

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ADANA ALPARSLAN TÜRKER BİLİM VE TEKNOLOJİ
ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU
YAPILARININ MALATYA İLİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

FATMA ZEHRA SARI
YÜKSEK LİSANS

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ADANA ALPARSLAN TÜRKEŞ BİLİM VE TEKNOLOJİ
ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU
YAPILARININ MALATYA İLİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

FATMA ZEHRA SARI
YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi NUR UMAR

ADANA 2021

Bu tezde yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışa uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde bu çalışmaya özgün olmayan tüm bilgiler için atıf verdiğimi ve kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Fatma Zehra SARI

ÖZET

GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU YAPILARININ MALATYA İLİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Fatma Zehra SARI

Yüksek Lisans, Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi NUR UMAR

Temmuz 2021, 242 sayfa

Malatya, en eski çağlardan beri Anadolu ve Ortadoğu'nun geçit ve kavşak noktası olmuştur. Doğu'da en eski ulaşım yolu; Malatya-Sivas üzerinden Erzurum'a oradan da Kafkasyalara bağlanan yoldur. Bulunduğu konum itibarıyla en eski yollar üzerinde bulunan Malatya'nın ön tarihinin Paleolitik çağa kadar indiği, Zafer Höyük kazılarıyla, Malatya ve çevresinin M.Ö. 7000'li yıllara dayandığı anlaşılmaktadır. Anadolu'nun eski yerleşim merkezlerinden olan Malatya sırasıyla Hititlere, Medlere, Perslere, Romalılara, Bizanslılara, İslam Uygarlıklarına, Selçuklulara ve son olarak Osmanlı Devletine ev sahipliği yapmış, günümüzde ise Türkiye Cumhuriyetine bu hizmetini devam ettirmektedir. Fethettiği her toprakta halkına hizmeti amaç edinen ve bu amaç doğrultusunda imar faaliyetlerine büyük önem veren Osmanlı Devleti, Malatya'yı da topraklarına kattıktan sonra burada imar faaliyetlerini sürdürmüştür. Batılılaşma Dönemi'yle Osmanlı Devleti birçok alanda olduğu gibi imar alanında da anlayışını değiştirmiş ve geç dönem yapılarında bu anlayışı uygulamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti döneminde başlayan değişim anlayışı Cumhuriyetin kurulmasından sonra da devam etmiştir. Bu çalışmada, Malatya ilindeki Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi kamu yapıları incelenmiştir.

Çalışma kapsamında literatürden ulaşılan mimari projeler değerlendirilmiş, konu ile ilgili yazılmış kitap, tez ve makaleler incelenip ve Osmanlı ve Cumhuriyet arşivleri araştırılmıştır. Çalışmanın devamında ise Malatya ili özelinde Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi kamu yapılarından belirlenen kriterlere uygun olarak inşa edilen yapılar tespit edilmiştir. Tespit edilen yapıların günümüzdeki durumları Malatya ili genelinde incelenerek, mimari özellikleri,

strüktürel yapıları ve korunmuşluk durumlarının da yer aldığı kataloglar oluşturulmuştur. Kötü durumda olan yapıların korunması için öneriler getirilmiştir.

Yapılan çalışmanın diğer araştırmacılar için net, anlaşılır ve kalıcı bir rehberlik sağlaması amaçlanmıştır. Çalışmanın diğer bir amacı ise, Osmanlı Devleti'nin taşra merkezlerinden olan Malatya sancağı kamu yapılarının, ihtiyaçlar doğrultusundaki gelişiminin ve mimarlık tarihi açısından yerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Geç Osmanlı - Erken Cumhuriyet Dönemi, Malatya, Kamu Yapıları, Mimari Belgeleme, Koruma

ABSTRACT

EXAMINATION OF LATE OTTOMAN AND EARLY REPUBLIC PERIOD PUBLIC STRUCTURES ON THE CASE OF MALATYA

Fatma Zehra SARI

M.Sc., Department of Architecture

Supervisor: Asst. Prof. Nur UMAR

July 2021, 242 pages

Malatya has been the crossroads of Anatolia and Middle East since the oldest ages. The oldest means of transportation in the east; Malatya-Sivas is connected to the Caucasus via the Erzurum and then the road. Located on the oldest roads in terms of location, the pre-history of Malatya dates back to the Paleolithic Age, it is understood that it dates back to 7000s. Malatya, one of the oldest settlements of Anatolia, have hosted many civilizations such as; Hittites, Medes, Persians, Romans, Byzantines, Islamic Civilizations, Seljuks and finally the Ottoman Empire. Nowadays, it depends on the Republic of Turkey. The Ottoman Empire, which aims to serve the people in every land it conquered and attaches great importance to the zoning activities in line with this purpose, continued its zoning activities here after adding Malatya to its territory. During the Westernization period, the Ottoman Empire changed its understanding in the construction field as in many other areas and started to apply this understanding in the late period structures. The understanding of change, which started in the Ottoman Empire period, continued after the establishment of the Republic. In this study, the public structures of the Late Ottoman and Early Republican Period in the province of Malatya were examined.

Within the scope of the study, the architectural projects reached from the literature were evaluated, the books, theses and articles written on the subject were examined and the Ottoman and Republican archives were searched. In the continuation of the study, the structures built in

accordance with the criteria determined from the public buildings of the Late Ottoman and Early Republican Periods in the province of Malatya were determined. The present conditions of the identified structures were examined throughout the province of Malatya, and catalogs including their architectural features, structural structures and preservation conditions were created. Suggestions have been made for the preservation of buildings in poor condition.

The aim of the study is to provide clear, understandable and permanent guidance for other researchers. Another aim of the study is to determine the development of public buildings of the province of Malatya, which was one of the provincial centers of the Ottoman Empire, and to determine its place in terms of architectural history.

Keyword: Late Ottoman - Early Republican Period, Public Buildings, Architectural Documentation, Conservation

Rahmetli Babaannem Fatma SARI anısına

TEŞEKKÜR

19. yy'da Osmanlı Devleti'nin değişen idari yapılanması kamu yapılarının mimari özelliklerinde de kendini göstermiştir. İdari yapılanma sonucu Malatya farklı dönemlerde Malatya sancağının farklı dönemlerde Diyarbakır ve Mâmûret-ül Aziz Vilayetleri'ne bağlanmıştır. Bağlandığı vilayetlerin diğer sancakları kamu yapıları özelinde çalışılmış olup eski çağlardan beri önemli bir merkez olan Malatya sivil ve dini mimari açısından değerlendirilmiş kamu yapıları özelinde çalışılmamıştır. Tespit edilen bu eksiklik bu çalışmanın fikri temeli olmuştur.

Kamu yapıları çalışma konusunda esinlendiğim, tez çalışmam sürecinde beni destekleyen, ilgi ve desteğini esirgemeyen, rehberlik konusunda bir hocadan daha çok dost gibi içten olan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nur Umar'a; çalışmamda yardımcı olan bölüm hocalarıma sonsuz teşekkürü borç bilirim. Ayrıca savunma jüri hocalarım Doç. Dr. Hülya Yüceer ve Dr. Öğr. Üyesi Nedime Tuba Yusufoglu hocalarıma çalışmama ve bana verdikleri benzersiz katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

Osmanlı arşiv belgerini okumamda yardımcı olan teyzem Münevver Kılıç ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Külliyesi çalışanı Ahmet Kılıç'a; Sivas Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü çalışanları Mevlüde Aktaş ve Oğuz Karatürk'e; Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü müdür yardımcısı Levent İskenderoğlu'na; çalışmamın başından beri yapılar hakkında bilgi aldığım, benimle arşivlerini paylaşan ve her zaman ulaşabildiğim Malatya Büyükşehir Belediyesi KUDEB çalışanı Sanat Tarihçi Fatih Bahçeci'ye; TCDD 5.Emlak Bölge Müdürlüğü çalışanları Açelya Ülgen, Dilek Topal ve Engin Küden; Malatya Battalgazi Milli Eğitim İnşaat Emlak Birimi çalışanı Orhan Kaya'ya; Doğa Koruma Milli Parklar 15. Bölge Müdürlüğü müdürü Mihriban İncibaş ve çalışanlarına; Malatya'nın hakkında fotoğrafları kitaplaştıran bilgilerini ve arşivini benimle paylaşan Sayın Hasan Demirbağ'a; araştırma yaptığım kamu kurumlarında bana her türlü konuda yardımcı olan ve arşivlerini paylaşan başta kurumların müdürleri olmak üzere bütün çalışanlarına; yüksek lisansa başlamama vesile olan arkadaşım Ali Gözükara'ya, çalışmamda desteklerini esirgemeyen yapılan tüm planları bana göre ayarlayan arkadaşlarım Dilruba Murt,

Hasan Üstündağ'a ve diğer bütün arkadaşlarıma; alan çalışmamda hep yanımda olan, yardımlarını bir dakika bile esirgemeyen babam Mustafa Sarı, annem Türkan Sarı, kardeşim Hatice Büşra Sarı'ya ve dualarıyla işlerimi kolaylaştıran babaannem Fatma Sarı'ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu tez 19332007 projesi numarası ile Adana Alparslan Türkeş Bilim Ve Teknoloji Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
TABLolar LİSTESİ.....	xxii
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	xxiii
KISALTMALAR.....	xxv
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Konunun Tanımı ve Sınırları	1
1.2. Konunun Amaç ve Önemi	2
1.3. Yöntem	3
1.4. Literatür Taraması.....	4
1.4.1. Arşiv Belgeleri.....	6
1.4.2. Salnameler.....	6
1.4.3. Seyyahlar ve Eski Fotoğraflar	7
2. GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ GENEL ÖZELLİKLERİ	14
2.1. Geç Osmanlı Dönemi Mimarisi Genel Özellikleri	14
2.1.1. Lale Devri	16
2.1.2. Barok ve Rokoko Üslup	17
2.1.3. Ampir (Empire) Üslup	19
2.1.4. Eklektizm ve Oryantalizm Anlayışı	22
2.1.5. Neo-Gotik ve Neo- Rönesans Mimarisi.....	23
2.1.6. Art Nouveau Anlayışı.....	24
2.1.7. Neo-Klasik Mimari.....	25
2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisi Genel Özellikleri	28

2.2.1.	Birinci Ulusal Mimarlık Akımı	28
2.2.2.	Yabancı Mimarlar Dönemi	30
2.2.3.	Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı	32
2.2.4.	Kübist Akım	33
3.	MALATYA İLİ COĞRAFİ KONUM VE TARİHÇE	33
3.1.	Malatya İli Coğrafyası	33
3.2.	Malatya İli Tarihi	35
3.2.1.	Türk- İslam Dönemi Öncesi Malatya	35
3.2.2.	Türk- İslam Dönemi Malatya.....	37
3.2.3.	Osmanlı Dönemi Malatya	38
3.2.3.1.	Tanzimat Dönemine Kadar Malatya	40
3.2.3.2.	Tanzimat Dönemi Sonrası Malatya.....	40
3.2.4.	Cumhuriyet Dönemi Malatya.....	42
3.2.	Malatya İli Sosyal ve Kültürel Yapısı	43
3.3.1.	18.yy'dan Günümüze Malatya'nın Kentsel Değişimi	44
4.	MALATYA İLİ GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU YAPILARI	50
4.1.	Günümüzde Mevcut Olan Malatya İli Geç Osmanlı Ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapıları.....	51
4.1.1.	Askeri Yapılar	51
4.1.1.1.	Malatya Askerlik Şubesi (Malatya Kent Müzesi).....	52
4.1.1.2.	Çöşnük Askeri Depoları	61
4.1.2.	Eğitim Yapıları	69
4.1.2.1.	Derme İlkokul Kapısı	70
4.1.2.2.	Gazi İlköğretim Okulu	74
4.1.2.3.	Kız Sanat Enstitüsü	82
4.1.2.4.	Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi.....	87

4.1.2.5.	Akçadağ Köy Enstitüsü.....	91
4.1.2.6.	Darende Cumhuriyet İlkokulu	95
4.1.3.	Yönetim Yapıları	99
4.1.3.1.	Hükümet Konağı.....	99
4.1.4.	Ulaşım Yapıları	103
4.1.4.1.	Malatya Merkez Gar Binası	103
4.1.4.2.	Akçadağ Gar Binası.....	106
4.1.4.3.	Battalgazi Gar Binası	109
4.1.4.4.	Dilek Gar Binası.....	111
4.1.4.5.	Doğenşehir Gar Binası	114
4.1.4.6.	Hekimhan Gar Binası.....	116
4.1.4.7.	Yazihan Gar Binası	119
4.1.5.	Kültürel Yapılar.....	121
4.1.5.1.	Atatürk Evi Müzesi.....	121
4.2.	Günümüzde Mevcut Olmayan Malatya İli Geç Osmanlı Ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapıları	125
4.2.1.	Askeri Yapılar	125
4.2.1.1.	Akçadağ Aziziye ve Hamidiye Kışlası	125
4.2.2.	Eğitim Yapıları	126
4.2.2.1.	Malatya Lisesi	126
4.2.2.2.	Köy Yatı Okulu.....	128
4.2.3.	Yönetim Yapıları	128
4.2.3.1.	Malatya Hükümet Konağı (Mutasarrıf Binası)	128
4.2.3.2.	Malatya Belediye Binası	129
4.2.3.3.	Malatya Telgrafhanesi.....	129

4.2.3.4.	Malatya Hapishanesi	130
4.2.3.5.	Malatya Vali Konağı.....	131
4.2.4.	Sağlık Yapıları	131
4.2.4.1.	Malatya Memleket Hastanesi	131
5.	DEĞERLENDİRME.....	133
5.1.	Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Kataloğu	133
5.2.	Günümüzde Mevcut Olmayan Kamu Yapılarının Kataloğu	135
5.3.	Tespit Edilen Yapıların Dönem Analizi.....	135
5.4.	Tespit Edilen Yapıların Plan Özellikleri.....	136
5.5.	Tespit Edilen Yapıların Cephe Özellikleri	142
5.6.	Tespit Edilen Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği	144
5.7.	Tespit Edilen Yapıların Süsleme ve Bezeme	146
5.8.	Tespit Edilen Yapıların Koruma Durumları	146
6.	SONUÇ	155
	KAYNAKLAR.....	159
	EKLER.....	169
	EK A OSMANLI ARŞİV BELGELERİNDE MALATYA	169
	EK B CUMHURİYET ARŞİV BELGELERİNDE MALATYA	181
	EK C-1 SALNAMELERDE GEÇEN İDARİ KADROLAR VE OKULLAR	182
	EK C-2 SALNAMELERDE GEÇEN OKULLAR.....	185
	EK D BONET SİCİL DOSYA KARTI	186
	EK E AKÇADAĞ KÖY ENSİTÜSÜ PLAN-GÖRÜNÜŞ	187
	EK F TREN GARLARI GÜZERGAHI	189
	EK G GÜNÜMÜZDE MEVCUT OLAN YAPILAR KATALOĞU	190
	EK H GÜNÜMÜZDE MEVCUT OLMAYAN YAPILAR KATALOĞU	207

EK I GEÇ OSMANLI DÖNEMİ KAMU YAPILARININ OSMANLI ARŞİVİNDE YER ALAN PROJELERİ	212
EK İ ÇALIŞMA KAPSAMINDA SÖZLÜ GÖRÜŞME YAPILAN KİŞİLER	215
ÖZGEÇMİŞ	216

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Malatya Karadayı Gravürü	9
Şekil 1.2. Malatya Ulu Cami.....	9
Şekil 1.3. 1927 Yılına Ait Fotoğraf.....	10
Şekil 1.4. 1930 yılına ait fotoğraf Askerlik Şubesi Binası ve Vali Konağı Genel Görünüm	10
Şekil 1.5. 1932 Atatürk Bulvarının Eski Hali	11
Şekil 1.6. 1933 Malatya Çarşısı	11
Şekil 1.7. 1934 yılı Malatya Beydağ Eteklerinden Çekilmiş Panorama	11
Şekil 1.8. Atatürk Bulvarı Atatürk Evi.....	12
Şekil 1.9. 1936 Gazi İlkokulu Civarı ve Hüseyinbey Köprüsü Senti.....	12
Şekil 1.10. 1950’ler Atatürk Bulvarı.....	12
Şekil 1.11. 1950’ler Hükümet Binasının Belediye Binası Yönünden Çekilmiş Fotoğrafı.....	13
Şekil 1.12. 1950’li yıllarda Belediye Binası ve Çevresi	13
Şekil 3.1. Malatya İli Haritası	34
Şekil 3.2. Malatya Kalesi	36
Şekil 3.3. Türk-İslam Dönemi Kent Elemanları Konsepti	36
Şekil 3.4. Malatya Ulu Cami Eyvanı.....	37
Şekil 3.5. Malatya Ulu Cami Kubbesi.....	37
Şekil 3.6. 19.yüzyıl Sonu Mamuret-ül Aziz Vilayeti Haritası	39
Şekil 3.7. 20.yüzyılın başlarında Mamuret-ül-Aziz Vilayeti	39
Şekil 3.8. Tanzimat Sonrası Cumhuriyet Öncesi Malatya Şehrinin Kentsel Unsurları.....	41
Şekil 3.9. Tarihi Beşkonaklar.....	42
Şekil 3.10. Eski Türk Evleri.....	45
Şekil 3.11. Yeni(Teze) Cami ve Kamusal Toplanma Alanı.....	46
Şekil 3.12. 1935 Yılında Yapılan Malatya Kenti Kroki ve Plan İçeriği.....	47
Şekil 3.13. 1950’lerden Sonra Eğitim Bölgesi Konumuna Gelen Bölge	47
Şekil 3.14. Kent Merkezinde İnşa Edilen Çok Katlı Yapılar	48
Şekil 3.15. Kentin Önemli Caddeleri ve Kent Merkezinde İnşa Edilen Kamu Yapıları	49
Şekil 3.16. Kanalboyu Caddesi	49
Şekil 3.17. Sivas Caddesi 1950-2021	49
Şekil 3.18. Beşkonaklar Sokak.....	50
Şekil 3.19. Atatürk Caddesi	50
Şekil 3.20. İnönü Caddesi 1932	50

Şekil 4.1. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Hava Fotoğrafı.....	52
Şekil 4.2. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Binası Giriş Kapısı (2021).....	54
Şekil 4.3. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Binası Kuzeydoğu Çıkışı.....	55
Şekil 4.4. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Binası Güneybatı Çıkışı.....	55
Şekil 4.5. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Merdiveni(2021).....	56
Şekil 4.6. Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Hımmış Tekniği İle İnşa Edilen Duvar(2019).....	57
Şekil 4.7. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Giriş Cephesi(2019)	57
Şekil 4.8. Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Koridor Ahşap Kesitleri	59
Şekil 4.9. Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Oda Ahşap Kesitleri	59
Şekil 4.10. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Giriş Cephesi(2019)	60
Şekil 4.11. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Güneydoğu ve Kuzeydoğu Cephesi(2019).....	60
Şekil 4.12. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Balkon(2021).....	61
Şekil 4.13. Malatya Çöşnük Askeri Depoları(Beydağı Tabiat Parkı) Hava Fotoğrafı.....	62
Şekil 4.14. Çöşnük Askeri Depoları Vaziyet Planı	62
Şekil 4.15.Çöşnük 4 No’lu Askeri Depo Girişi ve 25 No’lu Kemerli Giriş Koridoru(2021)	66
Şekil 4.16. Çöşnük 4 No’lu Askeri Depo ve Koridoru (2021).....	66
Şekil 4.17. Çöşnük 12 No’lu Askeri Depo ve Koridoru (2021).....	66
Şekil 4.18. Çöşnük 8 No’lu Çift Bacalı Askeri Depo(2021).....	67
Şekil 4.19.Çöşnük 22 No’lu Tek Bacalı Askeri Depo	68
Şekil 4.20. Kirli ve Bakımsız 5 No’lu Askeri Depo(2021).....	69
Şekil 4.21. Çöşnük Askeri Depoları Hava Fotoğrafları	69
Şekil 4.22. Derme İlkokulu Kapısı Hava Fotoğrafı	70
Şekil 4.23. Derme İlkokulunun Haziran 1976 Yıkılmadan Önceki Hali	71
Şekil 4.24. Derme İlkokulu Kapısı.....	71
Şekil 4.25. Derme İlkokulu Yan Burç (2019)	72
Şekil 4.26. Derme İlkokulu Kapısı Okul Bahçesi Yönü (2019).....	73
Şekil 4.27. Derme İlkokulu Kapısı Süslemeleri (2019)	73
Şekil 4.28. Derme İlkokulu Kapısı Önü Seyyar Satıcılar(2019).....	74
Şekil 4.29. Gazi İlköğretim Okulu Hava Fotoğrafı	75
Şekil 4.30. Gazi İlköğretim Okulu Öğretmenler Odası(2021)	78
Şekil 4.31. Gazi İlköğretim Okulu Merdiveni(2021).....	78
Şekil 4.32. Gazi İlköğretim Okulu Zemin Kat Koridoru(2019).....	78
Şekil 4.33. Gazi İlköğretim Okulu Normal Kat Koridoru(2019).....	78
Şekil 4.34. Gazi İlköğretim Okulu Bodrum Kattan Arka Bahçeye Çıkan Kapı(2019).....	79
Şekil 4.35. Gazi İlköğretim Okulu Bodrum Kat(2019).....	79
Şekil 4.36. Gazi İlköğretim Okulu Giriş Cephesi(2019).....	80

Şekil 4.37. Gazi İlköğretim Okulu Güney Cephesi(2019)	81
Şekil 4.38. Gazi İlköğretim Okulu Batı Cephesi(2019)	81
Şekil 4.39. Gazi İlköğretim Okulu Güney Cephesi Kapı Üzeri Taş Süsleme(2019)	81
Şekil 4.40. Kız Sanat Enstitüsü Hava Fotoğrafı	82
Şekil 4.41. Kız Sanat Enstitüsü	83
Şekil 4.42. Kız Sanat Enstitüsü Kuzey Cephesi (2020)	85
Şekil 4.43. Kız Sanat Enstitüsü Güney Cephesi (2020)	85
Şekil 4.44. Kız Sanat Enstitüsü Kuzey Cephesi (2021)	86
Şekil 4.45. Kız Sanat Enstitüsü Batı Cephesi (2021)	86
Şekil 4.46. Kız Sanat Enstitüsü Sonradan Yapılan Bölümlendirme(2020)	87
Şekil 4.47. Kız Sanat Enstitüsü Normal Kat Koridoru(2020)	87
Şekil 4.48. Kız Sanat Enstitüsü Sonradan Eklenen Blok (2020)	87
Şekil 4.49. Kız Sanat Enstitüsü Sonradan Eklenen Blok Yıkılmış Hali(2021)	87
Şekil 4.50. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Hava Fotoğrafı	87
Şekil 4.51. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi (2020)	89
Şekil 4.52. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Atölyesi(2020)	90
Şekil 4.53. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Sıva Dökülmeleri(2020)	90
Şekil 4.54. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Küflenme	90
Şekil 4.55. Akçadağ Köy Enstitüsü Hava Fotoğrafı	91
Şekil 4.56. Akçadağ Köy Enstitüsü'nde Dönemlere Göre Yapılar	92
Şekil 4.57. Akçadağ Köy Enstitüsü 1 No'lu Okul Planı	93
Şekil 4.58. Akçadağ Köy Enstitüsü 2 No'lu Okul Planı	93
Şekil 4.59. Akçadağ Köy Enstitüsü 1 ve 2 No'lu Okul Binaları Görünüşleri	93
Şekil 4.60. Akçadağ Köy Enstitüsü İlk Dönem Yapıları(2020)	95
Şekil 4.61. Darende Cumhuriyet İlkokulu Hava Fotoğrafı	95
Şekil 4.62. Darende Cumhuriyet İlkokulu Vaziyet Planı	96
Şekil 4.63. Darende Cumhuriyet Okulu 1932 Yılı Fotoğrafı	96
Şekil 4.64. Darende Cumhuriyet Okulu 1936 Yılı Fotoğrafı	96
Şekil 4.65. Darende Cumhuriyet İlkokulu Kuzey Cephesi(2021)	98
Şekil 4.66. Darende Cumhuriyet İlkokulu Giriş Merdivenleri(2021)	98
Şekil 4.67. Darende Cumhuriyet İlkokulu Güney Cephesi(2019)	99
Şekil 4.68. Darende Cumhuriyet İlkokulu Giriş Holü ile Sahne	99
Şekil 4.69. Hükümet Konağı Hava Fotoğrafı	100
Şekil 4.70. Hükümet Konağı(2019)	102
Şekil 4.71. Merkez Gar Binası Hava Fotoğrafı	103
Şekil 4.72. Malatya Merkez Gar Binası Giriş(2019)	105

Şekil 4.73. Merkez Gar Binası Salon Düşey Dikdörtgen Pencere ve Dikey Silmeler(2019)	106
Şekil 4.74. Akçadağ Gar Binası Hava Fotoğrafı	106
Şekil 4.75. Akçadağ Gar Binası Kuzeydoğu Görünüş	107
Şekil 4.76. Akçadağ Gar Binası Güneydoğu Görünüş	107
Şekil 4.77. Akçadağ Gar Binası Özgün Gişe	108
Şekil 4.78. Akçadağ Gar Binası Özgün Kapılar	108
Şekil 4.79. Battalgazi Gar Binası Hava Fotoğrafı	109
Şekil 4.80. Battalgazi Gar Binası Güneydoğu Cephesi(2020)	110
Şekil 4.81. Battalgazi Gar Binası Kuzeybatı Cephesi(2020)	110
Şekil 4.82. Battalgazi Gar Binası Özgün Olmayan Kapı (2020)	111
Şekil 4.83. Battalgazi Gar Binası Özgün Olmayan Döşeme (2020)	111
Şekil 4.84. Dilek Gar Binası Hava Fotoğrafı	111
Şekil 4.85. Dilek Gar Binası Güneydoğu Cephesi(2020)	112
Şekil 4.86. Dilek Gar Binası Güneybatı Cephesi(2020)	112
Şekil 4.87. Dilek Gar Binası Özgün Depo Kapısı(2020)	114
Şekil 4.88. Doğanşehir Gar Binası Hava Fotoğrafı	114
Şekil 4.89. Doğanşehir Gar Binası Batı Cephesi(2020)	115
Şekil 4.90. Doğanşehir Gar Binası Doğu Cephesi(2020)	115
Şekil 4.91. Doğanşehir Gar Binası Doğu Cephesi Kapatılan Açıklık(2020)	116
Şekil 4.92. Doğanşehir Gar Binası Doğu Cephesi Özgün Olmayan Elamanlar(2020)	116
Şekil 4.93. Hekimhan Gar Binası Hava Fotoğrafı	117
Şekil 4.94. Hekimhan Gar Binası Güneydoğu Cephesi (2020)	118
Şekil 4.95. Hekimhan Gar Binası Güneydoğu Cephesi Depo(2020)	118
Şekil 4.96. Hekimhan Gar Binası Saçak Altı Küflenmesi (2020)	119
Şekil 4.97. Hekimhan Gar Binası Özgün Olmayan Kapı(2020)	119
Şekil 4.98. Yazıhan Gar Binası Hava Fotoğrafı	119
Şekil 4.99. Yazıhan Gar Binası Güneydoğu Cephesi (2020)	120
Şekil 4.100. Atatürk Evi Binası Hava Fotoğrafı	122
Şekil 4.101. Atatürk Evi Binası Hol (2019)	123
Şekil 4.102. Atatürk Evi Binası Giriş Cephesi(2019)	124
Şekil 4.103. Atatürk Evi Binası Kapatıdan Pencerenin İçeriden ve Cepheden Görünümü(2021)	125
Şekil 4.104. Sultansuyu Çiftlik-i Hümayun Aziziye Kışlası	125
Şekil 4.105. Sultansuyu Çiftlik-i Hümayun Aziziye Kışlası Daire ve Ambarları	125
Şekil 4.106. Akçadağ Hamidiye Kışlası(1961)	126
Şekil 4.107. Akçadağ Hamidiye Kışlası Asker Koğuşları	126
Şekil 4.108. Akçadağ Hamidiye Kışlası Müdüriyet Mairesi	126

Şekil 4.109. 1930 Malatya Ortaokulu ve Çarşı İlk Mektebi	127
Şekil 4.110. 1944 Yangınından Sonra Malatya Lisesi	127
Şekil 4.111. Köy Yatı Mektebi	128
Şekil 4.112. Köy Yatı Mektebi İç Avlusu.....	128
Şekil 4.113. Mutasarrıf Binası	128
Şekil 4.114. Malatya Belediye Binası	129
Şekil 4.115. Sivas Caddesi'nin Başlangıcında Bulunan Telgrafhane, Maliye, Sanat Okulu ve Şehir Sineması Olarak Kullanılan Yapı.....	129
Şekil 4.116. Malatya Telgrafhanesi.....	130
Şekil 4.117. Malatya Hapishanesi	130
Şekil 4.118. 1930 yılı Malatya Redif Binası ve Sağında Yer Alan Vali Konağı	131
Şekil 4.119. Vali Konağı ve Civarı	131
Şekil 4.120. Memleket Hastanesi	132
Şekil 4.121. Memleket Hastanesi İç Avlusu	132
Şekil 5.1. Tespit Edilen Kamu Yapıları Dönem Analizi	135
Şekil 5.2. Askeri Yapıların Günümüze Ulaşma Durumu	147
Şekil 5.3. Eğitim Yapılarının Günümüze Ulaşma Durumu.....	148
Şekil 5.4. Yönetim Yapılarının Günümüze Ulaşma Durumu	148
Şekil 5.5. Suçatı Tren Garı	149
Şekil 5.6. Ulaşım Yapılarının Günümüze Ulaşma Durumu	149
Şekil 5.7. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Yapıların Genel Sınıflandırılması.....	150
Şekil 5.8. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Yapıların Günümüze Ulaşma Durumu	150
Şekil 5.9. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Yapıların Konumları	151
Şekil 5.10.Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Genel Korunmuşluk Durumları	151
Şekil 5.11.Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Kullanım Durumları	152
Şekil 5.12.Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Yapım Tekniği Analizi.....	152
Şekil 5.13.Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Yapı Malzemesi Analizi.....	153
Şekil 5.14.Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarında İnsanların Neden Olduğu Bozulma Nedenleri Analizi.....	153
Şekil 5.15. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarında Uzun Süreli Doğal Etkenlerin Sebep Olduğu Bozulma Nedenleri Analizi	154

Şekil E.1. Akçadağ Köy Enstitüsü 1. Dönem 1 Nolu Okul Binası Plan ve Görünüş	187
Şekil E.2. Akçadağ Köy Enstitüsü 1. Dönem 2 Nolu Okul Binası Plan ve Görünüş	188
Şekil F.1. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Tren Garları Güzergahı	189
Şekil I.1. Malatya Hapishanesi Tahsisatının Artırılması Ve Bitişğinde Bir Hastahane İnşası Talebi. Belgesinde Bulunan Kroki	212
Şekil I.2. Malatya kasabasının Haraza Mahallesi'nde muhterik olan Protestan Cemaati Zükur ve İnas Mektebi'nin müceddeden inşasına ruhsat itası	213
Şekil I.3. Malatya'da müceddeden hapishane inşası ile Taşkilise'nin tamir edilerek hapishane ittihaz edilmeleri için havalename talebi	214

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Malatya Sancağı'nın Tarihsel Olarak Bağlı Olduğu Yönetim Birimleri.	38
Tablo 5.1. Askeri Yapılar Plan Tipleri.	137
Tablo 5.2. Eğitim Yapılar Plan Tipleri.	138
Tablo 5.3. Yönetim Yapılar Plan Tipleri.	139
Tablo 5.4. Ulaşım Yapıları Plan Tipleri	141
Tablo 5.5. Kültür Yapıları Plan Tipleri.	142

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 4.1. Malatya Askerlik Şubesi(Kent Müzesi) Binası Zemin Kat Planı.....	54
Çizim 4.2. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Binası Normal Kat Planı.....	55
Çizim 4.3. Malatya Askerlik Şubesi Zemin Kat Restitüsyon Planı	56
Çizim 4.4. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Kuzeybatı Görünüşü	58
Çizim 4.5. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Güneybatı Görünüşü.....	59
Çizim 4.6. Çöşnük Askeri Depoları Arası Mesafe.....	63
Çizim 4.7. Çöşnük Askeri Depo Planları.....	65
Çizim 4.8. Çöşnük Askeri Depo Giriş Görünüşü.....	67
Çizim 4.9. Derme İlkokulu Kapısı Görünüşü	72
Çizim 4.10. Gazi İlköğretim Okulu Bodrum Kat Planı	76
Çizim 4.11. Gazi İlköğretim Okulu Zemin Kat Planı	77
Çizim 4.12. Gazi İlköğretim Okulu Normal Kat Planı	77
Çizim 4.13. Gazi İlköğretim Okulu Doğu Görünüşü.....	79
Çizim 4.14. Gazi İlköğretim Okulu Batı Görünüşü	80
Çizim 4.15. Gazi İlköğretim Okulu Kuzey Görünüşü	80
Çizim 4.16. Gazi İlköğretim Okulu Güney Görünüşü	80
Çizim 4.17. Kız Sanat Enstitüsü Zemin Kat Plan.....	84
Çizim 4.18. Kız Sanat Enstitüsü Zemin Kat Plan.....	84
Çizim 4.19. Kız Sanat Enstitüsü Güney Görünüşü.....	85
Çizim 4.20. Kız Sanat Enstitüsü Kuzey Görünüşü	85
Çizim 4.21. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Plan.....	88
Çizim 4.22. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Ön Görünüş	89
Çizim 4.23. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Sağ Yan Görünüş.....	89
Çizim 4.24. Darende Cumhuriyet İlkokulu Plan.....	97
Çizim 4.25. Darende Cumhuriyet İlkokulu Doğu Cephesi.....	97
Çizim 4.26. Darende Cumhuriyet İlkokulu Kuzey Cephesi	97
Çizim 4.27. Hükümet Konağı Plan.....	101
Çizim 4.28. Hükümet Konağı Ön Görünüş.....	101
Çizim 4.29. Malatya Merkez Gar Binası Zemin Kat Planı.....	104
Çizim 4.30. Malatya Merkez Gar Binası Normal Kat Planı	104
Çizim 4.31. Malatya Merkez Gar Binası Güney Görünüşü	104
Çizim 4.32. Malatya Merkez Gar Binası Doğu Görünüşü.....	105
Çizim 4.33. Malatya Merkez Gar Binası Batı Görünüşü	105

Çizim 4.34. Akçadağ Gar Binası Zemin Kat Planı	107
Çizim 4.35. Akçadağ Gar Binası Güneydoğu Görünüşü	108
Çizim 4.36. Akçadağ Gar Binası Kuzeydoğu Görünüşü	108
Çizim 4.37. Battalgazi Gar Binası Zemin Kat Planı	109
Çizim 4.38. Battalgazi Gar Binası Güneydoğu Görünüş	110
Çizim 4.39. Battalgazi Gar Binası Kuzeybatı Görünüş	110
Çizim 4.40. Dilek Gar Binası Zemin Kat Planı	112
Çizim 4.41. Dilek Gar Binası Güneydoğu Görünüşü	113
Çizim 4.42. Dilek Gar Binası Kuzeydoğu Görünüşü.....	113
Çizim 4.43. Doğanşehir Gar Binası Zemin Kat Planı.....	115
Çizim 4.44. Doğanşehir Gar Binası Batı Görünüşü.....	115
Çizim 4.45. Doğanşehir Gar Binası Kuzey Görünüşü	115
Çizim 4.46. Hekimhan Gar Binası Zemin Kat Planı.....	117
Çizim 4.47. Hekimhan Gar Binası Güneydoğu Görünüşü.....	118
Çizim 4.48. Hekimhan Gar Binası Kuzeybatı Görünüşü.....	118
Çizim 4.49. Yazıhan Gar Binası Zemin Kat Planı	120
Çizim 4.50. Yazıhan Gar Binası Güneydoğu Görünüşü	121
Çizim 4.51. Yazıhan Gar Binası Güneybatı Görünüşü	121
Çizim 4.52. Atatürk Evi Müzesi Planı	122
Çizim 4.53. Atatürk Evi Müzesi Giriş Cephesi	123
Çizim 4.54. Atatürk Evi Müzesi Yan Cephesi.....	124

KISALTMALAR

SKVKBK	:Sivas Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü
IRCICA	:İslam İşbirliği Teşkilatı İslam Tarih, Sanat Ve Kùltür Araştırma Merkezi
BCA	:Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH.MKT.	:Dâhiliye Mektubi Kalemi
DH.MB..HPS.M...	:Dahiliye Hapishaneler Müdiriyeti Müteferrik
KUDEB	:Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü
ŞD.	:Şura-yı Devlet
ŞKÖ	:Şehit Kemal Özalper
İBB	:İstanbul Büyükşehir Belediyesi

1.GİRİŞ

1.1.Konunun Tanımı ve Sınırları

17. yy. sonlarına doğru Osmanlı Devleti Duraklama ve Gerileme Dönemine girerken, Avrupa’da ise Coğrafi Keşifler, Reform ve Rönesans hareketleriyle yenilenme süreci hızla gerçekleşmeye başlamıştır (Örenç, t.y.). Avrupa’nın yenileşme ve gelişim hareketlerine uyum sağlayamayan Osmanlı Devleti, çağının gerisinde kalmıştır. Bu durumu önlemek amacıyla yönünü batıya çeviren Osmanlı Devleti siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda yenilik hareketleri yapmaya başlamıştır (Renda, 2002). Osmanlı tarihinde Tanzimat Fermanı’nın ilanıyla hız kazanan Batılılaşma Dönemi toplumsal ve idari değişimin en fazla olduğu dönemlerden biri olmuştur (Garbioğlu, 2017). Bu dönemde ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişimin hızla arttığı gözlenmiştir. Yapılan yenilik hareketleri devleti eski askeri ve ekonomik gücüne kavuşturamamasına rağmen; kültür, sanat ve mimari alanda Avrupa’yı etkileyen üsluplar Osmanlı mimarisinde kendini etkin bir biçimde göstermiştir (Yazıcı, 2003).

Osmanlı Devleti’ndeki değişikliklerin şehir yönetimi ve yaşantısına yansması vilayet sistemine geçiş şeklinde olmuştur. Osmanlı Devleti’nin vilayet sistemine geçmesiyle geleneksel kurumlar değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu değişim öncelikle kendini başkentte göstermesine karşın burada sınırlı kalmamış taşralarda da görülmeye başlanmıştır (Yılmaz Aslantürk, 2018). Yapılan düzenlemelerle meydana gelen bu yeni anlayış kentlilerin yaşantısı kadar kentin fiziksel yayılmasını da geliştirme amacındadır (Shaw, 1994). Geç Osmanlı Dönemi Mimarlığı olarak adlandırılan bu dönem hızlı bir değişim süreci yaşanmış, farklı işlevli yapıların üretildiği bir dönem olmuştur (Atasoy, 2012). Farklı işlevli yapıların oluşması kent yapısında dönüşümlere sebep olmuştur. O güne değin görülmeyen postane, hükümet konağı, hapishane, okul gibi kamu yapıları bu değişimin mimarideki yansımaları olmuştur. Osmanlı Devleti’nin son döneminde başlayan idari yapılanma yeni kurulan devlette bir mimarlık anlayışı yaratma çabasıyla Milli Mimarlık olarak adlandırılan üslub oluşturulmuştur (Alsaç, 1973).

Batılılaşma Dönemi olarak adlandırılan bu süreç 19.yy.’da da sürdürülmüştür. Söz konusu dönem üzerine yapılan araştırmalar, son yıllarda artmış olsa dahi, özellikle Anadolu örnekleri açısından yetersiz durumdadır. Bu tez kapsamında meydana gelen köklü değişimlerin idari yapılanmadaki etkileri, bu etkilerin mimariye yansımaları, bu etkilerin Malatya’daki kamu yapılarına yansımaları incelenmiştir. Bu dönemde Malatya sancağında inşa edilen ve projesi

hazırlanan kamu yapılarının Osmanlı mimarisindeki yeri ve önemi; yeni kurulan devletin mimari anlayışının yapılarda kendini nasıl gösterdiği çalışmanın kurgusunu belirlemiştir.

Bu tezde günümüz Malatya ili sınırları içerisindeki Tanzimat Dönemiyle başlayan ve yeni kurulan devlette devam eden imar faaliyetlerinin en çok devam ettiği kamu yapıları genel olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Kamu yapılarının Tanzimat sonrası gelişimi ve yeni kurulan devletteki yeri genel olarak belirtilmiştir. Tez, 1890-1940 yılları arasında inşa edilmiş kamu yapılarını içermekte olup ilçelerdeki kamu yapıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapıların mimari özellikleri belirtilerek Osmanlı Mimarisi ve Milli Mimarlıktaki yeri ve önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

1.2.Konunun Amaç ve Önemi

Mimarlık tarihimiz açısından değişim ve dönüşümün en fazla yaşandığı 19.yy ve 20.yy ayrı bir öneme sahiptir. Geç Osmanlı Dönemi Mimarlığı ve Milli Mimarlık olarak adlandırılan bu dönemler üzerine yapılan araştırmalar, son yıllarda hızlanmış olsa da, özellikle Anadolu örnekleri açısından son derece yetersizdir. Batılılaşma ile birlikte meydana gelen köklü değişikliklerin idari yapılanmada ne gibi değişimler getirdiği, bu değişimlerin mimariye yansımaları, Malatya'daki yapılara yansımaları, Osmanlı mimarisindeki yeri ve önemi çalışmanın seyrini belirlemiştir.

Yapılan literatür taraması sonucunda, eski çağlardan günümüze kadar Anadolu'da önemli bir merkez olma özelliğini koruyan Malatya ilindeki mimari araştırmaların çoğunluğunun sivil ve dini mimari üzerine yapılmış olduğu; Malatya'nın kamu yapıları açısından henüz yeterince araştırılmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca Malatya sancağının Osmanlı Devleti'nin farklı dönemlerinde bağlı olduğu Diyarbakır ve Mâmüret-ül Aziz Vilayetleri'nin sancakları kamu yapıları açısından araştırılmış olmasına rağmen; Malatya sancağı bu bağlamda çalışılmadığı anlaşılmıştır. Tespit edilen bu eksiklikler çalışmanın gerekliliğini ortaya koymuştur.

Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi kamu yapılarının Anadolu'daki örnekleri İstanbul örneklerine göre daha sade olarak kendini göstermiştir. Geç Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Mimarisine ait başarılı sade örneklerin izlerine Malatya ilinde de rastlanmaktadır. Araştırmanın amacı, Malatya'daki kamu yapılarının mimari özellikleri plan, cephe, süsleme,

Üslup, yapım tekniği ve korunmuşluk durumları bakımından dönemsel bütünlük içerisinde incelenmesi ve katalog oluşturulup belgelenerek diğer araştırmacılarla katkı sağlamaktır.

1.3.Yöntem

“Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapılarının Malatya İli rneği üzerinden İncelenmesi” adlı çalışma genel olarak üç aşamada bitirilmiştir. Birinci aşamada genelde Malatya Valiliği, Malatya Belediyesi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nce yayımlanan kitaplar ve Geç Dönem Osmanlı Mimarisi ve Milli Mimarlık hakkında yayımlanan kitap, makale ve yayımlanmamış tezler toparlanarak kaynak araştırması yapılmıştır. alışmasının ikinci aşamasında söz konusu yapıların rölöveleri çıkarılmış, genel ve detay fotoğrafları çekilmiş ve ayrıntılı tanımlamaları yapılmıştır. Bazı yapıları tescillenmesi nedeniyle hazırlanan projeleri Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’den alınmış, yapılarda çizimler üzerinden kontrol edilmiş ve düzeltmeler yapılmıştır. nc aşamada ise elde edilen bütün veriler bir plan çerçevesinde düzenlenmiştir.

16.08.2019-23.09.2020 tarihleri arasında ve 09.06.2021 tarihinde çalışma kapsamına giren Malatya kamu yapılarının arazi çalışması yapılmıştır. İlk önce ilgili kurumlardan bilgi alınmış, yapılar yerinde ziyaret edilmiştir. Yapıların fotoğrafları çekilmiş, katalog şeklinde belgelenmesi yapılmıştır. Ayrıca yapıların tarihi tanıklıklarıyla sözlü görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında yapıların mimarisi ve korunmuşluk durumları analiz edilmiştir.

Çalışmamızın metin kısmı ise altı ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm Giriş bölümü olup; Konunun Tanımı ve Sınırları, Konunun Amaç ve nemi, Yöntem ve Literatür Taraması şeklinde dört alt başlığa ayrılmış olup her başlığın açıklamaları yapılmıştır.

İkinci bölümde Geç Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Genel zellikleri, Geç Osmanlı Mimarisi Genel zellikleri, Erken Cumhuriyet Mimarisi Genel zellikleri olarak iki başlıkta incelenmiştir.

nc bölüm ise Malatya ilinin tarihinin ve coğrafyasının anlatıldığı bölüm olmuştur. Ayrıca bu bölümde Malatya’nın sosyal ve kültürel yapısından bahsedilmiştir.

Çalışmanın dördüncü kısmı bulgular bölümüdür. Burada Malatya'daki Geç Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapıları günümüzde mevcut olan ve günümüzde mevcut olmayan şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. Yapıların tanımlarında yerleri, bulunduğu çevre, kullanış amacı ve tarihçesi sırayla belirtilmiştir. Bölümün diğer bir alt başlığı ise yapıların genel özelliğidir. Bu başlık altında yapılar Malzeme ve Teknik, Plan Özellikleri, Cephe Özellikleri, Süsleme ve Bezeme ve Koruma Sorunları açısından incelenmiştir.

Beşinci bölüm değerlendirme bölümü olup bu bölümde öncelikle katalog kriterleri belirlenmiştir. Bu bölümün devamında araştırma sonucunda elde edilen bilgiler ve yerinde yapılan incelemeler analiz edilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan altıncı bölümde araştırma sonucunda elde edilen bilgiler ve yerinde yapılan incelemeler derlenmiş ve bu yapıların Geç Dönem Osmanlı Mimarisi ve Milli Mimarlık'taki yeri belirtmeye çalışılmıştır.

Kaynakça bölümünde çalışma sırasında yararlanılan ve konu ile ilgili çalışmalar alfabetik olarak sıralanmıştır.

Çalışmanın ekler bölümünde ise, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi arşivlerinde yer alan inşaat, inşa, tadilat vb. kelimeler içeren belgeler verilmiştir. Ekler kısmının devamında salnamelerde yer alan idari kadrolar ve okullara yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca elde edilen belgelere yer verilmiştir. Son olarak çalışma kapsamında oluşturulan kataloglar metin kısmındaki sıraya göre bu bölüme eklenmiştir.

1.4.Literatür Taraması

“Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapılarının Malatya İli Örneği Üzerinden İncelenmesi” adlı çalışmada kaynak taraması yapılırken Malatya ili çalışmaları, Osmanlı Geç Dönemi ve milli mimarlık genel olarak incelenmiştir. Bu dönemle ilgili Malatya yayınlarının sınırlı sayıda olduğu belirlenmiştir. Bu dönemler içerisinde Malatya kamu yapılarının değerlendirilmesine dair çalışmanın yetersiz olduğu belirlenmiştir. Malatya hakkında yapılan araştırmaların genelde Selçuklu dönemine ait olduğu, Osmanlı Dönemi yapılarının ise sivil ve dini mimari üzerine olduğu tespit edilmiştir.

Malatya Valiliği tarafından yayınlanan “Malatya Kültür Envanterleri Ansiklopedisi” nde tespit edilen yapıların bir kısmı genel olarak belirtilmiştir. Adnan Işık’ın “Malatya (1830-1919)” kitabı Malatya’nın salnamelerde geçen bilgilerini veren önemli kaynaktır. Hasan Demirbağ’ın “Zaman Siyah Beyaz Akarken Malatya” adlı eserinde Geç Dönem Osmanlı kamu yapılarının eski fotoğrafları ve küçük bir anlatımı bulunmaktadır. Doç. Dr. İsmail Aytaç’ın “Malatya Türk-İslam Eserleri I-II-III” adlı eserlerinde Malatya ili tarihi ve yapıları hakkında geniş bilgiye ulaşılabilmektedir.

Malatya hakkındaki çalışmalar haricinde Geç Dönem Osmanlı Mimarisi’ni genel hatlarıyla kapsayan araştırmalarda ise; Mustafa Cezar’ın “Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi” adlı kitabında Batılılaşma Dönemini, sanat eserlerini ve dönemin en önemli sanatçısı olan Osman Hamdi Bey’i detaylı bir şekilde ele almıştır. Ayrıca Ayda Arel’in “Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci” adlı eseri, Osmanlı’daki Batılılaşma hareketlerinin mimari yansımalarının İstanbul özelinde değerlendirdiği bir kitabı vardır.

Doğan Kuban “Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme” adlı eserinde Osmanlı’nın 18. yüzyılda batılılaşma etkisiyle Barok ve Rokoko üsluplarının mimarideki yansımalarını anlatmıştır. şevki Duymaz’ın batılılaşma ve kamu yapılarının ön planda olduğu II. Abdülhamid Dönemini bütün yönleriyle detaylı olarak değerlendirdiği “II. Abdülhamid Dönemi İmar” adlı doktora tezi önemli kaynaklardandır. Ayrıca II. Abdülhamid dönemini Neşe Yıldırım “İstanbul’da II. Abdülhamid Dönemi (1876–1908) Mimarisi” isimli doktora teziyle ayrıntılı olarak anlatmıştır.

Milli Mimarlık konusunda Metin Sözen’in daha çok fotoğraflarla anlattığı “Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı” adlı kitabı, ayrıca Mete Tapan ile ortak ürünleri olan “50 Yılın Türk Mimarisi” adlı eserleri, Yıldırım Yavuz’un “Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi” adlı eseri Milli Mimarlık için başvurulacak en temel kaynaklardır. Bu kaynaklar haricinde 1984 yılında düzenlenen “Mimaride Türk Milli  slubu Semineri”nde birçok araştırmacıların bu dönemle ilgili düşünceleri bir kitap olarak toplanmıştır. Ayrıca  zellikle Mimarlık ve Arkitekt gibi dergilerde yayımlanan ve Ulusal Mimarlık konusunu işleyen çeşitli makaleler bulunmaktadır.

Kamu yapıları ile ilgili; Nur Umar: “19. Yüzyılda Adana Vilayeti’ndeki Kamu Yapıları”, Mustafa Bulut: “Sivas’taki Geç Dönem Osmanlı Kamu Yapıları”, Çağrı Güntan: “II. Abdülhamit Döneminde İmparatorluk İmajının Kamu Yapıları Aracılığı İle Osmanlı Kentine Yansıtılması”, Mine Topçubaşı: “19. Yüzyılda Kastamonu Eyaleti’nde Kamu Yapıları ve Yeniden Kullanım Sorunları”, Emre Kolay: “Amasya İl Merkezinde Geç Dönem Kamu Yapıları (1848-1947)”, Elif Ceylan Erol: “Şanlıurfa’da Geç Osmanlı Dönemi Kamu Yapıları (Mehtepler Ve Hastaneler)”, Muzaffer Yılmaz: “Aydın’da Türk Devri Kamu Yapıları”, Cenk Doğan: “Tekirdağ Kent Merkezindeki Son Dönem Osmanlı Kamu Yapıları (XIX.-XX. YY.)”, Yağmur Özdemir: “Yozgat İli Akdağmadeni İlçesinde Bulunan Kamu Yapıları”, Övgü Garbioğlu: “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Hatay’daki Kamu Yapıları”, Pelin Şevkan: “Mersin Tren Garı-Halkevi Arasındaki Tarihi Kent Dokusunda Bulunan Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapılarının İncelenmesi”, Özden Gökhan Baydaş: “Diyarbakır ve Mardin’deki Tarihi Kamu Yapıları”, Fatma Arslantaş: “20.Yüzyıl’ın İlk Yarısında Kayseri’de Kamu Yapıları” tezleri literatürde yer almaktadır.

1.4.1. Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivi çalışma dönemine (1890-1940) ait belgelerin incelenmesi sonucunda içinde “Malatya” ifadesi geçen 3694 adet belgeye ulaşılmıştır. Bu belgeler içinde sadece 151 adedinde Malatya Sancağında gerçekleştirilen inşaat faaliyetleri ile ilgili belgeye rastlanmıştır.

Osmanlı arşivleri tarandığında 1306 H./ 1889 M. ve 1325 H/ 1907 M. yılları arasında çalışma sınırları içerisindeki belgelerde o dönemde mevcut olan günümüzde bulunmayan hapishane, rüştiye gibi yapıların varlığı görülmüştür. Taranan belgeler EK A olarak kronolojik sıraya göre tablolştırılmıştır.

Cumhuriyet arşivi taramasında ise söz konusu döneme ait olan 500 beldeden 4 ü tadilat, tamirat, yapımla ilgili olduğu tespit edilmiş kronolojik sıraya göre EK B olarak verilmiştir.

1.4.2. Salnameler

Çalışma kapsamında olan H 1307/ M 1890- H1325/ M 1910 yılları arasında Malatya sancağının bağlı olduğu Mamüratil Aziz Vilayet Salnameleri incelenmiştir. H 1307/ H 1308/ H 1310/ H 1312/ H 1325 tarihli salnamelerde kamu yapılarıyla ilgili idari kadro, öğrenci ve hoca sayıları

hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgiler o dönemde kamusal bir düzenin varlığını göstermektedir. İdari kadrolar EK C-1 ve okullar EK C-2 olarak tablolaştırılmıştır. 1301 Mamûratil Aziz Vilayet Salnamesinde Malatya, Kâhta ve Behisni malumatlarından rüştiye mektebi görevlilerinin adı geçmektedir. 1304 Devlet Salnamesinde rüştiyeden bahsedilmektedir. Ancak çalışma kapsamında böyle bir yapı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Ayrıca 1304 Devlet Salnamesinde bir telgraf memurunun ismi geçmekte olup bu durum Malatya’da telgrafın kullanılmaya başlandığını göstermektedir. 1306 Mamûratil Aziz Vilayet Salnamesinde ise Malatya ve Arapgir kazalarında kışla-i hümayün inşa edildiğinden bahsedilmektedir. 1312 ve 1325 Mamûratil Aziz Vilayet Salnamelerinde ise hastane hakkında bilgiler verilmektedir. 1322 salnamesinde de açılan Kızlar mehtebinden bahsedilmektedir.

1.4.3. Seyyahlar ve Eski Fotoğraflar

Seyahatnameler ve batılı gezginlerin eserlerinde Malatya ile ilgili kent manzaraları içeren fotoğraf ve gravürlere rastlanmıştır. Ayrıca kent tarihi ile ilgili fotoğraflara Adnan Işık, Göknur Gögebakan, Celal Yalvaç arşivlerinden ulaşılmıştır.

Coğrafya adına önemli bir eser olan ‘Cihannüma’da Malatya ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Cihannüma’da bahsedilen Malatya, günümüz Battalgazi ilçesi, ‘Azbuza’ olarak ifade edilen yer ise bugünkü Malatya’dır. Cihannümada Malatya’dan, geniş bir alana yayılmış, bahçelerinin ve sularının bol olduğu eski kasaba olarak bahsedilmiştir. Çarşı, hamam, han ve cami gibi yapıların mevcut olduğu, yıkılmak üzere olan surlarından ve etrafında bulunan yerleşimlerden de söz edilmektedir. Ayrıca yetiştirilen pek çok tarım ürünü anlatılmaktadır (Işık, 1998).

Charles Texier’in 1832 yılında gerçekleştirdiği seyahatini anlattığı 1862 yılında kitap haline getirdiği Küçük Asya eserinde Malatya, refah düzeyi azalan, rum ve ermeni halkın nüfusunun varlığından söz edilen bir kent şeklinde anlatılmıştır. Ayrıca kentin çevresinde bulunan kerpiç surların ve kentte bulunan evlerin yıkılmak üzere olduğundan bahsetmektedir (Işık, 1998).

1835 yılında J. Brant da, Eski Malatya’nın eşkıyalar tarafından saldırılara maruz kaldığını, ayrıca salgın hastalıklar nedeniyle zarara uğradığını ifade etmiştir. Bu ifadelerden 19. yüzyıl başında Malatya’nın yıkık bir halde olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlar yılın büyük bölümünde yeni Malatya’da yani Aspuzu’da yaşamaktadır. Bu sebeple Eski Malatya gelişim gösteremediğini belirtmiştir (Yurt Ansiklopedisinden aktaran Polat, 2014). 1835 yılında J.

Brant da, Eski Malatya'nın eşkıyalar tarafından saldırılara maruz kaldığını, ayrıca salgın hastalıklar nedeniyle zarara uğradığını ifade etmiştir. Bu ifadelerden 19. yüzyıl başında Malatya'nın yıkık bir halde olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlar yılın büyük bölümünde yeni Malatya'da yani Aspuzu'da yaşamaktadır. Bu sebeple Eski Malatya gelişim gösteremediğini belirtmiştir (Yurt Ansiklopedisinden aktaran Polat, 2014).

B. Poujulat 1837 yılında yaptığı Anadolu seyahatini kardeşine mektuplar yazarak anlatmıştır. Bu mektuplarda Eski Malatya'nın büsbütün harap durumda olduğundan söz etmektedir. Ancak Eski Malatya'nın aksine Yeni Malatya'nın (Aspuzu) geniş bahçeler içinde zengin, refah düzeyi yüksek bir kente dönüştüğünü ifade etmiştir (Işık, 1998).

Asker olan ve Toros ordusu komutanı Hafız Paşa'nın yanına 1838 danışman olarak gelen H. Von Moltke eski ve yeni Malatya'ya uğramıştır. Mektuplarında Malatya'daki bahçeli avlular içinde yer alan kerpiç evlerden söz etmektedir. Malatya'da bulunduğu dönemde, Eski Malatya'nın idari kent merkezi olduğunu ancak halkın Aspuzu'nu yeğlediğini ve Aspuzu'nun ticari kent merkezi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca mektuplarında Hafız Paşa ile Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa arasındaki savaştan bahsetmektedir (Moltke, 2017).

Coğrafyacı olan ve 1875 sonrasında Anadolu'yu gezen V. Cuinet Eski Malatya'da, Yeni Malatya'dan (Aspuzu) toprak alamayan fakir insanların yaşadığından ayrıca Eski Malatya'nın harabe ve terk edilmiş bir kent olduğundan söz etmiştir (Polat, 2014). Yeni Malatya 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halkın yoğun olarak yaşadığı, hükümet konağının da yer aldığı, belirli bir yerleşim sisteminin olduğu, ticari alanların toplu olduğu gelişen bir kent konumuna gelmiştir (Işık, 1998). Bu bağlamda Yeni Malatya idari, ekonomik ve kültürel açıdan bütüncül bir mekânsal gelişim gösteren merkez konumundadır.

Şekil 1.1. Malatya Karadayı Gravürü (Edmund Naunmann, Van Golden Horn zu den Quellen des Euphrat, münchen, Leipzig 1893, s. 241 (a B Milli Kütüphane, B 143) Gravürlerle, Türkiye Anadolu II, (yay. haz. M. Sevim) Kültür Bakanlığı Yayınları., Ankara, 2002)

Şekil 1.2. Malatya Ulu Cami (Gertrude Bell Arşivi, 1909)

Şekil 1.3. 1927 Yılına Ait Fotoğraf, Sağ Tardafta Gazi Okulu İnşası, Gazi Okulunun Yanında O Dönemde Malatya Ortaokulu ve Çarşı İlk Mektebi Olarak Kullanılan Yapı, Arkada Görülen Günümüz Kent Müzesi ve Fotoğrafın Solunda Yer Alan Yapı Günümüz Atatürk Müzesi (Adnan Işık Arşivinden aktaran Demirbağ, 2013)

Şekil 1.4. 1930 yılına ait fotoğraf Askerlik Şubesi Binası(Kent Müzesi) ve Vali Konağı Genel Görünüm (Celal Yalvaç Arşivinden aktaran Gögebakan, 2004)

Şekil 1.5. 1932 Atatürk Bulvarının Eski Hali (Adnan Işık Arşivinden aktaran Göğebakan, 2004)

Şekil 1.6. 1933 Malatya Çarşısı (Adnan Işık Arşivinden aktaran Göğebakan, 2004)

Şekil 1.7. 1934 yılı Malatya Beydağ Eteklerinden Çekilmiş Panorama (Adnan Işık arşivinden aktaran Göğebakan, 2004)

Şekil 1.8. Atatürk Bulvarı Atatürk Evi (Celal Yalvaç Arşivinden aktaran Göğebakan, 2004)

Şekil 1.9. 1936 Gazi İlkokulu Civarı ve Hüseyinbey Köprüsü Senti (Adnan Işık Arşivinden aktaran Göğebakan, 2004)

Şekil 1.10. 1950'ler Atatürk Bulvarı (Sümer Foto Arşivinden aktaran Göğebakan, 2004)

Şekil 1.11. 1950’ler Hükümet Binasının Belediye Binası Yönünden Çekilmiş Fotoğrafı (Sümer Foto Arşivinden aktaran Gögebakan, 2004)

Şekil 1.12. 1950’li yıllarda Belediye Binası ve Çevresi (Sümer Foto Arşivinden aktaran Demirbağ, 2013)

2. GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ GENEL ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma Dönemi olarak adlandırılan 18. ve 19. yüzyılda mimarideki değişim ve dönüşüm ile 20. yüzyılın başından 1940'lı yıllara kadar kendini gösteren Erken Cumhuriyet Dönemi mimarlığına kısaca değinilecektir.

2.1. Geç Osmanlı Dönemi Mimarisi Genel Özellikleri

17. yüzyıldan itibaren siyasal olarak gerileyen Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda yaşanan Sanayi ve Fransız Devrimiyle Avrupa karşısında yetersizleşmiş ve reform hareketleri yapmak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti, 17. yüzyılın sonlarına doğru Karlofça Antlaşması ile Duraklama Dönemine girerken, Avrupa'da ise yenilenme süreci başlamıştır. Avrupa'da 18. yüzyılda sanayinin gelişmesiyle hız kazanan değişim Osmanlı Devleti'ni olumsuz yönde etkilemiş ve devletin Avrupa'nın gerisinde kalmasına neden olmuştur. Avrupa karşısında askeri ve siyasi üstünlüğünü yitiren ve durumun farkına varan Osmanlı Devleti Avrupa ile yakından ilişki kurmaya karar vermiştir (Şevkan, 2019).

Siyasi, askeri ve ekonomik olarak Batılılaşma süreci beraberinde kültürel, sanatsal ve toplumsal değişimleri de getirmiştir (Anıktar, 2013). Batı'yı örnek alan yenilik hareketleri devleti istenilen sonuca ulaştıramamasına rağmen; kültür, sanat ve mimari alanda Avrupa'yı etkileyen üsluplar Osmanlı mimarisinde kendine geniş yer bulmuştur. Osmanlı Devleti Batılılaşma dönemi olarak adlandırılan 18. ve 19. yüzyıllar yenileşmenin, köklü kültür değişimlerinin yaşandığı ve klasik dönemden farklılaşan yeni bir sanat anlayışının oluştuğu bir dönem olmuştur. Bu dönemle birlikte Batılı tarzda plan şemaları, iç mekân süslemeleri klasik Osmanlı mimari anlayışının farklılaşmasına sebep olmuştur. Klasik anlayıştan uzaklaşarak yeni bir arayış içine girilmiş, klasik süslemeler yerini barok, rokoko, neo-klasik, oryantalist ve eklektik gibi Batılı anlayışlara bırakmıştır (Çoruh, 2013). Batılı üslupların kullanılmasıyla yeni bir mimari anlayış ortaya çıktığı bu dönem; "Geç Osmanlı" dönemi mimarisi olarak nitelendirilebilir (Atasoy, 2012).

Batılılaşma Dönemi ile Osmanlı Devleti'nde o döneme kadar olmayan yapı tipleri görülmeye başlanmıştır (Yazıcı, 2003). İşlevsel çeşitliliğe rağmen, planlamada fonksiyonel değişkenlik söz konusu olmamıştır. Dönemde simetrik planlama anlayışı ile koridor boyunca dizilen

hacimler ile yapının köşelerinin vurgulandığı kütle düzenlemeleri kullanılmıştır. Ayrıca yapılarda sadece fonksiyon yeni olmayıp, yeni yapı malzemeleri, yapım teknikleri, plan anlayışı ve mimari üslupları da kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti 18. yüzyıldan itibaren klasik mimari anlayışından uzaklaşarak yeni bir mimari yaklaşım oluşturmaya başlamıştır. Osmanlı mimarisi, kendi özgün biçimini geliştirmek adına ilişki içinde olduğu kültürlerin özlerinden de beslenerek yeni bir oluşum süreci yaşamıştır (Goodwin, 2012). Mimarideki bu yeni yaklaşımda Osmanlı klasik döneminde kullandığı ağır düzenin yerine Avrupa temelli barok ve rokoko anlayışlarının eğrisel dilini kullanmaya başlamıştır. 19. Yüzyılda da devam eden Batılılaşma hareketleri, yüzyılın başlarında ampir ve neo-barok olarak, yüzyılın ikinci yarısında ise eklektik olarak kendini göstermiştir. II. Mahmud ve Abdülmecid Dönemlerinde batıya tarzı bezemeler görülürken; Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde bir taraftan neo-klasik ve eklektik batı üslubu görülürken diğer taraftan da İslam mimarisinin öğeleri Osmanlı'nın klasik öğeleriyle bütünleştirilerek canlandırılmaya çalışılmıştır (Kuran, 2018). 19. yüzyılda Osmanlı mimarisi, yabancı mimarların etkisiyle tamamen değişmiştir. Batı'da düzenli ve sistemli bir gelişme yaşayan mimari Osmanlı'da düzensiz ve sistemsiz olarak ilerlemiştir (Anıktar, 2013).

Batılılaşma Dönemi'nde Osmanlı mimarisinde kullanılan neo-gotik, neo-klasisizm, art nouveau gibi üsluplar yabancı mimarlar tarafından yorumlanmıştır. Osmanlı'nın son yıllarına kadar devam eden bu mimari anlayışlar 1920'lerle birlikte ortaya çıkan "ulusal mimarlık" anlayışına kadar devam etmiştir (Altuntaş, 2014).

Batılılaşma Dönemi'nde Osmanlı mimarisinde belirgin olarak görülen altı dönem olmuştur. Batılılaşmanın başlangıcı kabul edilen Lale Devri'nde (1718-1730) klasik mimari anlayıştan farklı olarak meydan çeşme ve sebilleri Osmanlı sanat anlayışıyla harmanlanmasıyla meydana gelen motifler görülmüştür. Lale Devri'nden sonra Osmanlı mimarisini etkileyen batılı anlayış ise barok ve rokoko (1730-1810) olmuştur. Söz konusu dönemde batı kökenli yeni biçimler mimari ve süslemede kendini belirgin bir şekilde göstermiştir. Barok döneminden sonra Osmanlı mimarisini ampir (empire) üslup (1860-1900) etkilemiştir. Söz konusu dönemde hareketli yüzeyli barok anlayışının yerini sağlam ve sade cephe anlayışı almış, bazı yapılarda ise barok-ampir ortak anlayışı görülmüştür. 1860'dan yıllardan 1900'e kadar Osmanlı mimarisinde eklektizm anlayışı hâkim olmuştur. Oryantalist bir yaklaşımla farklı anlayışların bir araya geldiği bu dönemde batı-doğu veya klasik dönem izlerinin birlikteliği görülmüştür. Özellikle 19. Yüzyıl sonunda Avrupa'yı etkileyen art nouveau (yeni sanat) anlayışı Osmanlı

Devleti'nde II. Abdülhamit Dönemi'nin sonlarında Raimondo D'Aronco ile başlamış ve daha çok süslemede kendine yer bulmuştur. 1890 ve sonrasında Avrupa'daki neo-klasik anlayışa karşı olarak Osmanlı Devleti'nde milli mimarlık anlayışı gelişmeye başlamıştır. Özellikle cephelerde Selçuklu-Osmanlı öge motifleri kullanılmıştır (Doğan, 2016).

Osmanlı Devleti'nde mimari anlamda Batılılaşmayı anlayabilmek için barok, rokoko, neo-klasizmin, neo-gotik, oryantalist, seçmeci vb. Avrupa üslupları hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir.

2.1.1. Lale Devri

Osmanlı Devleti dağılmaktan kurtulabilmek için Avrupa'yı anlama gereksinimi duymuş ve Avrupa ile sürekli ilişkiler kurmak istemiştir. Avrupa'ya açılan pencereler olan ve Batılılaşma'nın ilk somut adımı sayılan elçilikler, sürekli olarak Fransa'ya açılmıştır. Paris'e gönderilen elçi 28 Mehmet Çelebi payitahta (İstanbul) dönünce Fransa'daki yaşayış hakkında sefaretname hazırlamıştır (Cezar, 1995). Hazırlanan bu sefaretname ile devrin padişahı III. Ahmet ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın yenilik düşünceleri bütünleşerek Lale Devri (1718-1730) başlamıştır (Şevkan, 2019).

Osmanlı mimarisinde Batılılaşma'nın başlangıcı olarak kabul edilen Lale Devri'nde Batı'nın mimari üslupları plan ve hacim anlayışından çok bezeme olarak kendini göstermiştir. Bu dönemde Batı ile diplomatik ve ticari ilişkiler hızlanmış, başlayan ticari ilişkiler yabancı malların kullanımını arttırmıştır (Çoruh, 2013). Artan bu yabancı mal kullanımı ve dönemin önemli kişilerine gönderilen hediyeler Batılı bir estetik anlayışının oluşmasına zemin hazırlamıştır (Atasoy, 2012). Lale devri ile birlikte klasik anlayıştan uzaklaşmış ama Osmanlı sanatı terk edilmemiştir. Özellikle klasik Osmanlı sanatının öğeleri, dönemin en önemli beğenisi olan “çiçek” figürü ile harmanlanmıştır. İç mekânda tavan ve duvar süslemelerinde, çeşmelerin bezemelerinde sıkça kullanılmaya başlanan natüralist ve vazodan çıkan çiçekler, meyve dolu tabak ve kâseler dönemin süsleme öğeleri olmuştur. Lale Devri'nin mimari anlayışına bakıldığında dış mekânların önem kazanmaya, türbe, çeşme ve sebillerde kendini göstermeye başladığı görülmektedir (Atasoy, 2012). Dönemde inşa edilen sebil ve çeşme yapımı Osmanlı mimarisindeki değişimin simgesi olmuştur.

III. Ahmet çeşmesi, Lale Devri'nin simgesel yapısı olmuştur. Batı sanatının izlerini taşıyan yapıda klasik dönemin sadeliği yoktur. Kare biçimli dört cepheli, dört köşesinde yarım yuvarlak çıkıntılı sebilleri olan yapı meydan çeşmesi olarak tasarlanmıştır. Çeşme geniş saçaklı, kurşun kaplı ahşap ve ortasında sekiz cepheli kubbesi olan çatıyla örtülmüştür. Saçağın alt yüzü ve çeşmelerin etrafını dal kıvrımı motifle çevrelenmiştir. Yapının cephelerinde ise yatay şeritler şeklinde uzanan motiflerin arasında geleneksel Türk sanatının ögesi olan mukarnas ve şemseler bulunmaktadır. Bir kısmı mermer üstüne kabartma yapılarak altın varaklanan süslemenin diğer kısmı çinidir. Çeşmenin ayna taşının iki yanına çiçek kabartmaları, sebillerin şebekelerinin üzerine ise lale motifi işlenmiştir. Yapı bu özellikleriyle 18. Yüzyıl ile başlayan yeni anlayışların başlangıcı ve temsilcisi olmuştur (Kuban, 2007- Özcan, 2003).

2.1.2. Barok ve Rokoko Üslup

Barok kelimesinin Portekizce 'eğri- bükürü inci' anlamına gelen barroco kelimesinden ya da bu sanatın öncülerinden İtalyan ressam Federigo Baroccio'nun soyadından geldiği düşünülmektedir (Atasoy, 1992). 18 yüzyıldan itibaren Rönesans mimarisinin sadeliği, barok mimarisinde bilinçli olarak karmaşaya dönüşmüştür. Rönesans mimarlığında kolay anlaşılabilen biçimler, sofistike barok mimarisinde gizemli bir algı oluşturmayı hedeflemiştir (Şevkan, 2019). 17 yüzyılda ve 18. yüzyılın başında bu mimari anlayış klasik estetik anlayışına ters düşen gösterişli, abartılı tarzı nedeniyle başlarda eleştirilmiş ancak 19. yüzyıla gelindiğinde daha olumlu bir bakış açısıyla kullanılmıştır (Roth, 2006). Barok mimarisinde;

- Rönesans'ın merkezi planı yerine hareketli bütüncül bir cepheye sahip dikdörtgen yapılar,
- Eğri, kıvrımlı ve dalgalı çizgiler,
- İç ve dış mekânlarda ışık-gölge uyumu,
- Konveks ve konkav duvar yüzeyleri, oval pencereler,
- Yapılarda süsleme, heykel ve resimler; (S) ve (C) formlar, istiridye kabuğu motifleri ve altın yaldızlar yoğun ve bir bütün halinde kullanılması,
- Havuz, fiskiye, kanallar gibi su elemalarında kendini göstermiştir.

18. yüzyıl ile birlikte Osmanlı mimarisinde kendini etkin biçimde gösteren barok üslubu, Osmanlı mimarları tarafından Avrupa'daki baroktan farklı olarak yorumlanmıştır. Avrupa Barok anlayışı strüktürü arka plana atarak hareketli görüntüyü ön plana çıkarmayı benimserken;

Osmanlı Barok anlayışı süslemeyi ikinci plana alarak strüktürü ön planda tutacak şekilde görülmüştür (Acar, 2000). Geleneksel Türk sanat zevkinin bu yeni anlayışla birleşmesiyle kendine özel bir karakteri olan Türk barok anlayışı ortaya çıkmıştır.

Osmanlı mimarisinin barok üslubunun anıtsal mimarlık örneğini en iyi yansıtan yapı Nuruosmaniye Cami olmuştur. Cami dönemin sonunda inşa edilmiş olması nedeniyle dönemin mimari anlayışın dili niteliğindedir. Yapıda Osmanlı'nın klasik mimarisine batılı anlayışlar getirildiği görülmektedir (Altuntaş, 2014).

I. Abdülhamid Dönemi'nde (1774-1789) Osmanlı yorumuyla barok mimarisi etkin bir biçimde kullanılmıştır. Söz konusu dönemde inşa edilen Beylerbeyi Camisi kendinden sonraki dönemdeki yapılara hacim ve plan şekillenmesi ayrıca iç mekândaki sadelik bakımından örnek niteliğinde bir yapı olmuştur (Acar, 2000).

Avrupa'yı barok üslubundan sonra rokoko anlayışı etkisi altına almaya başlamıştır. Rokoko, Fransızca 'çakıl döşeme, çakıllık' anlamındaki rocailles kelimesinden türemiş olup barok mimarisinin devamı ama daha süslüsü olan bir anlayıştır. Barok mimarisinde olduğu gibi rokoko anlayışı da eleştirilmiştir (Roth, 2006). Paris'te 17. yüzyılda ortaya çıkan rokoko anlayışında;

- Ağır ve yoğun süslemeler,
- Özellikle kuyumculuk, porselen, heykel kaidelerinde deniz kabuğu, çakıl taşı gibi süslemeler,
- S ve c motifler birbirine bağlanarak sonsuza devam eden; dinamik, hareketli dekorlar şeklinde kendini gösterir.

Osmanlı Devleti'nde rokoko Avrupa rokokosuna benzemekle birlikte kendine has özellikleri de barındıran ayrı bir üslup olmuştur. Özellikle mimari eserlerde, kitap tezhiplerinde (süsleme), ahşap ve madeni eşyalarda görülen bir anlayış olmuştur. Bu anlayışın ilk örneği I. Mahmut döneminde tekrar dekore edilen Şehzadeler Mektebi'nin süslemeleri olmuştur.

18. ve 19. Yüzyıl yapılarından Dolmabahçe, Beylerbeyi ve Yıldız Sarayları başta olmak üzere kamu yapıları, sivil ve dini yapıların neredeyse tamamında bu anlayışı yansıtan süslemeler görülmüştür. Ortaköy Cami'nin cephelerindeki barok-rokoko tarzı süslemeler, Osmanlı

mimarisinde dini yapılarda görülen rokoko anlayışının yansıtıldığı örneklerdendir (Aksu, 2008).

2.1.3. Ampir (Empire) Üslup

Ampir üslup, Fransa ve batı Avrupa ülkelerinde önce ortaya çıkmasına rağmen Napolyon'un hâkimiyeti yıllarında yayıldığı için adını Napolyon imparatorluğundan alır. Üslubun biçim ve motifleri Antik Çağ sanatından olduğu için "neo-klasik üslup" olarak da isimlendirilir. Barok ve rokoko tarzı kıvrak-hareketli süslemelere tepki olarak ortaya çıkan akımda keskin, sert ve daha düzenli bir anlayış görülmektedir. Bu sanatın ortaya çıkmasındaki amaç klasik tarzı hatırlayıp sadeliğe dönmektir. Ampir üslubun başlıca özellikleri şunlardır;

- Klasik sütunlar, formlar ve sade çizgilerle anıtsal yapı tarzı,
- Gereksiz detaylara yer verilmeden eserler ortaya koymak,
- Simetrik ve dengeli yapılar,
- Yapıların ön cephelerinde düz ve uzun sütunlar,
- Yapıların çatıları kubbeli ve ya çatı kısmında üçgen alınlık yer alması,
- Özellikle anıtsal yapılar,
- Askeri süsleme biçimleri (meşale, top vb.) üslubun temel özellikleridir (Eyice, 1995).

Ampir üslup 19. Yüzyılın ortalarında Osmanlı mimarisinde görülmeye başlamıştır. İtalya'da öğrenim gören Balyan ailesine mensup mimarlar Osmanlı'da bu akımın uygulayıcıları olmuştur. Balyan Ailesinin yapıları, Osmanlı Devleti'nde Batı'ya dönük klasik anlayışla, tamamen Batılı anlayış arasında geçiş niteliğindedir. Balyan Ailesine mensup Garabet Amira Balyan'ın eseri olan Dolmabahçe Sarayı klasik Osmanlı mimarisi ile Batı mimarlığı arasında köprü işlevi görmüş, yeni tasarım anlayışına öncülük etmiştir (Acar, 2000).

Antik İlk Çağ mimari öğelerini kullanan bir akım olmasına rağmen Türk mimarisinde farklı uygulanmıştır. Türk mimarisinde özellikle dini yapı sanatına bağlı kalınarak ayrıntıda bu üslubun özelliklerine yer verilmiştir. Türk ampir üslubu tam olarak bir Türk neo-klasiği olarak nitelendirilmesi doğru değildir. Klasik Osmanlı sanatından ilham alan ve 19. Yüzyıl sonlarında ortaya çıkan Türk neo-klasiği vardır. Osmanlı mimarisinde ampir üslup;

- Kılıç, bayrak demetleri, müzik aletleri, vazoda bulunan çiçekler, sivri uçlu akant yaprakları öğeleri,

- Bitkisel kökenli bezemeler,
- Yivli ve düz sütunlar,
- Düz ve yuvarlak kilit taşı vurgulu kemerler,
- Yalın ve az derinliğe sahip silmeler şeklinde görülmüştür (Eyice, 1995).

Türk ampir üslubu özellikle III. Selim, II. Mahmut ve Abdülmecid Dönemlerinde devletin üslubu olarak görülmüş doğrudan Fransız bezemeleri kullanılmıştır (Kuban, 2007). Başlarda saray mimarisinin süslemelerinde görülen üslup daha sonraki dönemlerde iç ve dış öğelerde ve dini mimaride kendini göstermiştir. Avrupa’da etkisini yitirmeye başlamışken Osmanlı başkentindeki sahil saraylarında ve yalılarda kendini göstermeye devam etmiştir. Bu yapılara örnek olarak Kandilli Kıbrıslı Mustafa Paşa Yalısı, Adile Sultan Sarayı, Beykoz Kasrı, Fındıklı Sahil Sarayları ve Sadullah Paşa Yalısı verilebilir. Ampir üslubun hâkim olduğu önemli bir yapı da Dolmabahçe Sarayı’dır. Cadde tarafındaki Pembe Köşk korint nizamındaki sütunlara oturtturulmuş ayrıca sarayın büyük bacası korint sütunu ve başlığı şeklinde yapılmıştır (Eyice, 1995). Üslubun İstanbul’daki en belirgin özelliğini gösteren diğer bir eser ise Balyanların yaptığı Çarşıkapıda bulunan Sultan Mahmut Türbesi, hazire duvarı ve sebilidir (Kuban, 2007). Sebil dor nizamında antik bir tapınağı anımsatmaktadır. Geleneksel türbelerden farklı olan yapıda bezemeler ve tefrişleriyle saray görüntüsündedir. Sultan Mahmut Türbesi dışında ampir üsluplu yapılara Cevri Kalfa anısına yapılan Sıbyan Mektebi’nin altında bulunan sebil ve çeşmeler, Yenibahçe Bezmialem Valide Sultan, Eyüp Pertevniyal Kadın Çeşmeleri, Kadıköy Baba-Oğul Çeşmesi, Çengelköy Çeşmesi örnek olarak verilebilir (Eyice, 1995).

Ampir üslup başlangıç aşamasında dini yapılarda sık rastlanmamasına rağmen III. Selim’in inşa ettirdiği Selimiye ve II. Mahmut Döneminde inşa edilen Nusretiye Camilerinde barokla birlikte kullanılmış ampir üslup dikkat çeker. 19. Yüzyıl ile birlikte üslubun egemenliği net bir şekilde dini yapılarda kendini gösterir. Başkentte inşa edilen Hırka-İ Şerif (1851), Dolmabahçe (1853), Ortaköy (1854) ve Çağlayan Camilerinde üslup etkin biçimde kullanılmıştır. Tam olarak ampir üslup olarak nitelendirilemese de Teşvikiye Cami’nde geleneksel Türk sanatından hiçbir ögenin bulunmamasına rağmen antik sanata atıfta bulunan alınlık, akroter gibi unsurların yer alması empire üslubun kullanıldığını göstermektedir (Eyice, 1995).

Devlet üslubu olarak kabul edilen ampir üslup konaklar ve yalıların yanı sıra kendini kamu binalarında da göstermiştir. Vilayet, kaymakamlık, nahiye konaklarında devletin gücünü

hissettirilebilmesi için ampir üslup kullanılmıştır. Söz konusu yapıların çoğunlukla girişleri, pencere üstlerinde bulunan lentolar İlk Çağ'ın üçgen alınlıkları ve sütunlarıyla inşa edilmiş, kapıların üstünde ise padişah tuğraları, sancaklı-silahlı armalar kullanılmıştır. Söz konusu yapılara örnek olarak Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) örnek verilebilir. Yapının bahçe kapısı ve ana binanın cephesi üslup özelliklerini gösterir. Üslubun özeliğini gösteren diğer bir yapı grubu ise kışlalar olmuştur. Humbarahane, Selimiye, Kalyoncular, Davud Paşa ve Rami Kışlalarında empire üslubun izlerine rastlanmaktadır (Doğan, 2016). Üslubun kendini net bir şekilde gösterdiği 1955'te şehircilik uygulamasıyla yıkılan Tophane Müşirliği olan yapı olmuştur. Söz konusu yapı ihtişamlı duruşu, büyük sütunlu giriş verandası, kemerli alt katı ile üslubun resmen temsilcisi niteliğinde olmuştur. Günümüzde İstanbul Teknik Üniversitesi olarak kullanılan Taşkışla, cephelerindeki pencere düzeni ve iyon nizamlı sütunlu girişi ampir üslubun özeliğini yansıtmaktadır (Eyice, 1995).

Ampir üslup Osmanlı devletinde kendini o kadar göstermiştir ki Tanzimat Fermanı'yla özleştirilerek “Tanzimat Üslubu” denilmiştir. Devletin büyük küçük pek çok yapısında kendini etkin olarak göstermiştir. Küçük bu yapılara Çarşamba Karakolu, Çinili Karakol ve Sarkis Balyan'ın yaptığı üç katlı, antik yapıların taklit edildiği dört sütunlu girişe sahip olan Maçka Karakolu üslubun görüldüğü küçük yapılara örnektir (Eyice, 1995).

Osmanlı Devleti'nde ampir üslubu benimseyen önemli levanten bir mimar da Gaspare Fossati olmuştur. Ampir üslupla yaptığı Rus Elçilik Binası'ndan sonra inşa ettiği Darülfünun Binası'nda da bu üslubu kullanmıştır (Yılmaz, 2015). İkinci Darülfünun Binası olan günümüzde Basın Müzesi olarak kullanılan yapıda da ampir üslup kullanılmıştır. Fossati'nin ampir üslubu benimsediği Ayasofya'yı restore ederken eklediği Kasr-ı Hümayün yapısının iç mekân süslemelerinden de anlaşılmaktadır. Fossati' nin İran Elçilik Binası da başkentte devam eden ampir üslubun yansımalarındandır. Ampir üslup Fossati'den sonra Bourgeois'in yapısı olan İstanbul Merkez Binası'nda görülmüştür. Üslubun görüldüğü bir diğer kamu yapısı da günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığı olarak kullanılan eski Bahriye Nezaretidir (Eyice, 1995). 1891 yılında Alexandre Valaury'in yapımına başladığı Asar-ı Atika (arkeoloji) Müzesi resmi yapılarda üslubun son kullanıldığı yapı olmuştur (Yılmaz, 2015). Yapı sergilenecek antik eserlere uygun olması açısından tamamen İlk Çağ yapısı gibi inşa edilmiştir.

Osmanlı Devleti’nde 20. Yüzyıl başına kadar izleri görülen ampir üslup İstanbul’da özellikle Galata ve Beyoğlu’nda azınlıkların yaptığı yapılarda kendini göstermiştir. 19. Yüzyılın sonlarında kendini eklektik anlayış içinde bezeme öğeleri olarak gösteren ampir üslup 20. yüzyılda ortaya çıkan Türk neo-klasiğinden sonra kullanılmamıştır (Eyice, 1995).

2.1.4. Eklektizm ve Oryantalizm Anlayışı

19. ve 20. yüzyıllarda Avrupa ve Amerika’yı etkisine alan sanat anlayışı eklektizm olmuştur. 19. yüzyılda mimari üsluptan daha çok bir biçim olarak kullanılan eklektizm, belirli kuralları olmayan değişik üslup öğelerini belli başlı özellikleri alınarak belirli bir disipline göre yeniden sentezlenmesidir (Doğan, 2016). Üslubun önemli özellikleri ise;

- İki veya daha fazla mimari üslubun bir arada kullanılması,
- Yapılarda sadece bir akıma ait özellikler net bir şekilde yansıtılmadan birden fazla üslubun bir ara yorumlanmasıdır.

19. yy. son çeyreğinden itibaren batı ve doğunun estetik öğelerini temel alan eklektik anlayış Türk Mimarisinde görülmese başlanmıştır Osmanlı eklektizminin temeli, Türk ve İslam sanatından alınan motif ve mimari elemanların farklı Batı üsluplarındaki mimari öğelerle birlikte tek bir yapı üzerinde uygulanmasına dayanmaktadır (Hasol, 1993). Osmanlı Devleti’nde başlıca eklektik yapılar; Montani’nin Aksaray’da 1871’de inşa ettiği Valide Pertevniyal Sultan Cami ve Balyanların imzasını taşıyan Çırağan Sarayı’dır. Bu yapılarda Türk motifler ve gotik elemanlar birlikte kullanılarak eklektik bir anlayış oluşturulmuştur. Osmanlı eklektizminin örneklerinden Giulio Mongeri tarafından yapılan Karaköy Palas’ta ise Bizans mimari öğeleri kullanmıştır. Alman mimarlar tarafından 1900 yılında inşa edilen Haydarpaşa Garı barok, neo-klasik, neo-rönesans ve oryantalizm üslubunun özelliklerini göstermektedir. Eklektik anlayışla inşa edilen türbelere ise Fossati’nin yaptığı Reşid Paşa Türbesi, Sultanahmet’te bulunan Fuad Paşa Türbesi örnek olarak verilebilir (Eyice, 1992).

Oryantalizm 17. Yüzyıl sonlarından başlanarak Batı’nın Doğu’ya olan merakından ortaya çıkan bir anlayış olmuştur. 18. yüzyıl ile birlikte Avrupa mimarisinde yer alan doğu etkileri ilk başta bahçe tasarımlarında Türk, Çin ve Magrip üsluplarının kullanılmasıyla başlamıştır. Avrupa’da saray, konak gibi sivil yapılar dışında hamam gibi sosyal yapılarda da oryantalist süslemeler görülmüştür. Avrupa da bazı ülkelerde “Cáfe Turc” (Türk Kahvesi) adı verilen oryantalist kahvehaneler görülmüştür. 18. Yüzyılda mimaride özellikle türk ve hint esintileri görülürken,

19. Yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte Kuzey Afrika ve Endülüs Emevi mimarlık anlayışları üslupta etkili olmuştur. Oryantalist mimarinin temel öğeleri ise;

- Sütun başlıkları “Moresk” sütun başlıkları,
- Oryantalist süslemeler,
- Kemerler sıklıkla Magrip kemerleri,
- Sağır kemer ve niş dizileri ağırlıklı, ağ bezemeli cepheler
- Soğan ve kule biçimli kubbeler,
- Kırmızı, sarı ve mavi renklerin ağırlıklı kullanımı şeklinde sıralanabilir (Demirarslan, 2012).

Avrupa’da ortaya çıkan oryantalizm akımı, Batı ile olan ilişkileri neticesinde Osmanlı mimarisine de yansımıştır. Geç Osmanlı mimarisinde özellikle eklektik üslupla birleşen oryantalist bir yaklaşım görülmektedir. 19. Yüzyılda Osmanlı’da bu üslup Doğu ve İslam temelli öğeleri içine alan bir yaklaşım olarak görülmektedir. Özellikle II. Abdülhamid dönemi yapılarında bu üslup çokça kullanılmıştır (Altuntaş, 2014). Doğu’nun imgelerini Batı imgeleriyle birleştiren bu üslup 1860 yılından sonra İstanbul’da sıklıkla görülmeye başlamıştır. 1863 yılında Sultanahmet Meydanı’nda açılan L.Parvillé’nin Sanayi Sergisi Binası akımın başkentteki öncü yapılarından. Aynı dönemde yapılan Bahriye Nezareti Binası ve Beylerbeyi Sarayı’nda klasik plan şemaları uygulanmış olsa da mimari öğelerinde oryantalist biçimler kullanılmıştır. Oryantalist üslupta; at nalı, soğan kubbeler, dilimli kemerler ve geometrik işlemler İslam mimarisine atıfta bulunur. 1940 yılında yıkılan Taksim Topçu Kışlası oryantalist anlayışa sahip başkent yapılarından olmuştur. Yine başkentte bulunan Çırağan Sarayı iç dekorasyonu bakımından Arap ve Türk dünyasının yoğun bir sentezi olarak değerlendirilebilir. Levanten mimarlar da oryantalist anlayışı benimseyen tasarımlar meydana getirmişlerdir. Jasmund’un Sirkeci Garı (1888-1890) bu yapılardan bir olmuştur. Ayrıca Dolmabahçe Sarayı, Bezmialem Valide Sultan Cami, Tıbbiye-i Şahane Binası ve Vallury ve D’Aronco’nun yapısı olan Düyun-ı Umumiye Binası da bu üslubun başkentteki örneklerindendir (Demirarslan, 2012). Oryantalist yaklaşım bazen Eklektik üslubun bir parçası olarak mimariye yansımıştır. Bu yaklaşımlar Ulusal Mimari’nin oluşmasına zemin hazılamıştır (Batur, 1994).

2.1.5. Neo-Gotik Ve Neo- Rönesans Mimarisi

Gotik Dirilişi veya Gotik Canlandırma olarak da adlandırılan Neo Gotik mimarlık; Orta Çağ’ın mimari anlayışı olan Gotik’in 18. ve 19. yüzyıllarda yeniden canlandırılmasıdır. Başka bir

söylemle Ortacağ'a yeniden saygınlık kazandırma çabası, yeniden dönüş isteğidir (Benevolo, 1981). Neo-klasizm'e karşı olarak ortaya çıkan neo-gotik üslup 1830-1900 yılları arasında etkili olmuştur. Üslubun temel ilkesi ise;

- 19. Yüzyıl yapım teknikleriyle gotik imgelerin tekrar kullanılması olmuştur (Eyice, 1996).

Osmanlı mimarisinde ise neo-gotik anlayış, İslam ve klasik dönem Osmanlı mimari elamanlarını içinde yer almıştır. Bu üslup özellikle dini yapılarda görülmesine rağmen sivil mimari örneklerinde ve eğitim yapılarında da kendine yer bulmuştur. Özellikle başkentte kendini gösteren bu üslup, Street'in İngiliz Kilisesi'nde ve Viyana'da prefabrik olarak dökme demirden hazırlanarak St. Stephan Bulgar Kilisesi'nde uygulanmıştır. Ayrıca Saint Antuan Kilisesi de bu üslubu gösteren yapı olarak değerlendirilebilir (Altuntaş, 2014).

Neo-Rönesans mimarisi; antikçağın yeniden canlandırılması anlayışını benimseyen barok öğelerle zenginleştirilmiş rönesans anlayışı olarak nitelendirilebilir. Üslubun temel ilkeleri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Antik yapıların birebir uygulanması yerine, 19. yüzyıl anlayışıyla yorumlanması
- Rönesans dönemi planlarının tekrar uygulanması,
- Konik külahlı kubbelerin ve dik ve yüksek çatıların kullanılmasıdır.

Osmanlı mimarisinde tam anlamıyla neo-rönesans anlayışı görülmemesine rağmen bazı yapılarda bu anlayışın izlerine rastlanmaktadır. Bu yapılara örnek olarak Rus elçilik binası verilebilir. Yapının mimari olan Gaspard Fossati neo-klasizmin Osmanlı'daki temsilcisi olmuştur. Ancak Fossati yerel mimariye ve çevreye uygun olma kaygısı taşıdığından; rönesans mimari tarzını canlandırmaya çalışan neo-rönesans üslubun ön planda olduğu geleneksel mimariyle sentezlediği bir anlayış ortaya koymuştur. Bu anlayış özellikle Darülfünun binasından sonraki yapılarda kendini açıkça göstermiştir (Acar, 2000).

2.1.6. Art Nouveau Anlayışı

Art Nouveau, ilk olarak 1892'de Batı Avrupa'da ortaya çıkan dekoratif sanatlardaki büyük bir hareketten doğmuştur. Başlangıçta Art Nouveau, ulusal geleneklerdeki köklerine geri dönen unutulmuş eski yerel temaları yeni çeşitlenmeler çıkarabilen sanatçılar tarafından üretilmiştir. Art Nouveau; aynı zamanda yeniliği yetenek ve zevkle birleştiren Fransız mimarların eseri olup demiri süslemeyi ve seramik işleri görünür kılmayı sağlamıştır (Lahor, 2007). Art Nouveau,

1895-1905 yılları arasında Avrupa ve Amerika’da mimarlıkta başlayan bitkisel-eğrisel bezeme anlayışını geliştiren bir üslup olmuştur (Sözen ve Tanyeli, 1996). Art Nouveau, Avrupa’da geleneksel yapım yöntemlerinden çok demir/çelik malzemenin kullanılmasını geliştirmeyi amaç edinmiştir. Endüstrileşmeye tepki olarak ortaya çıkan akımda el işlerinin önemi vurgulanmıştır. Üslubun temel öğeleri ise;

- Canlı renkler,
- Zarif, kıvrımlı geometrik desenler,
- Bitkisel desenler ve çiçek motifleri,
- Yapıların iç ve dış detaylarının aşırı zengin olması ve barok benzeri süslemeler olmuştur (Eyice, 1992).

Malzemeden bezemeye kadar bütün tasarım elamanlarını bütüncül olarak bir araya getiren dinamik ve organik bir ifadesi olan Art Nouveau üslubu (1890-1910 yılları arasında) Osmanlı Devleti’ne ithal eşyalarla gelmiş ve “yeni sanat” olarak adlandırılmıştır. Bu üslup Osmanlı mimarisinde Raimondo D’Aronco imzası taşımaktadır. Art Nouveau üslubu özellikle başkentteki sivil yapılarda görülmüştür (Altuntaş, 2014).

D’Aronco’nun doğrudan üstlendiği bilinen başlıca restorasyon çalışmaları Gülhane’deki Barok saçaklı “Babıali”, Beyazıt’taki “Harbiye Nezareti”, Ayasofya Şadırvan”, “Bahçekapı Çeşmesi” ve Edirnekapı’daki Mihrimah Sultan Cami” şeklinde sıralanabilir. Ayrıca Yıldız Sarayı bahçesinde yer alan fabrika, “Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu”, 1894 İstanbul depreminde ciddi hasar görmesi nedeniyle 1895’te D’Aronco tarafından genişleterek neredeyse yeniden inşa edilmiştir. D’Aronco’ nun 1893-1901 yılları arasındaki proje ve uygulamalarında “NeoOttoman/Yeni Osmanlı” anlayışıyla Art Nouveau katkıda bulunmuştur. “Kubbe”, “cumba” veya “eli böğründe” gibi geleneksel elemanlar, Osmanlı Barok’un eğrisel saçak ve kornişleri D’Aronco’nun tasarımlarında sıklıkla yer almıştır. Bu yaklaşıma örnek olarak Sultanahmet Meydanı’ndaki, Ziraat, Orman ve Maadin Nezareti Binası verilebilir (Ölekli, 2015).

2.1.7. Neo-Klasik Mimari

Avrupa’da, barok ve rokoko anlayışının kullanışsız olduğu düşünülmeye başlanmasıyla bu anlayışların değişmesi gerekliliği gündeme gelmiştir. Batı’da “historizm” terimiyle adlandırılan eski üslupların yeniden kullanılmaya başlanmasıyla Avrupa’da “klasizm” anlayışı tekrar

gündeme gelmiştir (Anıktar, 2013). Amacı sadeliğe dönmek olan akım, 18.yüzyılın ortalarından itibaren sanatta kendine yer bulmuştur. Barok ve rokoko tarzlarındaki ağır süslemelere karşı olarak, antik yunan ve roma yapılarının ihtişamlı sadeliği örnek alınmıştır. Üslubun başlıca özellikleri ise şu şekilde sıralanabilir;

- Özellikle ana cephede klasik sütunlar, formlar ve sade çizgileri ön planda tutmak,
- Gereksiz detaylara yer vermeden sade kompozisyonlarla eserler ortaya çıkarmak,
- Dengeli ve simetrik binalar tasarlamak,
- Kubbeli çatılar veya çatıda üçgen bir form,
- Büyük ve ihtişamlı yapılar inşa etmektir.

Neo-klasik üslubun temelini Yunan, Roma ve Rönesans yapıları oluşturmaktadır. Cephelerde Antik Yunan anlayışı yeniden canlandırılmaya amaç edinen üslup 19. Yüzyıl sonuyla birlikte Osmanlı mimarisinde görülmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde 1900'den sonra benimsenen milliyetçilik anlayışı Batı'dan uzaklaşarak özüne dönme, klasik Osmanlı ve Türk mimari öğelerini tekrar canlandırma şeklinde bir anlayışı ortaya çıkarmıştır. Almanya'da mimarlık eğitimi almış Kemaleddin Beyle, Fransa'da mimarlık eğitimi almış Vedat Bey'in yurda dönmesiyle mimarlığı yabancı etkiden kurtarmayı amaçlayan hareket başlamıştır. Mimar Kemaleddin ve Vedat Beyin dışında Mimar Muzaffer, Mimar Ali Talat, Mimar Arif Hikmet ve Mimar Mehmet Nihat Beylerin de katkısıyla "Milli Mimarlık" düşüncesi oluşmuştur (Bulut, 2006).

Milli Mimarlık (Türk neo-klasiği) olarak nitelendirilen üslup özellikle 1900-1930 yılları arasında etkin bir biçimde görülmüştür. Dönemin yapılarında sade mimarlık elemanlarının ön planda olduğu, süsten arınmış ve özenli cepheler dikkat çekmektedir (Bulut, 2006). Söz konusu dönemin önemli yapıları ise Mimar Kemalettin'in İstanbul'daki 1, 2, 3, 4 ve 5. Vakıf Hanları, Bakırköy ve Bebek Camileri, Lâleli'de Harikzedegân Apartmanları; Ankara'da inşa edilen Gazi Eğitim Enstitüsü, Ankara Devlet Demiryolları ve Ankara Palas'tır. Yine akımın öncülerinden olan Vedat Bey'in İstanbul Sirkeci Adliye Binası ve Yeni Postane; Ankara'da bulunan Ankara Palas Oteli ve eski Büyük Millet Meclisi binalarıdır.

Özetle Osmanlı Devleti'ne Lale Devri ile gelen değişim anlayışı III. Selim (1789-1807) döneminde Nizam-ı Cedid adındaki yenilik hareketleriyle devam etmiştir (Çoruh, 2013). Bu dönem 18. yüzyıl sonu ve 19 yüzyıl başını kapsayan dönem olması yönüyle bir nevi geçiş

dönemi olmuştur. Geçişin yaşandığı bu dönemde daha çok sivil mimarlık örnekleri görülmüştür (Acar, 2000). 18. yüzyılda batılı anlayışlar Osmanlı mimarisine girebilmiş ancak geleneksel tasarım anlayışı korunmuştur. Ancak 19. Yüzyıl ile birlikte mimari anlayış biçim değişikliğine de gitmiştir (Anıktar, 2013).

19. yüzyılın başıyla birlikte klasik yapı tipleri işlevsel ve biçimsel olarak farklılaşmaya başlamış, cephelerde neo-klasik anlayışını yansıtan mimari elamanlar kullanılması yaygınlaşmıştır (Anıktar, 2013). 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile birlikte Batılılaşma devletin politikası olmuştur. Tanzimat Dönemi ile imar faaliyetleri artmış, süslemenin önünde yer alan yapı elemanları ikinci plana geçmeye başlamıştır. Bu dönemde ulaşım önem verilmiş ve köprü, demiryolu, gar gibi ulaşım yapıları inşa edilmeye başlanmıştır (Çoruh, 2013). 1848 yılına gelindiğinde Ebniye Nizamnamesi (Binalar Tüzüğü) çıkarılmıştır. Osmanlı Devleti'nde imar hukukunun temeli olan nizamnamede birbirini dik kesen geniş sokak düzeninin yanında okul ve karakol yapılarının yerlerinin belirlendiği yeni mahalleler öngörülmüştür. Nizamnamede sokak genişliklerine, yapı yüksekliklerine, malzeme seçimi, yapım teknikleri gibi konulara yer verilmiştir. Ayrıca nizamnamede, Tanzimat ile birlikte yeni haklara kavuşan gayrimüslimler için yer, malzeme, yükseklik ve kat sınırlamalarındaki farklar ortadan kaldırılmıştır (Acar, 2000). Nizamnamede yangın tehlikesi karşın kâgir yapım sistemini ön planda tutulmuştur. Ayrıca nizamname yeni mahalle oluşumu ve eski mahallerdeki yenilenme konularını içermesi bakımından kentsel dönüşüm planı olarak değerlendirilebilir. Nizamname, yalnızca başkent için çıkarılmış olsa da bir yıl sonra tüm Osmanlı Devleti'nde geçerli olmuştur. 1882'de çıkarılan Ebniye Kanunu Osmanlı Devleti'nin ilk imar kanunu olup; yollar, parseller ve binalar ile ilgili hükümler içermektedir (Erkan, 2012).

Yeniliklerin sonucu olarak farklı ihtiyaçlar ortaya çıkmış ve bu ihtiyaçları karşılayacak yapı tiplerine gereksinim duyulmuştur. Mimaride yaşanan bu değişim o döneme kadar bulunmayan kışla, karakol, elçilik binası, hükümet binası, hastane, postane gibi yapıların inşa edilmesine neden olmuştur. Osmanlı mimarisine yeni giren bu yapılar geleneksel yapı türlerini inşa eden Osmanlı mimarlarını yetersiz bırakmıştır. Osmanlı yöneticileri bu yetersizliği giderebilmek için batı mimari anlayışını bilen gayrimüslim mimarları tercih etmeye başlamıştır (Acar, 2000). 19. yüzyılda Osmanlı mimarisinde gayrimüslim mimarların etkisi fazla olmuştur. Söz konusu dönemde iç mekânlardaki barok ve rokoko, dış cephelerde neo-klasik üslup olarak kendini göstermiştir. Yabancı mimarların ön planda olduğu 19. yüzyılda iş hanı, fabrika, tiyatro, otel,

apartman gibi yeni yapı türlerinde; neo-klasik, neo-gotik, Art Nouveau, neo-rönesans ve eklektik gibi üsluplara sıkça rastlanmaktadır (Anıktar, 2013). Batılılaşma sonucu mimariye giren batılı üsluplar ilk başlarda yüzeysel olmuş daha sonraki dönemlerde ise özümsemiştir. 20. yüzyılın başıyla birlikte öze dönme anlayışı benimsenmiştir.

2.2. Erken Cumhuriyet Mimarisi Genel Özellikleri

Osmanlı Devleti 20. yüzyıldan itibaren batı tarzı yeniliklerde bulamadığı çözümü doğu da aramıştır. Devlet yöneticileri ve aydınları; Osmanlıcılık, Ümmetçilik ve Türkçülük gibi yeni düşünce sistemlerini savunmuşlardır. Balkan Savaşları ile Osmanlıcılık, Arapların bir süre sonra Osmanlı'dan ayrılmasıyla Ümmetçilik fikirleri önemini kaybetmiştir. II. Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki Fırkası'nın siyasal egemenliğinin artmasıyla; öze dönüş olan Türkçülük akımını diğer akımlara göre ön plana çıkarmıştır. Başlayan bu akım mimaride de kendine yer bulmuştur (Şevkan, 2019).

2.2.1. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı

1908 yılında, II. Meşrutiyet ile siyasal egemenliği artan İttihat ve Terakki Fırkası; toplumsal, ekonomik, kültürel alanlardaki girişimlerinin yanı sıra mimarlıkta da etkin bir rol oynamışlardır. İttihat ve Terakki Fırkası'nın öncü düşünürlerinden biri olan Ziya Gökalp'ın Türk kültürünü neredeyse her alanda araştırması ve bu düşünceyi geliştirmesi milli bir oluşum başlatmış ve bu düşünce zamanla mimariye de yansımıştır (Şevkan, 2019). Türkçülük akımı beraberinde Osmanlı mimarlığını çağdaştırma düşüncesini de ortaya çıkarmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Batı kökenli eklektizme anlayışına tepki olarak ortaya çıkan Neoklasik üslubunun devamı niteliğinde olan I. Ulusal Mimarlık akımı, Osmanlı zamanında oluşan kalıpların dışına çıkmayan Osmanlı Klasik Dönemi ve Anadolu Selçuklu Mimarisinden öğeleri içinde barındıran bir anlayış olmuştur. Batı'nın etkisinden kurtulmanın ancak ulusal öğeleri bütünleştirilerek mümkün olacağını düşünen dönemin mimarları eski mimari öğeleri yeniden ortaya çıkaracak tasarımlar kullanmışlardır. Bu bağlamda Anadolu Türk mimarisinin öğelerinden taç kapı, mukarnaslar, çini süslemeler, sivri kemer, ikiz/üçüz pencere, geniş saçaklar işlevsellikten çok biçimsel olarak kullanılmıştır (Özcan, 2002). Ulusal bilincin gelişeceğine inanıldığı için bu üslup savaş yıllarında inşa edilen binaların dili olmuş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam eden tek üslup olmuştur. Dışa açılma siyaseti sonucunda 1927'den sonra zayıflamış olsa dahi 1930 yılına kadar etkin bir biçimde kullanılmıştır.

Mimar Kemalettin ve Vedat Bey'in öncüsü olduğu mimari üsluba "Neoklasik Türk Üslubu" veya "Milli Mimari Rönesansı" denilmiştir (Hasol, 2017). 20. yüzyılın başlarında ilk örnekleri verilen bu üsluba Milli Mimari" veya "I. Milli Mimari Dönemi" de denilmiştir. Bu akıma 1970'li yıllardan itibaren ise "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi" denilmiştir (Şevkan, 2019). Söz konusu akım, 1908 öncesi kullanılan İslam öğeleri taşıyan milli üsluptan farklılaşarak Selçuklu ve Osmanlı öğeleri ve bezemeleri ağırlıklı, bir nevi batılı teknolojiler kullanılarak canlandırıcı bir akımdır (Hasol, 2017). Özellikle Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki az sayıda olan mimarlar bu üslubu benimsemişlerdir. Milli üslubu benimseyen mimarlar; Klasik Osmanlı mimari öğelerini kullanmayı yeğlemiş, dönemin eğitim nitelikleri doğrultusunda cepheyi birincil, planlamayı ise ikincil kriter olarak görmüşlerdir. Yapıların plan şemasını etkileyen öğe ise cephelerdeki simetrinin referans alınması olmuştur. Girişler genel olarak plan ve cephenin simetri aksına göre düzenlenmiştir. Eğer yapılar köşe parsellerde bulunuyorsa girişler dairesel veya kırıklı formlara dönüştürülerek bu cephede yer almıştır (Şevkan, 2019). I. Ulusal Mimari Akımın temel özellikleri ise;

- Katlar özelinde kullanılan farklı Osmanlı ve Selçuklu kemerleri,
- Cephelerde yatay ve düşey silmeler dışarı taşırılan bölümler,
- Vurgulu girişler ve dikkat çekici giriş cephesi,
- Cephelerde kullanılan çini motifleri,
- Köşelerde yer alan çatı seviyesinin üstünde bitirilen kuleler,
- Uzun ve geniş saçaklar,
- Ahşap ya da çelik makaslı kırma çatılar,
- Yapı malzemesi olarak genellikle kesme taş kullanılması veya kesme taş görünümlü sıvalarla kaplanması şeklinde sıralanabilir.

Dönemin öncü mimarlarından olan Vedat Tek bazı yapılarında; pencere kemerleri ve çini panoları yerleştirme düzenlerinde Art Deco üslubunu yansıtmaktadır (Kolay, 2013). En çok eser vermenin yanı sıra eğitimci olmaları bakımından döneme yön veren iki mimar Vedat Tek ve Mimar Kemalettin Bey'dir. Dönemin diğer önemli mimarları şöyle sıralanabilir; Arif Hikmet Koyunlu, Ali Talat, Ahmet Kemalettin, Ekrem Hakkı Ayverdi, Guilio Mongeri, Mesut Özok (Sözen, 1983). Dönemin mimari eserlerine ise Kastamonu Hükümet Konağı (1901-1902), Sirkeci Büyük Postahane Binası (1909), Ankara 2. Büyük Millet Meclisi Binası (1924), Ankara Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü Binası (1926-1929), Ankara Etnografya Müzesi

Binası (1926), Ankara Palas (1927), Taksim Anıtı Kaidesi (1928) ve Ankara Ulus Türkiye İş Bankası Binası'nı (1929) yapıları örnek verilebilir.

Birinci Ulusal Mimari akımında Osmanlı Dönemi anıtsal yapılarında kullanılan gelişmiş mekân organizasyonu kullanılmamış; plan, cephe düzenlemesinin gerisinde kalmıştır (Ertuğrul, 2007). Birinci Ulusal Mimarlık üslubu; hem batılı söylemleri hem de klasik Osmanlı mimarisi dilini harmanlamıştır (Tanju, 1999).

Milli Mimarlık üslubu Cumhuriyet öncesi dönemlerde genellikle türbe, cami, medrese gibi yapılarda görülmüştür. Üslup; geleneksel yapılar ile birlikte yeni işlevli yapılar ve eski yapıların yeniden kullanımlarında da görülmüştür. Yenileşme hareketlerinin beraberinde getirdiği yeni fonksiyonlu şehremaneti, hükümet konağı gibi yönetim yapılarının yanı sıra; postane, gar, vapur iskelesi gibi ulaşım yapılarında bu üslup uygulanmıştır (Şevkan, 2019). Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise bayındırlık faaliyetlerine büyük önem verilmiştir. Ankara'nın başkent olması ve imar faaliyetleri, Anadolu'nun harap olan şehirlerinin onarımı, ulaşım ağlarının oluşturulması, hizmet ve simgesel yapıların inşası gibi faaliyetler Erken Cumhuriyet Dönemi yapım işlerinin planlanmasıdır. Ancak yeterli bütçenin olmaması, aynı şekilde yetersiz mimar-mühendis olması, yapı malzemesinin dışarıdan alınması gibi sorunlar nedeniyle imar faaliyetleri başta Ankara olmak üzere büyük şehirlerde uygulanabilmiştir (Sıkıçakar, 1991).

Birinci Ulusal Mimarlık akımı, geleneksel yapı biçimini kabullenmiş olması bakımından Mustafa Kemal Atatürk'ün yenilikçi hareketlerine ters düşmektedir. Bu nedende akımın yerine çağdaş üsluplar gelmesi düşüncesi oluşmuştur. Birinci ulusal mimari akım öncülerinden Mimar Kemalettin beyin ölümüyle yerini yeni akımlara bırakmıştır (Şevkan, 2019). Ayrıca Sanayi-i Nefise Mektebi'ne Mongeri ve Vedat Tek yerine Ernst Egli ve Clemens Holzmeister gibi hocaların getirilmesiyle Birinci Ulusal Mimarlık akımı yerini modern mimari akımlara bırakmıştır (Genç, 2001).

2.2.2. Yabancı Mimarlar Dönemi

Cumhuriyetin ilk yıllarında mimarlık algısı; eldeki imkânların değerlendirilmesi ve milli bir bilinç oluşma şeklinde görülmüştür. Söz konusu yıllarda geçmiş değerlerin devamlılığı ile yeni değerlerin oluşturulması birlikteliği yaşanmıştır. Bu birliktelik yabancı ve yerli mimarların o yıllardaki durumlarıyla yaşanmıştır. Yabancı mimarların etkinliğinin artmasıyla Türk mimarlar

onlara sağlanan imkânların yetersizliğine rağmen varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda mimaride iki yönlü bir gelişme görülmüş; bir kesim ulusal mimarlığı savunurken diğer kesim ise devletin asıl politikası olan yenileşmeyi ülke genelinde etkin kılmayı savunmuştur (Sözen, 1996).

Kurtuluş Savaşı sonrasında harap olan Anadolu şehirleri Cumhuriyet'in ilanından sonra yeniden inşa edilmesi gerekliliği anlaşılmıştır. Fakat bu şehirlerin yeniden inşa edilmesi için gerekli olan planlamayı yapacak mimarlar ülke genelinde sınırlıdır. Bu bağlamda teşvik-i sanayi kanunu vasıtasıyla yetiştirilmek için yurt dışına gönderilen gençlerin yanı sıra yurtdışından teknik elaman, mühendis ve mimar getirilmeye çalışılmıştır (Hasol, 2017). Avrupa'da ise I. Dünya Savaşı etkisinde maddi sıkıntılar yaşanmaya başlanmış; bu neden de bazı uzmanlar iş bulma amacıyla başka ülkelere göç etmeye başlamıştır. Böylelikle bu uzmanların bir kısmı gelişmekte olan Türkiye Cumhuriyetine gelmişlerdir. Cumhuriyet'in başta ilk on yılında Alman, Fransız, İtalyan, İngiliz, Hollandalı ve Macar birçok uzman Türkiye'ye gelmiştir. Bu mimar ve şehir planlamacılarının arasında Paul Bonatz, Clemens Holzmeister, Hermann Jansen, Theodor Jost, Gustav Oelsner, Henri Proust, Bruno Taut gibi isimler yer almıştır. Yabancı mimarla çoğunlukla Ankara'da yer alan kamu yapılarını inşa etmişlerdir.

Orta Avrupa-Viyana öğretisinin yansıtıcıları olan yabancı mimarların bir bölümü, çağın mimarisini yansıtmamışlardır (Hasol, 2017). Viyana öğretisini benimseyen Türkiye'deki yabancı mimarlar biçim-işlev birliğini ön planda tutarak; yapının işlevine göre tasarımlar yapmışlardır. Bu anlayışla birlikte cephelere verilen önem azalmıştır. Dönem yapılarının özellikleri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Kütlelerinin belirli geometrik formlarda kütleler,
- Yarım silindir form,
- Betonarme iskelet sistemi (Durukan Kopuz, 1999).

Yeniden yapılanmaya katkı sağlayan mimarlar aynı zamanda eğitim kurumlarında çalışmış ve yerli mimarların yetişmesinde katkı sağlamışlardır (Odabaşı, 2017). Millileşme düşüncesinin ön planda olduğu Cumhuriyet döneminde yabancı mimarın olması olumlu ve olumsuz yönleriyle tepki çekmiş; hem Türk mimarlar hem de Türk mimarisi üzerinde önemli tesirleri olmuştur. Osmanlı Devletindeki batıdan etkilenmenin aksine Cumhuriyet Dönemi ile birlikte

bilinçli bir şekilde Türk toplumunu etkilemiştir. Batıyı dinamikleriyle tanıyan Mimar Kemalettin ve Vedat Tek öğrendiklerini Türk mimari diliyle yorumlamışlardır (Fidan, 2002).

Türk toplumu cumhuriyetle birlikte ekonomik, politik ve sosyal açılardan bilinçli bir batı algısıyla yeniden oluşmuştur. Bu bağlamda batı etkisinde yeni mimarlık anlayışı, yeni malzeme kullanımı, yeni yapı sistemleri ilk defa uygulanması doğal bir oluşum olarak nitelendirilebilir. Her ne kadar batı eksenli oluşan yeni ekonomik, politik ve sosyal yapı zamanla kendi dinamiklerine göre biçimlenmiştir (Fidan, 2002).

2.2.3. Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı

İşlevsel mimarlığa geçiş süreci olarak nitelendirilen bu dönemde Batıya açılma çabaları üst düzeyde olmuştur. Atatürk'ün çağdaş seviyelere çıkmanın sadece siyasal olarak değil sanat ve mimari de olması gerektiği düşüncesiyle batı bilinçli olarak takip edilmeye başlanmıştır (Sözen, 1984). Bu dönemin mimari anlayışının temeli, ulusal mimarlık akımına karşı, anıtsal ve sembolik sorunların dışındaki problemlere de çözüm aramaktır (Durukan, 1999).

1927 yılından sonra da yabancı mimarlar ülkede birçok eser vermiştir. Bu yabancı mimarların bir kısmı yeniliği savunan bir mimarlık anlayışı benimserken diğer kısım ise neo-klasik üslubu yapılarında kullanmaya devam etmiştir. Yabancı mimarlar gibi Türk mimarların da bir kısmı rasyonel-fonksiyoncu akımını benimserken diğer kısım ise neo-klasik üsluba bağlı kalmışlardır. 1930 yılından itibaren Atatürk devrimleriyle birlikte batıdan alınan birçok yenilikle batı mimari anlayışı ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Söz konusu dönemde Avrupa'da yalın, rasyonel ve fonksiyoncu "Bauhaus" anlayışı benimsenmektedir (Alsaç'tan aktaran Durukan, 1999).

Ekonomik sıkıntılar içinde olan Türkiye için süssüz ve gösterişsiz bir anlayışa sahip olan Bauhaus uygulamaları doğru bir karar olarak değerlendirilebilir. 1930'larla birlikte başlayan kalkınma atılımlarının temel amaçlarından biri kentlerdeki yapıların sayısını arttırmak olmuştur. Bu dönemde yapılan yapılarda görülen mimari anlayışın temel ilkeleri;

- Ekonomik olması,
- Doğru ve yerinde malzeme kullanılması,
- Fonksiyonu takip eden biçimlenme anlayışına sahip olması,
- Sade-süslü ve işlevsel olması şeklinde sıralanabilir.

2.2.4. Kübist Akım

1930'lu yılların başında Avrupa'da kübist akım önemli bir yer tutmuştur. Ülkemizde rasyonel-fonksiyoncu mimarlıkla birlikte kübist anlayış da kendine uygulama alanı bulmuştur (Durukan, 1999).

Türkiye'de dönemde uygulanan yapılarda biçim işlev birliği ön planda tutulmuş, amaca göre çözümler geliştirilerek cephenin ön planda olduğu anlayıştan uzaklaşmıştır. Yapılarda şapka olmamasını benimseyen bu anlayışla birlikte çatı kiremit ve saçakları kalkmıştır (Sözen, 1984). Kübik ve geniş bir kütle, geniş camların olduğu cepheler ve özgür bir tasarım anlayışı dönem yapılarında görülmektedir (Eldem, 1973). Genellikle devlet yapılarında görülen bu anlayışın serbest bir yaklaşımı vardır (Durukan, 1999). Ayrıca dönem yapılarında sade geometrik şekiller ön planda tutulurken yarım silindir öğelerin olması dikkat çekici bir nitelik olmuştur (Aslanoğlu, 1980). 1940'lı yıllara kadar süren bu akımın temel ilkeleri;

- Koyu-kaba sıva,
- Köşe pencereler,
- Büyük camların olduğu cepheler,
- Birbiri içine geçmiş düzgün geometriler,
- Kütlede kübik şekillenme,
- Yapıya geçirilmiş yarım silindir öğeler ve
- Betonarme iskelet şeklinde sıralanabilir.

3.MALATYA İLİ COĞRAFİ KONUM VE TARİHÇESİ

3.1. Malatya İli Coğrafyası

Malatya, Doğu Anadolu bölgesinin güney batısında, Fırat Havzası'nın Yukarı Fırat Bölümünde yer almaktadır. Doğusunda Elazığ, kuzeydoğusunda Erzincan, kuzeyinde Sivas, batısında Kahramanmaraş ve güneyinde Adıyaman illeri bulunmaktadır. Malatya İli, merkez ilçe dâhil olmak üzere toplam 14 ilçeden oluşmaktadır (Malatya Kültür Envanteri, Anonim, 2012).

Şekil 3.1. Malatya İli Haritası (URL-1)

Malatya ili $38^{\circ} 34'$ ve $39^{\circ} 03'$ kuzey enlemleri $38^{\circ} 45'$ ve $39^{\circ} 08'$ doğu boylamları arasında yer almaktadır. İlin yüz ölçümü 12.412 km^2 'dir. Ortalama 700 ile 1000 metre yüksekliğe sahip olan Malatya Ovası, geniş yaylalar ve dağlarla çevrilmiştir. Kentin güney bölümü bey dağlarıyla kuşatılmıştır. Malatya ilinin başlıca dağlarını Güneydoğu Toros dağlarının kolları oluşturmaktadır. Bu dağlar Besni, Adıyaman ve Kâhta ile Malatya dağları şeklinde sıralanabilir (Derici, 2017). Malatya, Güneydoğu ve Orta Anadolu arasında yer alan bir ovadır (Kaymaz, 2014).

Malatya'nın önemli akarsuları Fırat, Tohma, Kuruçay ve Sürgüsü'dür. Sultan suyu ve sürgü suyu vadileriyle Akdeniz'e, Tohma vadisiyle iç Anadolu'ya Fırat vadisiyle doğu Anadolu'ya açılan kent, bu özellikleriyle üç bölge arasında geçişin sağlandığı bir köprü niteliğindedir.

Yüksek ve denizden uzak olan Malatya ilinin ortalama yükseltisi 900 m civarında olup karasal iklim özellikleri göstermektedir. Kışlar soğuk ve kar yağışlı yazları ise sıcak ve kuraktır (Kaymaz, 2014) En fazla ilkbahar aylarında yağış alan Malatya, yaz aylarında yağış almaz. Yazın yağışsız ve kurak geçmesi sebebiyle ilde bozkır hâkim olur. Bozkır ikliminin ürünleri olan şeker pancarı, buğday, arpa Malatya ilinin başlıca tarım ürünleridir. İlavenen ilde meyve

yetiştiriciliği de önemli yer tutmaktadır. İlin en önemli meyvesi kayısı olmakla birlikte; elma, armut, şeftali, kiraz, vişne, dut ve üzüm vb. birçok meyve yetiştirilmektedir. İklim özelliklerinden dolayı çayır ve meralardan oluşmaktadır. Küçükbaş hayvancılık ve arıcılığın yapılmasına uygun olan otlaklarda büyükbaş hayvancılıkla da uğraşilmektedir (Derici, 2017).

3.2. Malatya İli Tarihi

İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için yaşam koşullarına elverişli mekânlar seçmişlerdir. Farklı toplumlara farklı kültürlere ev sahipliği yapan bu mekânlar, o toplumların izlerini günümüze ulaştırabilmiş tarihi kentleri meydana getirmiştir. Tarihi kentler günümüze gelirken binlerce yıllık bir dönüşüm süreci geçirmişlerdir. Uygun yaşam koşulları sahip olması, Malatya şehrinin pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmasına neden olmuştur. Eski dokümanlarda yer alan Malatya adı farklı söyleyişlerden dolayı birbirine benzeyen sözcüklerle karşımıza çıkmaktadır. İlk kez, Kültepe’de çıkarılan çivi yazılı vesikalarda Malatya adı “Melita”, Hitit vesikalarında ise “Maldia” olarak geçmektedir. Malatya, Asur devri vesikalarında “Meliddu, Melide, Melid, Milid, Milidia”, Urartu belgelerinde “Melitea” olarak karşımıza çıkmıştır. Malatya sözcüğünün Hititçe “Melid(bal)” dan türediği düşünülmektedir (Malatya Kültür Envanteri, Anonim, 2012).

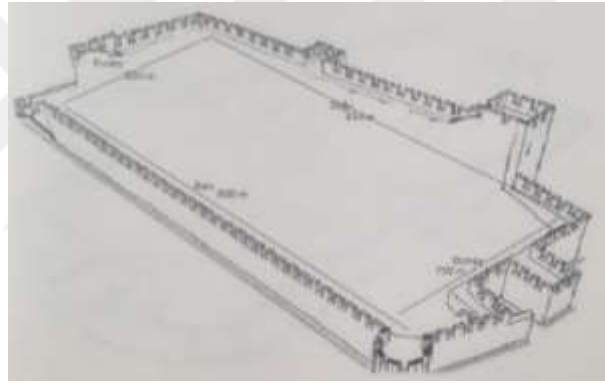
3.2.1. Türk- İslam Dönemi Öncesi Malatya

Malatya, en eski çağlardan beri Anadolu ve Ortadoğu’nun geçit ve kavşak noktası olmuştur. Malatya konumundan dolayı tarih öncesi çağlardan beri çeşitli medeniyetlere yerleşim yeri olmuştur. Yapılan araştırmalar sonucu Malatya ön tarihinin Paleolitik Çağ’a uzandığı fikri, Ansır ve İnderesi mahallinde ulaşılan mağaralardan çıkarılmaktadır. 1979 yılında Karakaya Baraj Gölü Kurtarma Kazıları kapsamında Cafer Höyük’te yerleşimin MÖ 7000’de yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Höyükte yaşayan insanların mağaralardan çıkıp tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları, bir köyün özelliklerini taşıdıklarına dair verilere ulaşılmıştır (Kaymaz, 2014).

Değirmentepe ve Aslantepe kazılarıyla yerleşimin MÖ 5000-3000 yılları arasında “Kent Uygarlığı Öncüsü” bir dönem yaşadığı anlaşılmaktadır. Konut, tapınak vb. mimari öğelerin geliştiği ilk şehirciliğin başladığı görülmektedir (Tuğrulca, 2017). Aslantepe kazılarıyla Hititlerin Anadolu’da MÖ 2000 yıllarının başlarında yaşadığı bilinmektedir. Hititlerden sonra Mittani Krallığı, Asurlular, Şehir Devletleri, Kargamış Krallığı Malatya’yı egemenliği altına almıştır. Malatya, MÖ 835’te Asur Kralı III. Salmanasar tarafından vergiye bağlanmıştır

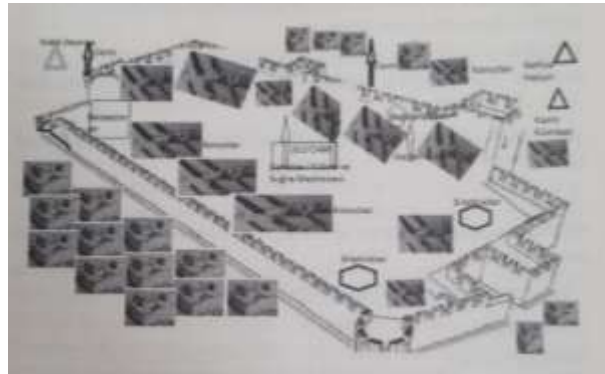
(Malatya Kültür Envanteri, Anonim, 2012). M  681-669 yıllarında Asur hâkimiyetinden çıkan Malatya artık Medlerin ve Perslerin hâkimiyetine girmiştir. Malatya Med-Pers egemenliğindeyken doğu-batı arası ekonomik ve sosyal ilişkilerin kesiştiği bir yer haline gelmiştir (Kaymaz, 2014).

M  IV. yüzyılda Anadolu'ya gelen Makedonya Kralı İskender, Malatya'ya yeni yöneticiler atamıştır. Atanan bu yöneticiler bölgede Helen kültürünün yaşanmasını sağlamışlardır. İskender'in hâkimiyetinden sonra Malatya, sırasıyla Selevkosların, Kapadokya Krallığı'nın, tekrar Selevkosların, Pontus Krallığı'nın ve M  66 yılında Romalıların h kimiyet alanına girmiştir (Kaymaz, 2014). Romalılar, sınır şehri olan Malatya'ya lejyonlar yerleştirerek askeri bir  s haline getirmişlerdir. Roma İmparatorluğunun Anadolu'ya girmesiyle Eski Malatya Evresi (MS100-1839) başlamıştır.

şekil 3.2. Malatya Kalesi (Tuğrulca, 2017)

Roma tarzında kurulan şehir zamanla sur dışına taşmıştır. Özellikle Müslüman akınlarıyla bölgeye gelen insanlar için sur içi yetersiz kalmış, şehir sur dışındaki mahallelerle büyümüştür (Tuğrulca, 2017).

şekil 3.3. Türk-İslam Dönemi Kent Elemanları Konsepti (Tuğrulca, 2017)

Roma İmparatorluğunun bölünmesinden sonra Bizans hâkimiyetinde kalan Malatya bu dönemde de askeri üs olarak kullanılmış, Roma Dönemi'ne göre daha çok gelişmiştir. Sasanilere karşı sınır şehri olan Malatya, Bizans-Sasani arasında paylaşılamayan bir bölge olmuştur. Malatya, VII. yüzyıldan itibaren Anadolu Türkleşene kadar Arap akıncıların hedefi konumundadır (Malatya Kültür Envanteri, Anonim, 2012).

3.2.2. Türk- İslam Dönemi Malatya

1071 Malazgirt savaşıyla birlikte Türk akınlarına uğrayan Malatya, Melik Ahmet Danişment Gazi tarafından fethedilmiştir. Selçuklular ve Danişmentliler arasında savaflara neden olan Malatya, 1178 yılında tamamen Anadolu Selçukluların eline geçmiştir. 1243'lü yıllara kadar da Eyyubiler ile Selçuklular arasında savaflara neden olan Malatya, Moğol istilasına kadar Selçukluların hâkimiyetinde kalmıştır (Aytaç, 1998). Malatya Selçukluların egemenliğinden itibaren Türk kültürünün etkilerini göstermeye başlamıştır. Türklerin hâkimiyetinden sonra Anadolu imar faaliyetleriyle Türkleşmeye başlamış, Bizans dönemi yapıları geliştirilmiş, yer isimleri Türkçe isimlerle anılmaya başlanmıştır (Şahin, 2016).

Malatya, mimari açıdan en gelişmiş dönemini Selçuklular zamanında yaşamıştır. Bu dönemde cami, kervansaray, han, hamam gibi pek çok yapı yapılmış, kent önemli bir kültür, ilim ve ticaret merkezi olmuştur (Gögebakan, 2003). Alâeddin Keykubad tarafından 1224 yılında inşa edilen Ulu Cami Eski Malatya'nın en büyük eseridir. Mihrap önü kubbeli plana sahip olan cami, tuğla ve çini mozaik süslemelere sahiptir (Aytaç, 2003).

Şekil 3.4.-3.5. Malatya Ulu Cami Eyvanı ve Kubbesi (2019)

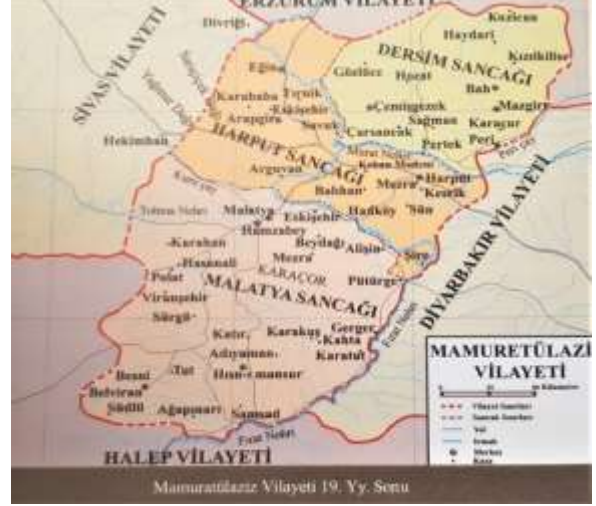
Moğol hâkimiyetine giren Malatya, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Dulkadiroğluları Beyliği'nin egemenliğine geçmiştir. Memlûklülerin kuşatmasıyla el değiştiren Malatya, 1392 yılında Yıldırım Beyazıt'ın fethiyle Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir (Aytaç, 1998).

3.2.3. Osmanlı Dönemi Malatya

Malatya, Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde Maraş eyaletine bağlı bir (liva) sancaktır. 1847 yılındaki idari ayrılma sonucunda Malatya sancağı Harput eyaletine bağlanmıştır. Harput eyaletine bağlı diğer sancaklar ise Merkez Sancak, Arapgir ve Besni sancaklarıdır. 1867 yılında yayımlanan vilayet nizamnamesiyle Malatya sancak yerine kazaya çevrilmiştir. Söz konusu dönemde Malatya, Diyarbakır Vilayeti'nin Mamuret-ül Aziz Sancağına bağlı bir kazadır. 1877 yılı devlet salnamesine göre ise Malatya, Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak olarak görülmektedir. Malatya sancağının kazaları ise Akçadağ, Besni, Hısınmansur ve Kâhta olmakla birlikte Arapgir kazası, Mamuret-ül Aziz'e vilayetine bağlıdır. 1892 devlet salnamesinde ise Malatya sancağının Diyarbakır vilayetinden alınarak, Mamuret-ül Aziz vilayetine bağlandığı görülmektedir. Bu dönemde ise Malatya sancağının kazaları değişmemiş 1877 yılındaki kazalarıyla aynı durumdadır. 1918 yılında ise Malatya sancağı 1892 yılındaki durumu ile aynı olduğu görülmektedir. (Malatya Kültür Envanteri, Anonim, 2012).

Tablo 3.1. Malatya Sancağı'nın Tarihsel Olarak Bağlı Olduğu Yönetim Birimleri

TARİH	BAĞLI OLDUĞU YER	KAZALARI
1521-1777	Maraş Eyaleti	Kâhta, Taşabad, Şuuremaa Bucak, Gerger, Besni, Maşra, Hısınmansur, Samsat, Dostibirke
1787-1847 (İdari Ayrılma)	Harput Eyaleti	
1847-1867 (Vilayet Nizamnamesi)	Diyarbakır Vilayeti Mamuret-ül Aziz Sancağı	Malatya Kazası
1877	Diyarbakır Vilayeti	Akçadağ, Besni, Hısınmansur ve Kâhta
1877-1892	Mamuret-ül Aziz Vilayeti	Akçadağ, Besni, Hısınmansur ve Kâhta
1892-1918	Mamuret-ül Aziz Vilayeti	Akçadağ, Besni, Hısınmansur ve Kâhta

Şekil 3.6. 19.yüzyıl Sonu Mamuret-ül Aziz Vilayeti Haritası (Köçer, Babuçoğlu, Cengiz, 2009)

Günümüzde Malatya'nın ilçesi olan Darende, 1867 yılından sonra Sivas merkez sancağının bağlı bir kazadır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde "Müstakil Mutasarrıflık" olan Malatya, söz konusu durumunu 1924 yılına kadar korumuştur. Kurtuluş savaşı sırasında yabancı işgaline uğramayan ender kentlerden biri olan Malatya, cumhuriyetin ilanından sonra il olmuştur (Malatya Kültür Envanteri, Anonim, 2012).

Şekil 3.7. 20.yüzyılın başlarında Mamuret-ül-Aziz Vilayeti (URL-2)

3.2.3.1. Tanzimat Dönemine Kadar Malatya

1392 yılında Yıldırım Beyazıt'ın fethiyle Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine giren Malatya, Ankara Savaşı sonrasında tekrar Memlûklü idaresine geçmiştir. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (Aytaç, 1998).

Malatya, Osmanlı Dönemi'nde de Roma-Bizans ve Türk-İslam dönemlerinde olduğu gibi surlarla çevrili bir şehirdir. Ancak 16. Yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle sınır kenti özelliğini yitirmiş, surlara ihtiyaç duymamıştır. Malatya, Selçuklu şehirlerinde olduğu gibi Osmanlı Dönemi'nde de Ulu Cami'yi merkeze alarak dairesel bir gelişme göstermiştir (Tuğrulca, 2017).

Malatya, Osmanlı idaresi altındayken zaman zaman ayaklanmalara şahit olsa da huzurlu bir yönetim içerisinde olmuştur. XVII. yüzyılın ilk yarısında genellikle Osmanlı Devleti için doğudaki siyasi-askeri girişimleri için bir konaklama mekânı olmuştur (Göğebakan, 2003).

3.2.3.2. Tanzimat Dönemi Sonrası Malatya

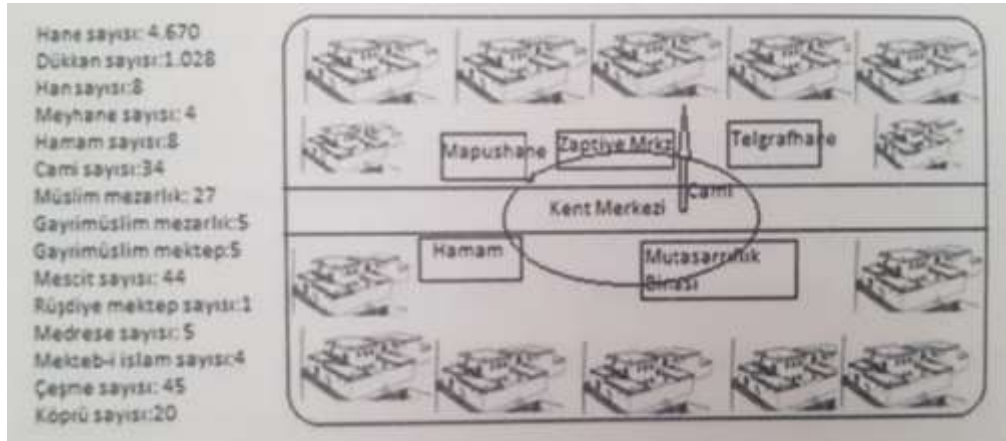
19. yüzyıldan başlayarak Osmanlı Devleti'nde görülen değişimler Malatya'da da görülmeye başlanmıştır. Yılın büyük kısmını bağlarında geçiren insanlar bu alanlara yerleşme isteğinde olmuştur. Bu yüzden gelişim gösteremeyen kent, 19. yüzyılın başlarında kötü bir durumda olduğu bilinmektedir (Malatya Kültür Envanteri, Anonim, 2012).

1838 yılında Osmanlı komutanı Hafız Paşa, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı yapacağı sefer öncesi orduyu Elazığ karargâhından Eski Malatya'ya getirmiştir. Askerlerin barınması için yer bulamayan Hafız Paşa, o dönemde Aspuzu'da bulunan yazlık evlerinde oturan halkın kışlık evlerine el koymuştur (Tuğrulca, 2017). Ordu 1838-39 kışını Malatya da geçirince, Malatyalılar bağlardan kışlıklarına dönememişlerdir. Nizip Savaşı için şehirden ayrılan ordudan sonra evleri harap olan halk Aspuzu'da kalmışlardır. Böylelikle Modern Malatya Evresi başlamış, kent adını değiştirmeden yerini değiştirmiştir (Sevgen, 1959).

Malatya Tanzimat sonrasında Osmanlı Devleti'nin 27 vilayetinden biri olan Diyarbakır vilayetine bağlı beş sancaktan biri olmuştur. Cumhuriyet önsesi Malatya sancağının bağlı kazalar; Malatya Merkez Kazası, Hısn-ı Mansur, Besni, Arapgir, Akçadağ, Kâhta'dır (Tuğrulca, 2017).

Nizip Savaşı'ndan sonra Eski Malatya yeniden imar edilmeye çalışıldıysa da yeterince başarılı olunamamıştır (Tuğrulca, 2017). Tanzimat Dönemi'nden sonra yeni yerinde gelişme gösteren Malatya önemli ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Daha önce köy görünümünde olan, bağ ve bahçelerinin önemli bir yer tuttuğu Aspuzu büyüyen yeni mahalleler eklenen bir yerleşim yeri olmuştur. Yeni Malatya on dördü Aspuzu merkezinde olmak üzere Çırmıktı ve eski Malatya'dakilerle birlikte altmış yedi mahallesi, 5000'e yakın evi, elli kadar cami ve mescidi, altı medresesi, on kilisesi, dükkânları, dokuz hanı, beş hamamı, kırk beş değirmeni, bir ortaokul, çok sayıda sıbyan mektebi, inşası süren Yenicami ile (halkın deyiimiyle "Teze Cami") kısa sürede gelişen bir şehir halini almıştır (Gögebakan, 2003 c.27 s.71). Sonuç olarak 19. Yüzyılın sonunda Malatya yeni yerleşim yerinde gelişim gösteren bir kent olmuştur (Gögebakan, 2003). 1889-90 yıllarında meydana gelen iki büyük yangın sonucunda pek çok dükkân yanmıştır. Ayrıca 3 Mart 1893 yılında olan deprem Malatya'yı etkilemiştir (Gögebakan, 2003).

Osmanlı kentlerinde görülen fiziki açıdan ön planda olan mekânlar Malatya kentinde de şehir merkezinde yer almıştır. Şehrin merkezinde bulunan meydan olarak adlandırılan alan, cami ve medrese, külliye, kilise, çarşı, bedesten, surlar, kışlalar, ana caddeye bağlanan sokaklar ve mahalleler kentin fiziksel unsurlarını oluşturmuştur.

Şekil 3.8. Tanzimat Sonrası Cumhuriyet Öncesi Malatya Şehrinin Kentsel Unsurları (Tuğrulca, 2017).

19. Yüzyılda Malatya kentinin en önemli merkezi caddesi Kışla Caddesi ve önemli sokakları bu caddeye bağlanan Beşkonaklar ve İstanbulluoğlu konağının yanından geçen sokaklardır. 19 yüzyılda Malatya için kentleşme unsurları arasında batılılaşmanın da getirdiği hükümet konağı,

telgrafhane, rüştiye gibi yeni kamu yapıları gösterilebilir. Sözü geçen bu cadde ve sokaklar günümüzde de Malatya için hala önemini korumaktadır (Tuğrulca, 2017).

Şekil 3.9. Tarihi Beşkonaklar (İBB Atatürk Kitaplığı)-(2020)

3.2.4. Cumhuriyet Dönemi Malatya

Malatya, Teşkilat-ı Esasi ile Elâzığ'dan ayrılarak il olmuştur. İlk yıllarında Malatya iline bağlı 11 kaza bulunmaktadır. Bu kazalar; Adıyaman, Akçadağ, Arapkir, Arguvan, Besni, Doğanşehir, Hekimhan, Kâhta, Kemaliye, Pütürge ve Yeşilyurt'tur. Tanzimat Dönemi'nden sonra gelişime başlayan Malatya asıl gelişimini Cumhuriyet Dönemi'nde yaşamıştır (Malatya Kültür Envanteri, Anonim, 2012).

Cumhuriyetin ilanıyla beraber ülke genelinde görülen ekonomik, ticari, eğitim, kültür ve sosyal gelişmeler Malatya'da da paralel olarak ilerlemiştir. Ancak ilk yıllarında sanayi ve ulaşım da pek gelişme gösteremeyen Malatya, 1930 yılında demiryolu bağlantısının gelmesiyle Doğu Anadolu ulaşımı açısından önemli bir bağlantı noktası olmuştur. Yine 1930'lu yılların sonlarına doğru kurulan iplik-bez ve tütün fabrikalarının açılmasıyla boş alanlar yerleşime açılmıştır. 1938 yılında İsmet İnönü'nün girişimleriyle Fransız mimar ve şehir plancısı Henry Prost Malatya'nın ilk imar planını hazırlamıştır. Günümüzde de önemli olan ve kenti ikiye ayıran

İnönü Caddesi bu dönemde açılmıştır (Kaymaz, 2014).1956 yılında faaliyete geçen şeker fabrikalarıyla bölgede tarım, sanayi ve iş alanı gelişmiştir. 1950'li yıllardan itibaren özel teşebbüslerin artması, özellikle kayıısıcılık etkinliğinin artmasına neden olmuştur. 1970'li yıllar Malatya'nın sanayi adına çeşitlenmesinin olduğu yıllar olmuştur. 1940 yılında açılan Akçadağ Köy Enstitüsü bölgenin eğitim açısından önemli bir gelişmedir. Ayrıca 1960'lı yıllarda başlayan 1975 yılında kurulan İnönü Üniversitesi eğitim bakımından önemli atılımlardandır. Üniversitesi, 2. Ordu Karargâhı, organize sanayisinin olması Malatya'nın askeri, eğitim, ticaret, ekonomik açıdan Malatya'nın büyük şehir özelliği kazanmasına katkıda bulunmuş ve 2012 yılında çıkarılan kanunla büyükşehir belediyesi olmuştur (Gögebakan, 2004).

3.3. Malatya İli Sosyal ve Kültürel Yapısı

Anadolu'nun göç yollarının kesiştiği bir konumda yer alan Malatya'nın günümüz etnik yapısı, 8, 9, 10 ve 11. yüzyıllarda bölgeye olan göçlerle belirginleşmiştir. Malatya'nın İslamlaşma süreci ise 7. Yüzyılın ortalarında başladığı söylenebilmektedir. (Tuğrulca, 2017).

Eski Malatya'da, yöre halkı için kutsal sayılmış, pek çok yerde şifa beklenen yatırlar bulunmaktadır. Malatyalıların ziyaret kültürüne önem vermiştir. Kent için önemli kahramanların ve velilerin mezarlarına kutsiyet yüklenmiştir (Demirbağ ve Fırat, 2013). Malatya halkı tarafından leylekler de kutsal sayılmıştır. Leyleklerin kutsal sayılmasında, kutsal sayılan tarihi yerlere yuva yapmaları, hacca gitmeleri ve yılanların düşmanı olması gibi özellikleri etkili olmuştur. Farklı kültürlerin bütünleştiği Malatya'da Hristiyan halkın benimsediği değerler Müslüman halk tarafından da benimsenmiş ve kutsal sayılmıştır. Benimsenen bu değerlerin başında şifalı olduğuna inanılan Derme suyu gelmektedir. Kutsal değerlerin yanı sıra Malatya halkı için adetler de günlük hayatta önemli yer tutmuştur. Bu adetlerin başında bayramlaşma âdeti gelmektedir. Bayram namazı sonrası kabristanlar ziyaret edilmektedir (Güngör, 2005).

Malatya hem toprak hem iklim şartlarının uygunluğu sebebiyle tarımsal ürün ziraatına elverişli koşullara sahiptir. Tahıl, baklagiller, yem bitkileri, endüstri bitkileri, sebze ve meyve olarak pek çok ürün yetişmektedir (Demirbağ ve Fırat, 2013). Malatya da yetiştirilen ürünlerin başında kayısı gelmektedir ve kentin ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Güneş ışığında kuruyan kayısıya 'günkurusu' denilmiştir. Daha sonraki dönemlerde kayısılar kükürtlenererek güneş

alması sağlanmış ve pazarlarda görülen, ayrıca şehir dışına da gönderilebilen sarı kayısılar elde edilmiştir (Güngör, 2005). Malatya’da tarımsal üretimin ön planda olduğu ekonomi Cumhuriyete kadar devam etmiştir. Cumhuriyet Dönemi’nde Malatya’ya devlet yatırımları başlamıştır (Polat, 2014).

3.3.1. 18.yy’dan Günümüze Malatya’nın Kentsel Değişimi

Malatya’nın kentsel olarak değişiminin 18. yüzyıla kadar uzanmasının iki belirgin işareti vardır. Bu işaretlerde birincisi kent merkezinde ibadet için camilerin inşa edilmesidir (Demirbağ, 2013). Diğer bir işaret ise 1736 yılında inşa edilen Çınarlı cami güneyinde yer alan 26 dükkândan oluşan kapalı çarşıdır (Polat, 2014). Ancak bu kapalı çarşı günümüzde mevcut değildir, yıkılıp yerine işhanı yaptırılmıştır. (Çolak’tan aktaran Polat, 2014). Malatya kenti 19. yüzyılın sonlarına doğru büyümüş ve kent merkezinde imar faaliyeti mecburi olmuştur. Malatya’nın ilk kapsamlı imar planı 1892 yılında yapılmıştır. Söz konusu imar faaliyeti kapsamında kent merkezinden mahallelere yeni yol ve caddeler yapılmıştır (Demirbağ, 2013; Işık, 1998). Ayrıca kentsel imar faaliyetlerinin yanı sıra camı ve çatısı olmayan kâgir evler, camlı çatılı kâgir konutlara dönüştürülmüş bu bağlamda yapı ölçeğinde de dönüşüm gerçekleşmiştir (Işık, 1998). 1894-95 Ma'mûret'ül-Aziz Salnamesi’ne göre kentte bünyesinde bütün liva daireleri, telgrafhane ve hapishanenin bulunduğu hükümet konağı yer almaktadır. Ayrıca kent merkezinde bir tanesi askeriye, diğeri de belediyeye ait olmak üzere askeri kışla yakınlarında iki tane hastane bulunmaktadır (Işık, 1998).

19. yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başlarında Malatya’da Müslüman ve gayrimüslim halk farklı mahallerde oturmaktadır. Malatya da Osmanlı Dönemi’nde halk tarafından kullanılan kamusal alanların başında hamam gelmektedir. Özellikle kadınlar için hamamlar Cumhuriyet Dönemi’nde de kamusal mekân özelliğini devam ettirmiştir.

Günlük hayatın önemli bir parçası olan Eski Malatya evleri, sade görünümlü bir veya iki katlı kerpiç evler olup bölge iklimine ve yaşam biçimine uygun doğal malzemelerden inşa edilmiştir (Demirbağ ve Fırat, 2013). Yapıların alt katları ahır ve ambarı olarak kullanılırken üst katları ise yaşam alanı olarak kullanılan yapılardır (Güngör, 2005).

Şekil 3.10. Eski Türk Evleri (İBB Atatürk Kitaplığı Mimar Hüsrev Tayla Arşivi)

Osmanlı devletinin son döneminde yaşanan savaşların neden olduğu ekonomik ve sosyal sorunlar Malatya için de halkın kent merkezine göçmesine neden olmuştur. Göçlerle gelen halk öncelikle kuzey tarafına göre daha yakın olan Hidayet Mahallesi'ne yerleşmiş ve burada konutlar inşa etmiştir. Cumhuriyet döneminde de devam eden bu konut yapımı gecekondulaşmaya neden olmuştur. (Polat, 2014). 1907 Ma'muret'ül-Aziz Salnamesi'nde yer alan bilgiye göre 20. yüzyılın başında Malatya da konutlar birleşik gruplar halinde ve bahçeler içinde dağınık şekilde konumlanmıştır (Işık, 1998). Bahçe içerisinde kâgir yapılardan oluşan konut sahaları Cumhuriyet Dönemi'nde de sürdürülmüştür. Az yoğunluklu kerpiç evlerden oluşan bağımsız mahalle sistemi devlet yatırımlarıyla başlayan fabrikalar etrafında kent merkezinde yapılaşma Cumhuriyet Dönemi ile birlikte yoğunlaşmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kentin doğusunda yer alan Vali Konağı'nın çevresiyle Askerlik Şubesi ve Kışladan Memleket Hastanesi'ne kadar olan alanda bahçeli konaklar yer almaktadır. Memleket Hastanesi'nden sonra herhangi bir yapılaşma görülmemektedir. O dönemde yapı yoğunluğu kent için ticaret merkezi olan Akpınar'dan kentin batısına doğru gelişmektedir. Ayrıca kentin güneyinde bulunan günümüzde Beşkonakların yer aldığı alan ve Tekmezar etrafı yoğun yerleşime sahiptir. 1930'lu yıllarda Sivas Caddesi'nde konaklar ve caddenin arkasında bahçeli kâgir evler yer almaktadır. Yine bu yıllarda günümüz istasyon çevresi düzgün ve bayındır bahçelerin olduğu bir bölge olmakla beraber gar binası dışında bir yapı bulunmamaktadır. Günümüz Malatya kenti, Derme Deresinden ayrılmış kanal üzerinde birbirine ilave mahallelerden oluşmuştur.

20. yüzyıl başında Malatya kenti için önemli bir ticaret merkezi olan geniş avlusu çevresinde zanaatkârlar ile esnafların yer aldığı Yenicami kamusal bir toplanma mekânıdır (Polat, 2014).

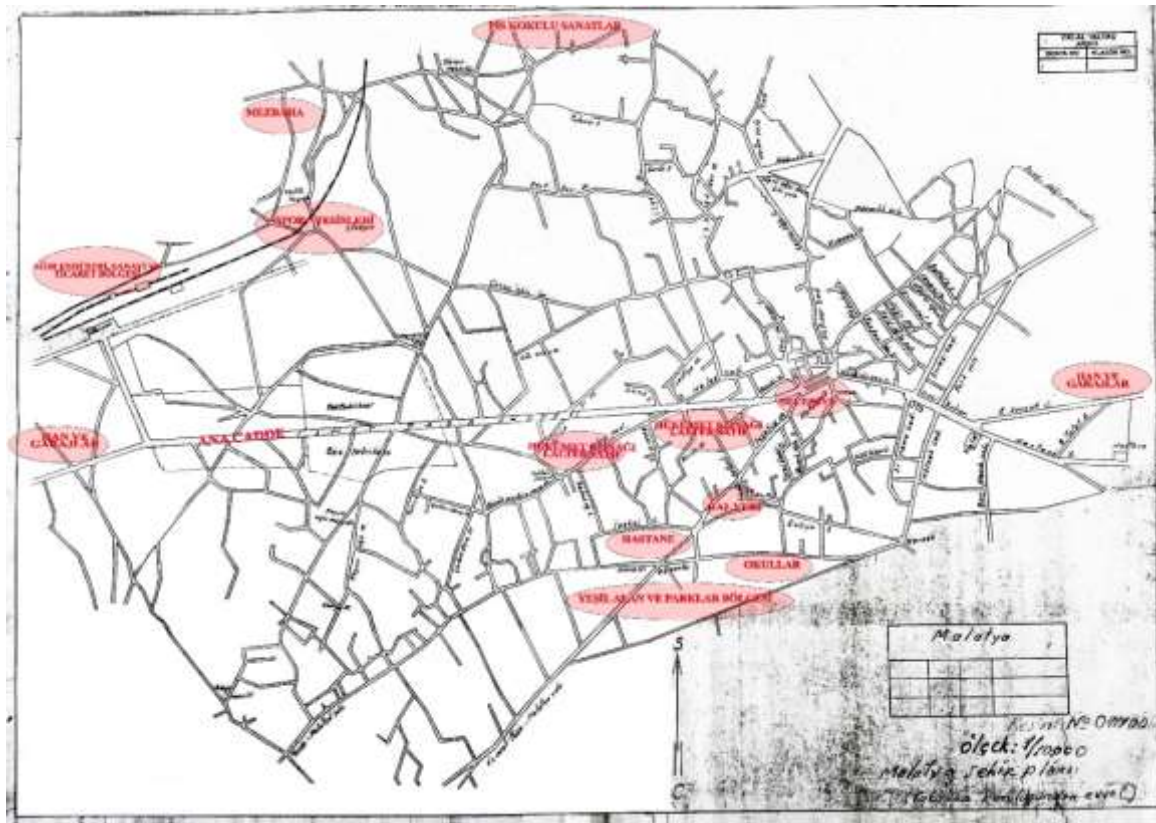

Şekil 3.11. Yeni(Teze) Cami ve Kamusal Toplanma Alanı (İBB Atatürk Kitaplığı)

1960'lara kadar postaneyi Yenicami'ye bağlayan cadde kentin ana caddesi olmuştur (Gögebakan, 2004). Belediye ve valilik yapılarının inşa edilmesi ve bu yapıların etrafındaki caddelerin yeni baştan düzenlenmesi 1950'lerden sonra İnönü Caddesi'nin de kentin ana caddesi haline gelmesine neden olmuştur (Polat, 2014).

1930 sonrası ülke genelinde uygulanmaya başlanan devlet eliyle sanayileşme adımları Malatya'da da uygulanmaya başlanmıştır. Bunun neticesinde demiryolu ve sanayi tesislerinin açılması kent için mekânsal dönüşümlere neden olmuştur. Osmanlı Dönemi'nden sonra Malatya için ilk imar planı 1933'lü yıllarda hazırlanmış olup kamu varlıkları halkın sosyalleşebileceği park ve bahçeler için kullanılmıştır. Bu bağlamda Hürriyet Parkı, Millet Bahçesi ve günümüz Vilayet Parkı yapılmıştır. İlaveten Hükümet Binası'nın önünde yer alan meydanın tamamlanmasıyla kamusal bir toplanma mekânı oluşmuştur (Polat, 2014:226).

1935 yılında Malatya şehir planı için Ankara Bayındırlık Direktörü olan Mimar Semih Temel ve ekibi bayındırlık planı hazırlamıştır. Ancak İsmet İnönü'nün isteği üzerine imar planında değişiklik yapılmış ve Prof. Hermann Jansen görevlendirilmiştir. Jansen'in imar planında bazı bölgeler belirlenmiştir.(Şekil 3.12).

Şekil 3.12. 1935 Yılında Yapılan Malatya Kenti Krokisi ve plan içeriği (Celal Yalvaç Arşivi'nden düzenlenmiştir.)

1950'li yılların ortasından itibaren Atatürk Bulvarı ve Kanalboyu üstünde bulunan Gazi Okulu, Malatya Lisesi, Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi kent için eğitim bölgesi konumuna gelmiştir (Polat, 2014).

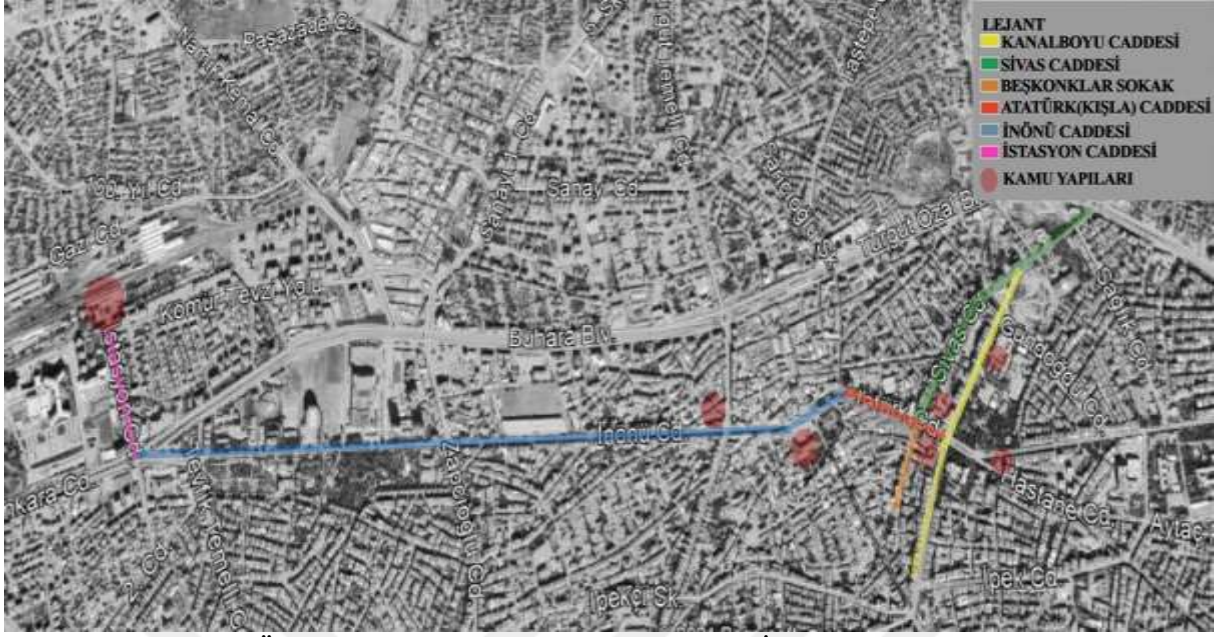

Şekil 3.13. 1950’lerden Sonra Eğitim Bölgesi Konumuna Gelen Bölge

1960'lı yıllarda Malatya kenti için sosyal alanlar artmıştır. Gazino ve çay bahçelerine ek olarak yazlık sinemalar yaygınlaşmıştır. 1970'li yıllarda ise sosyal ve fiziksel pek çok değişimin yaşandığı bir dönem olmuştur. Kent merkezinde bulunan Dört Yol, Kışla Caddesi, Kanalboyu, Sivas ve Emeksiz Caddelerinde çok katlı yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Geleneksel evler yerine bu yapılar tercih edilmeye başlanmıştır. Şehrin tarihi mekânlarından olan Vali Konağı Caddesi, Kışla Caddesi, Sivas Caddesi, Kanal Boyu Caddesi ve Emeksiz Caddelerinde de eski geleneksel bağdadi evler yıkılıp yerine kent kimliğinden uzak çok katlı yapılar yapılmıştır (Güngör, 2005). Ayrıca 1970'li yıllarda ülkede görülen kent dışına doğru genişleme Malatya için de geçerli olmuş, 1980'li yıllardan itibaren kamu yapıları kent çevresinde kendi içinde öbekler halinde yapılmıştır (Polat, 2014).

Şekil 3.14. Kent Merkezinde İnşa Edilen Çok Katlı Yapılar (İBB Atatürk Kitaplığı)

Şekil 3.15. Kentin Önemli Caddeleri ve Kent Merkezinde İnşa Edilen Kamu Yapıları

Şekil 3.16. Kanalboyu Caddesi (URL-3 tarih tespit edilememiştir)-(2021)

Şekil 3.17. Sivas Caddesi 1950-2021(Adnan Işık Arşivinden aktaran Demirbağ, 2017)-(Google Earth, 2021)

Şekil 3.18. Beşkonaklar Sokak (Celal Yalvaç Arşivinden aktaran Göğebakan, 2004)-(2021)

Şekil 3.19. Atatürk Caddesi (Sümer Foto Arşivinden aktaran Göğebakan, 2004)-(Google Earth, 2021)

Şekil 3.20. İnönü Caddesi (1932 Malatya Büyükşehir Belediyesi Arşivi)-(Google Earth 2021)

4. MALATYA İLİ GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KAMU YAPILARI

Batılılaşma Dönemi ile Osmanlı Devleti'nde toplumsal ve idari değişimler meydana gelmiştir. İdari değişimler Osmanlı Devleti için kamu yapıları kavramını ortaya çıkarmıştır. 19. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin kamu çalışanları tarafından kentlerde bulunan geleneksel yapılar

kamu yapısı olarak kullanılmaktaydı. Tanzimat Fermanı'yla hız kazanan Batılılaşma hareketi devlet yapısında bazı değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Bu değişimler sonucunda kamu yapılarının üzerinde durulmuş, kendilerine has bir mimari üslup oluşturularak gösterişli kâgir yapılar olarak inşa edilmiştir (Umar, 2017). 'Ebniye-i miriye¹', 'ebniye-i emiriyye²' veya 'miri binalar³' olarak isimlendirilen bu yapıların ilk modelleri başkent İstanbul'da kendini göstermiştir. 19 yüzyılın ikinci yarısından başlayarak taşradaki yapılarda görülmeye başlanmıştır (Topçubaşı ve Eyüpgiller, 2010).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan idari düzenlemelerle yönetim durumu değişen Malatya, en son 1892 devlet salnamesine göre Mamuret-ül Aziz'e vilayetine bağlı bir sancak konumundadır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde "Müstakil Mutasarrıflık" olan Malatya'da devlet tarafından veya bölge yöneticilerinin gayreti ve halkın yardımları ile kamu yapıları inşa edilmeye başlanmıştır.

4.1. Günümüzde Mevcut Olan Malatya İli Geç Osmanlı Ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapıları

4.1.1. Askeri Yapılar

Askeri yapılar genel olarak askeri, savunma ve askeri eğitim amacıyla inşa edilen yapılar olarak nitelendirilebilir. Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketi ilk olarak kendini askeri alanda göstermiştir. Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra ordu, ana kuvvet; nizamiye ve yardımcı kuvvet; redif birliklerinden oluşmaktadır (Çiftçi, 2004). Söz konusu askeri birliklerin merkezleri, sancak, vilayet merkezlerinde yer almaktadır. Uygulanan bu yenilikler askeri yapılara da yansımıştır. Askeri yapıların yenileşme hareketiyle oluşturulan ilk örnekleri Üsküdar ve Levent'te inşa edilen kışlalar olmuştur (Yavuz, 1988). Kışlalar dışında kolordu binaları, askerlik şubeleri, jandarma karakolları, cephanelikler gibi yeni yapı türleri de inşa edilmeye başlanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde Malatya sancağı ve günümüz Malatya ilinde tespit edilen askeri yapılar incelenecektir.

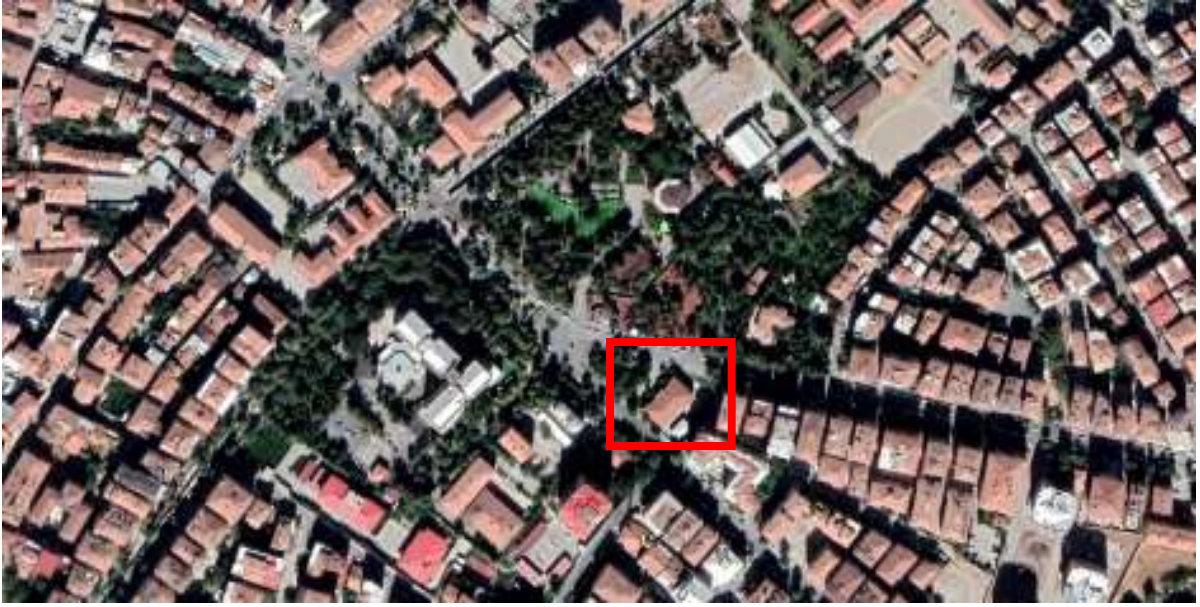
4.1.1.1. Malatya Askerlik Şubesi (Malatya Kent Müzesi)

Adı: Malatya Kent Müzesi

Yeri: Malatya ili, Battalgazi İlçesi, Saray Mahallesi, Hastane Caddesi ile Kışla Caddesinin kesiştiği alan

Çizim no: 4.1.-4.5.

Şekil no: 4.1.-4.12.

Şekil 4.1. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

Malatya Kent Müzesi Binası, 19. yüzyılın sonlarında, II. Abdülhamid Dönemi'nde inşa edilen kamu yapısıdır. Koruma kurulu arşivi ve Malatya Kültür Envanteri kitabına göre yapı 1893 yılında inşa edilmiştir. Malatya ilinde bulunan en eski tarihli kamu yapısıdır. Yapıldığı dönem ve plan-cephe düzenine göre yapı Neoklasik üsluba sahiptir.

Battalgazi Belediyesince hazırlanan sanat tarihi raporuna göre günümüz Malatya Kent Müzesi (Eski Askerlik Dairesi) binasının; Osmanlı Devleti Dönemi'nde Redif Dairesi ve Daire-i Askeriye, Cumhuriyet Dönemi'nde ise Kumandanlık Dairesi olarak hizmet verdiği belirtilmektedir. Abdullah Şevki Duymaz doktora tezinde yapının II. Abdülhamid Dönemi'nde yapılan bir askerlik şubesi olduğunu ifade etmiştir. Literatür taraması bölümünde yapılan arşiv belgelerinin incelenmesi kısmında Malatya sancağına ait belgelerde 1893 yılında bir askeri

binanın inşasına ait bilgi tespit edilememiş olmasına rağmen Hasan Paşa Komutasında Dördüncü Ordu Dairesi sorumluluk alanında bulunan Malatya’da; H.1306/M. 1889 yılında halkın desteğiyle bir kışla inşasına başlandığını dair bir belge bulunmaktadır.¹ H. 1312 /M. 1894-95 Mamurat-ül Aziz Salnamesine göre 1894-95 yılları arasında söz konusu yapının bulunduğu alanda bir askeri kışlanın varlığı; H. 1325/ M.1907 Mamurat-ül Aziz Salnamesinde belirtildiği üzere kentte bir nizamiye ve redif kışlasının inşa edilmiştir (Işık, 1998 s. 617). Bu bilgilere ek olarak 2 Mart H.1308 (M. 1891)’de meydana gelen depremden sonra redif deposundan 500 çadırı halka dağıtılmıştır (Ürkmez, 2006). Redif kışla yapılarının depo, cephanelik ve şube birimi şeklinde bir bütün olarak inşa edildiği göz önünde bulundurulduğunda Malatya’da M.1891 yılında bir kışla olduğu söylenebilmektedir (Yılmaz, 2018).

Malatya’nın şimdiki yerleşiminin 19. yüzyılda ortaya çıkması, inşa edilen kamu yapılarının buraya yapılması ve günümüzde de binanın yer aldığı alanın Kışla Caddesi olarak anılması 1891 yılında yapılmaya başlanan kışlanın, Eski Askerlik Dairesi binası olabilme ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu bilgiler ışığında söz konusu yapının redif kışlası dâhilindeki bir askerlik dairesi olduğu ve 1893-99 yılları arasında inşa edildiği kabul edilebilir bir durumdur. (Yılmaz, 2018).

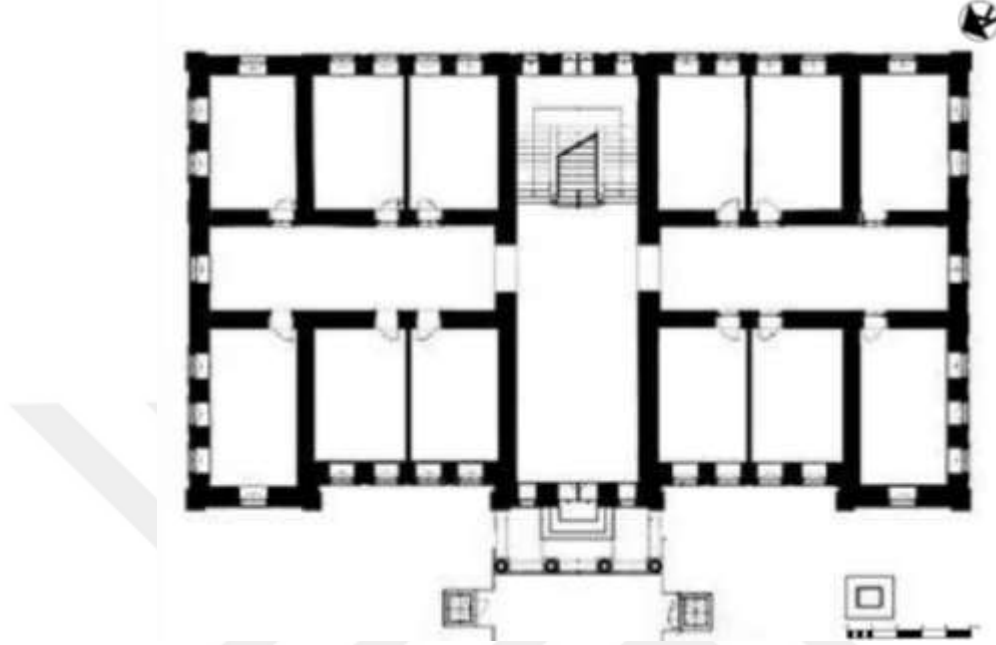
Asker Alma Bölge Başkanklığı (ASAL) olarak kullanılan yapı, Sivas Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu 28.04.2011/2296 kararı ile 2. Grup yapı olarak tescillenmiştir. Yapı Kent Müzesi yapılmak üzere, 04.11.2016 tarihinden başlayarak Milli Emlak tarafından Battalgazi Belediyesi’ne özgülenmiştir (Battalgazi Kültür Envanteri, Anonim, 2016).

Plan;

Yapı klasik üslupta zemin+1 kat olarak inşa edilmiştir. Kuzeybatı-güneydoğu aksında dıştan dikdörtgen içten haçvari simetrik bir plan şeması olan yapının girişi ortadandırYapı yaklaşık 19x32 m boyutlarındadır. Ancak yapı için hazırlanan tescil fişinde ölçüler 32x10 m olarak belirtilmiştir. olan yapının hazırlanan restorasyon planına göre yaklaşık 19x32 m olduğu görülmektedir. Zemin ve birinci kattan oluşan yapının kat planları benzer olup her katta 12 oda toplamda 24 oda bulunmaktadır. Yapının köşelerinde ve giriş kısmında öne taşırılarak

¹ BOA, DH.MKT., nr. 1586/5, 19/5/1306 (M.1889).

kademelendirilme yapılmıştır. Ana cephesi kuzeybatı olan yapının zemin katı kuzeydoğu-güneybatı ve kuzeybatı-güneydoğu akslarında kesişen iki ana koridor çevresinde yer alan dikdörtgen mekânlardan oluşmaktadır (Çizim 4.1.).

Çizim 4.1. Malatya Askerlik Şubesi Binası Zemin Kat Planı (Malatya Büyükşehir Belediyesi KUDEB arşivinden düzenlenmiştir.)

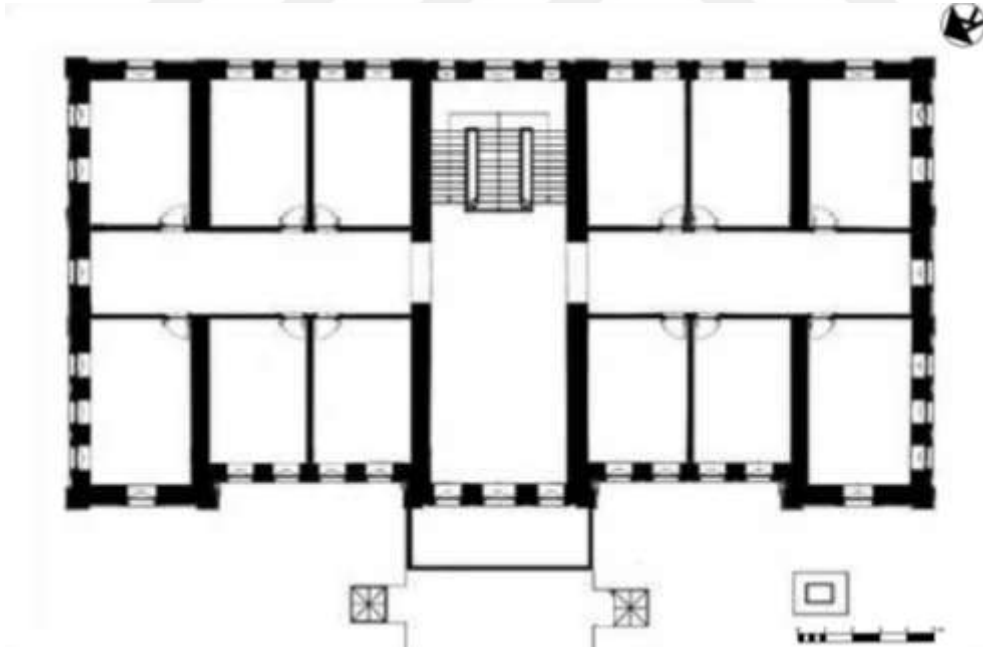
Yapıya kuzeybatıda yer alan plandan taşırılmış birinci kat balkonunu taşıyan sütunlu giriş kapısından girilmektedir (Şekil 4.1.). Birinci kata ulaştıran merdiven yapının güneydoğusunda yer almaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı aksında yer alan koridor güney ve kuzey cephelerinden dışarı açılmaktadır (Şekil 4.2-4.3.). Yapının güneydoğusunda bulunan düşey sirkülasyon elamanıyla ulaşılan birinci kat, zemin kat planının tekrarı durumundadır (Çizim 4.2., Şekil 4.4.).

Şekil 4.2. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Binası Giriş Kapısı (2021)

Şekil 4.3.-4.4. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Binası Kuzeydoğu ve Güneybatı Çıkışları (2021)

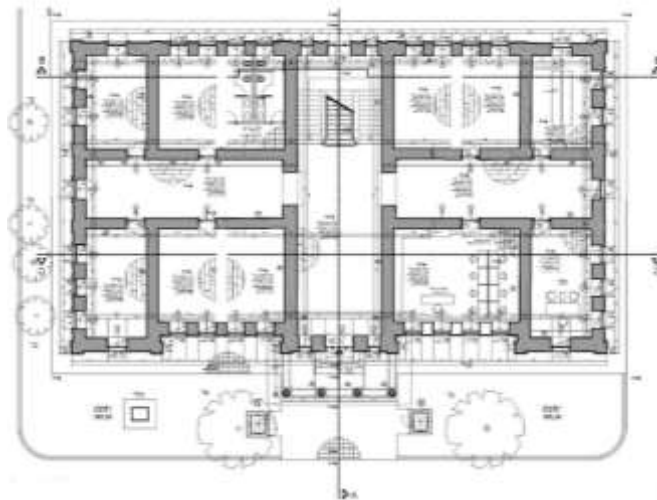
Çizim 4.2. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Binası Normal Kat Planı (Malatya Büyükşehir Belediyesi KUDEB arşivinden düzenlenmiştir.)

Şekil 4.5. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Binası Merdiveni (2021)

Günümüzde kent müzesi olarak kullanılan yapının doğu arka cephesine asker yatakhane olarak kullanılan tek katlı L planlı muhdes bir yapı eklenmiştir. Ancak bu yapı günümüzde mevcut değildir.

İnşa edildiği zamandaki plan şemasını koruyan yapıda restorasyon projesi kapsamında bazı mekanların özgün olmadığı anlaşılmıştır. Bazı mekânların duvar kalınlıklarının ve malzemelerinin farklı olduğu tespit edilmiştir. Kalın duvarlar kâgir ince duvarlar ahşap çatma hıymış tekniği ile yapıldığı görülmüştür. Bu tespitler sonucunda yapının on altı mekândan oluştuğu düşünülmektedir (Çizim 4.3.)(Yılmaz, 2018). Günümüzde müze olarak kullanılan yapıda ahşap çatma hıymış tekniği ile inşa edilen duvarlar cam korumalıklarla sergilenmektedir. (Şekil 4.5.)

Çizim 4.3. Askerlik Şubesi Zemin Kat Restitüsyon Planı (Yılmaz, 2018, s. 412)

Şekil 4.6. Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Hımsı Tekniği İle İnşa Edilen Duvar (2019)

Cephe;

Yaklaşık 32 m genişlikte giriş aksına göre simetrik olanın cephesi neoklasik üsluba sahiptir. Yapıya zemin katta dört sütunlu giriş revakının altında yer alan dört basamakla ulaşılan kemerli cam giriş kapısından girilmektedir. İki parçalı sütunlar birinci katın ortasında yer alan balkonu taşımaktadır. Balkona kemerli cam kapıdan ulaşılmaktadır. Günümüzde ahşap ve cam korkuluklu balkon camdır. Özgün balkon ise demir korkuluklu olup döşemesi dökme mozaiktir. Zemin+1 kattan oluşan yapının zemin ve birinci katı yaklaşık 4 m yükseklikte olup yapı toplamda 11 m. yüksekliktedir (Çizim 4.4).

Şekil 4.7. Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Giriş Cephesi (2019)

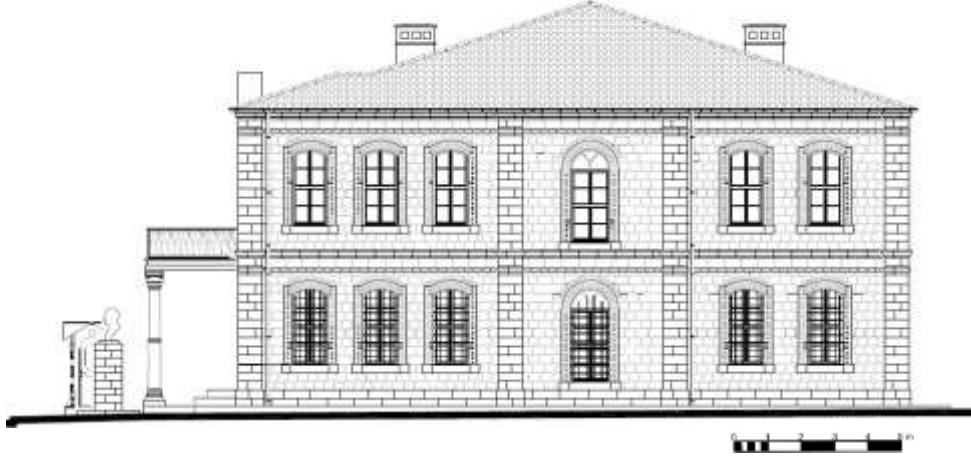

Çizim 4.4. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Kuzeybatı Görünüşü (Malatya Büyükşehir Belediyesi KUDEB arşivinden düzenlenmiştir.)

Yapıda katlar arası farklı belirleyen cephede hareket kazandıran profilli silme bulunmaktadır. Cephelerde köşe pilastrları, kat geçişleri, kapı ve pencere lento ve söveleri silmelidir.

Zemin katta giriş kapısının iki yanındaki, birinci katta balkon kapısının iki yanındaki ve köşelerdeki çıkıntılarda bulunan pencereler yarım daire, diğer pencereler ise basık kemerlidir. Giriş kapısının iki yanında bulunan pencereler ve birinci katta balkon kapısının iki yanındaki pencereler yapının diğer pencerelerine oranla daha dardır. Yapının iki ana cephesinde yer alan her iki katta da on iki adet bulunan düşey dikdörtgen formlu kemerli yirmi dört penceresi bulunmaktadır.

Yapının kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde de katlar silme ile ayrılmış olup söz konusu cepheler birbirinin aynısıdır. Yapının kuzeydoğu ve güneybatı cepheleri her iki katta da benzer olup basık kemerli beşer pencere bulunmaktadır. Ayrıca iki yan cepheden kemerli cam kapılarla bahçeye ulaşılmaktadır. Yapının üstü kırma çatılı olup Marsilya kiremit kaplıdır.

Çizim 4.5. Malatya Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Güneybatı Görünüşü (Malatya Büyükşehir Belediyesi KUDEB arşivinden düzenlenmiştir.)

Malzeme ve Yapım Tekniği;

Kâgir olarak inşa edilen yapının beden duvarları düzgün kesme taş ve kabayonu taş malzemedir. Yapının kalın duvarları 80 cm taş kâgir olup, ince duvarların ise ahşap çatma hıymış olduğu görülmektedir. Yapının restorasyon çalışması sonucunda tespit edilen ve günümüzde özgün hale çevrilen tavanları ahşap kirişlerle desteklenmiş olup üzeri ahşap kaplıdır. Genel olarak koridor döşemeleri dairesel kesitli ahşap kirişlere, oda döşemeleri ise dikdörtgen kesitli ahşap kirişlere sahiptir (Şekil 4.7.-4.8)

Şekil 4.8.-4.9. Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Koridor ve Oda Döşeme Ahşap Kesitleri (2019)

Süsleme;

Sade ve simetrik bir düzene sahip olan yapıda dış cepheyi hareketlendirmek için kemerli pencereler ve katlarda silmeler kullanılmıştır. Pencere kenarları kırmızı ateş tuğla ile çevrelenmiştir.

Şekil 4.10. Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Giriş Cephesi (2019)

Şekil 4.11. Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Güneydoğu ve Kuzeydoğu Cephesi (2019)

Koruma durumu;

Yapının giriş tabelasından öğrenildiği üzere ilk restorasyonunu 1947, ikinci restorasyonunu 1997 yılında gerçekleştirdiği öğrenilmektedir. Yapı son restorasyonunun ise 2018-2019 yılları arasında geçirmiş olup özgün haline en yakın düzenine çevrilmiştir. Restorasyon öncesinde

yapının dış duvarları büsbütün sıvanmış ve boyanmış, ahşap pencere doğramaları pvc pencere doğramalarıyla değiştirilmiştir. Binanın içerisinde farklı dönemlerde değişiklikler olmuştur. Günümüzde yapının zemin kat döşemesi taş olup, birinci kat döşemesi ahşap parkedir. Ancak Asker Alma Bölge Başkanlığı olarak kullanıldığı dönemde zemin kat döşemesi mermer ve granit, birinci kat döşemesi laminat parke kaplıdır. Restorasyon öncesinde yapının zemin ve birinci kat tavanı taş yünü levha kaplıdır. Yapının restorasyon çalışması sonucunda tespit edilen ve günümüzde özgün hale çevrilen tavanları ahşap kirişlerle desteklenmiş olup üzeri ahşap kaplıdır. Günümüzde cam olan balkon, restorasyon öncesi betonarme olup özgün olmadığı anlaşılmaktadır. Kent müzesi olarak kullanılmadan önce balkon korkulukları demir olup özgün bir görüntü sunmakta olup ancak günümüzde yapının balkonunda cam+ahşap korkuluk kullanılmaktadır (Şekil 4.10.). Kent hafızası için önemli bir yapı olan Askerlik Şubesi binası günümüz kullanım şekliyle yapı korunarak ve sergilenerek gelecek nesillere aktarılması planlanmaktadır.

Şekil 4.12. Askerlik Şubesi (Kent Müzesi) Balkonu (2021)

4.1.1.2. Çöşnük Askeri Depoları

Adı: Çöşnük Askeri Depoları

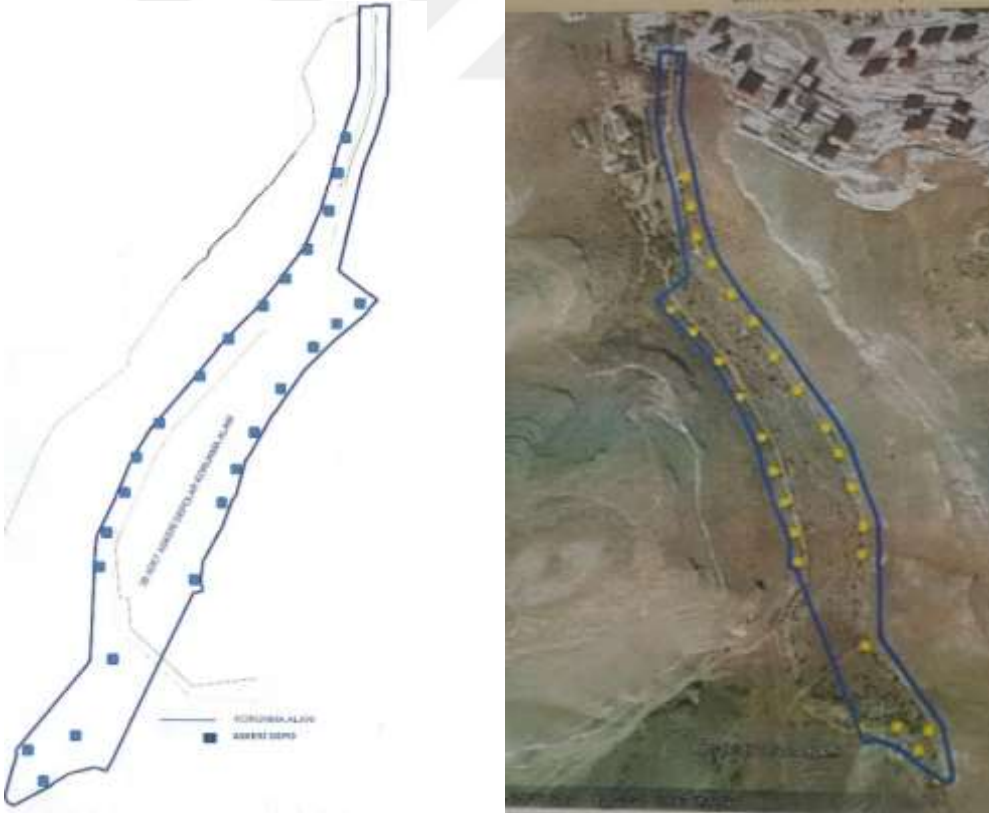
Yeri: Malatya ili, Battalgazi İlçesi, Çöşnük Mahallesi, İnderesi Mevki

Çizim no: 4.6-4.8

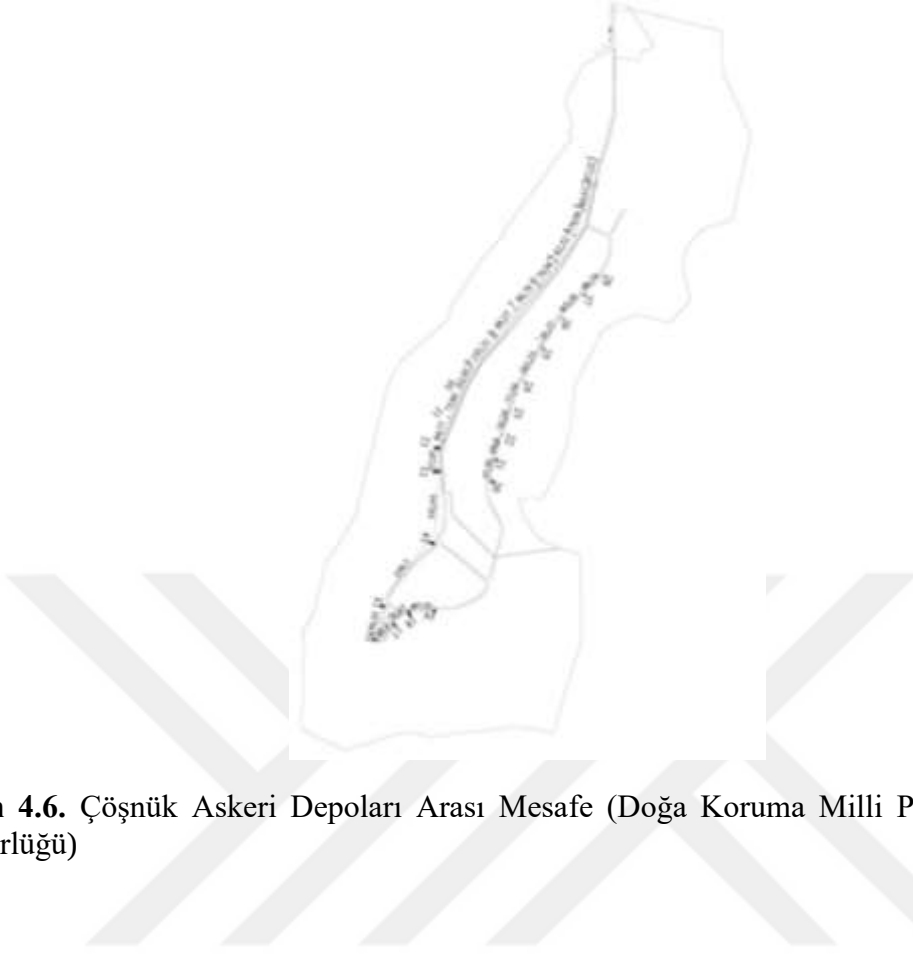
Şekil no: 4.13-4.21.

Şekil 4.13. Malatya Çöşnük Askeri Depoları (Beydağı Tabiat Parkı) Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Şekil 4.14. Çöşnük Askeri Depoları Vaziyet Planı (SKVKBK)

Çizim 4.6. Çöşnük Askeri Depoları Arası Mesafe (Doğa Koruma Milli Parklar 15. Bölge Müdürlüğü)

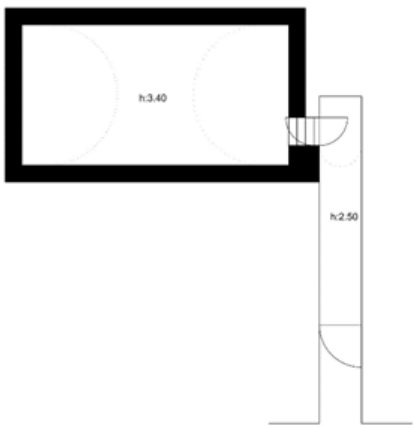
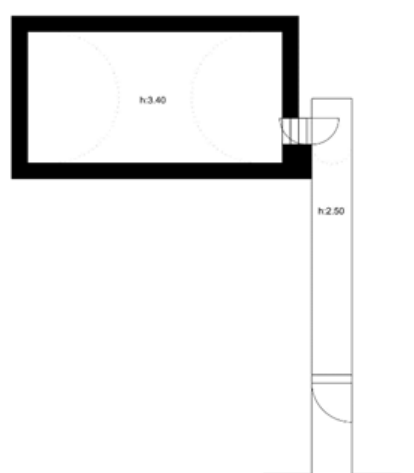
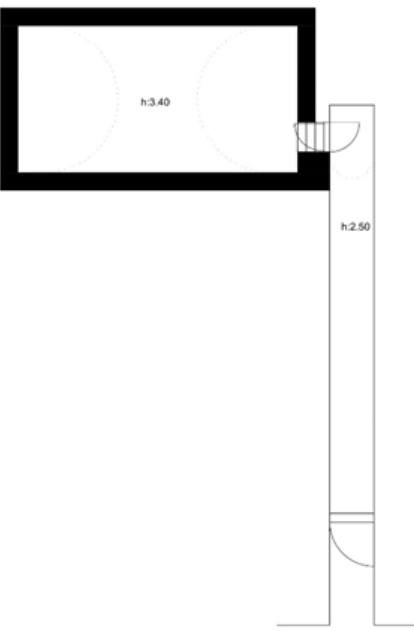
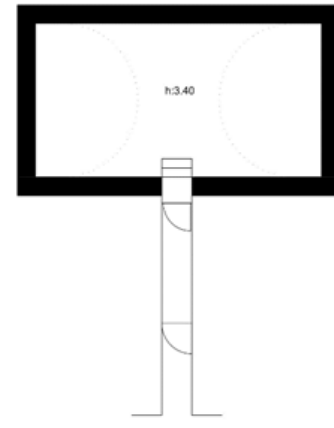
Tarihçesi;

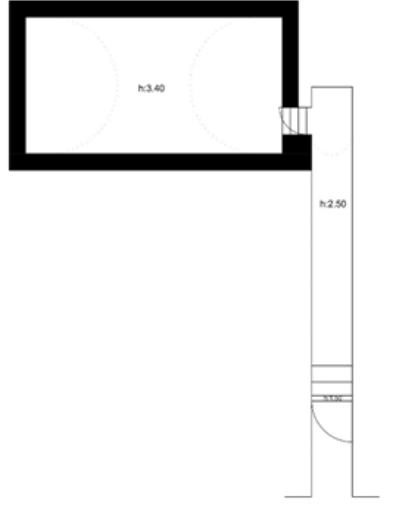
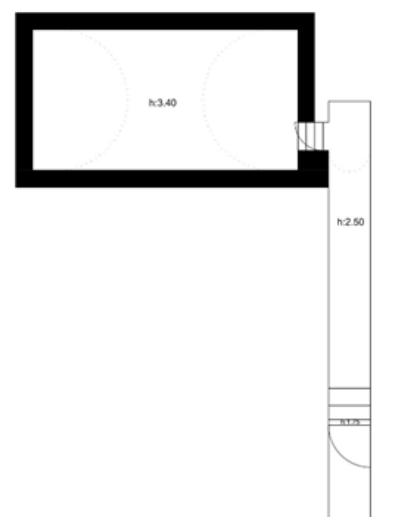
1940’li yıllarda İkinci Dünya Savaşı için yapılmış 28 adet yapı depo bulunmaktadır. Doğa Koruma Milli Parklar 15. Bölge Müdürlüğü’nden ulaşılan taşınmaz sicil dosya kartı belgesine göre depolar 1940 yılında inşa edilmiştir. (EK D)

Plan;

Korunma amacıyla yapılan askeri depolar oldukça sade bir plan şemasına sahiptir. İnderesi Vadisinin iki yanında inşa edilen yirmi sekiz adet askeri depo birbirinin aynısı olup yaklaşık 10x5 m ölçülerindedir. Üzerleri semerdamlı² olan yapılar tek mekândan oluşmaktadır. Yapılara yaklaşık 5x0.8 m ölçülerinde bir koridordan ulaşılmaktadır. Yapıların giriş kısmının büyük bölüm kesme taş ve moloz taş kullanılarak yapılmıştır. Ana mekânları aynı olan depoların giriş koridor uzunlukları ve ana mekâna ulaşan koridorların konumları farklılık göstermektedir.

² Beşik örtüsünün ya da ters kayığı andırır biçimde olan çatı ve lahit kapakları için örtü

	
DEPO 1 Sağ Yandan Giriş Koridor Uzunluğu Yaklaşık 9 Metre	DEPO 2 Sağ Yandan Giriş Koridor Uzunluğu Yaklaşık 12 Metre
	
DEPO 3 Sağ Yandan Giriş Koridor Uzunluğu Yaklaşık 15 Metre	DEPO 4-5-6-7-8-9-11-14-15-16-17-19-20-21-24-25-26-27-28 Ortadan Giriş Koridor Uzunluğu Yaklaşık 5 Metre

	
DEPO 10-13-22 Sağ Yandan Giriş Koridor Uzunluğu Yaklaşık 13,5 Metre	DEPO 12 Sağ Yandan Giriş Koridor Uzunluğu Yaklaşık 21,5 Metre
	
DEPO 18 Sağ Yandan Giriş Koridor Uzunluğu Yaklaşık 11,5 Metre	DEPO 23 Sağ Yandan Giriş Koridor Uzunluğu Yaklaşık 11,5 Metre

Çizim 4.7. Çöşnük Askeri Depo Planları (Doğa Koruma Milli Parklar 15. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Şekil 4.15. Çöşnük 4 No'lu Askeri Depo Girişi ve 25 No'lu Kemerli Giriş Koridoru (2021)

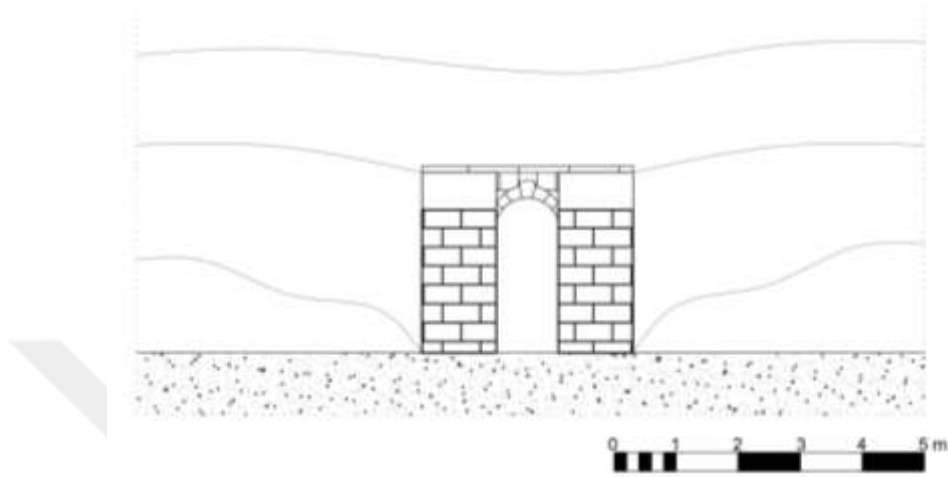
Şekil 4.16. Çöşnük 4 No'lu Askeri Depo ve Koridoru (2021)

Şekil 4.17. Çöşnük 12 No'lu Askeri Depo ve Koridoru (2021)

Cephe;

Yükseklikleri yaklaşık 3 metre olan askeri depolar kemerli girişlere sahiptir. Kesme taştan girişlere sahip depoların kemerli girişlerinin ortasında kilit taşı bulunmaktadır. Semerdam şeklinde olan tabyaların üstü toprakla kapatılmıştır.

Çizim 4.8. Çöşnük Askeri Depo Giriş Görünüşü (F.Z. Sarı, 2020)

Ortadan koridorla ulaşılan depoların çift bacası, sağ yandan koridorla ulaşılan depoların ise tek bacası bulunmaktadır.

Şekil 4.18. Çöşnük 8 No'lu Çift Bacalı Askeri Depo (2021)

Şekil 4.19. Çöşnük 22 No’lu Tek Bacalı Askeri Depo (2021)

Malzeme ve yapım tekniği;

Semerdam şeklinde olan askeri depolar kesme ve moloz taş kullanılarak inşa edilmiştir. Yapıların derz zemin döşemesi ve girişin iki tarafındaki duvarlar beton derz dolgulara sahiptir. Moloz taş ve beton malzemeler sahip depolar sağlam bir haldedir.

Süsleme;

İşlevi bakımından sade olması gereken askeri depolarda herhangi bir süsleme elamanı bulunmamaktadır.

Koruma durumu;

Günümüzde yirmi sekiz deponun yer aldığı alan ‘Beydağı Tabiat Parkı’ içerisinde yer almaktadır. Yapılar Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nün 24.07.2015 tarih ve 2301 sayılı kararı ile tescil edilmiş olup, 02.09.2015 tarih ve 2313 sayılı kararı ile II. grup yapı olarak belirlenmiştir. Yapılara her iki yanındaki giriş kısımlarına tuğla ve perde beton yapılmıştır. Yapıların üstleri günümüzde de toprakla örtülü olmasına rağmen girişleri belirgindir. Park dışında yer alan yapılar bakımsız, kirli ve köhneleşmiştir. Sağlam olan askeri depolara günümüzde yeni bir işlev verilmemiştir. Tabiat parkı içinde yer alan 1-2 ve 3 nolu askeri depolar park için depolama alanı olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.20. Kirlı ve Bakımsız 5 No’lu Askeri Depo(2021)

Şekil 4.21. Çoşnük Askeri Depoları Hava Fotoğrafları (Doğa Koruma Milli Parklar 15. Bölge Müdürlüğü)

4.1.2. Eğitim Yapıları

Osmanlı Devleti’nde Nizam-ı Cedid Hareketi kapsamında yer alan askeri alandaki eğitimin yenilenmesi, Tanzimat Dönemi ile birlikte sivil eğitim alanında da görülmeye başlanmıştır. Tanzimat Dönemi genel olarak eğitim düzenlenmesi için pek çok çalışmanın yapıldığı bir dönem olmuştur. 1869 yılında eğitim sistemini düzenlemek adına Maarif Nizamnamesi yayımlanmıştır. Nizamname, ilkokuldan yükseköğrenime kadar tüm eğitim basamaklarının eğitim-öğretim özellikleri; verilecek dersler, kayıt işlemleri, kız-erkek çocuk öğrenimlerinin nasıl olacağı, görevlilere verilecek olan maaş gibi pek çok

konuyu içermektedir(Altın'dan aktaran Çağır ve Türk, 2017). Ayrıca nizamname yerleşim sayısına göre iptidai, rüştiye, idadi ve sultani kurulmasını kapsamaktadır. Bu yapılar haricinde uzmanlık gerektiren konular için sanat okulları, ziraat okulları, öğretmen okulları, jandarma okulları gibi farklı işlevli okullar da oluşmuştur (Umar, 2017). Çalışmanın bu bölümünde Malatya sancağı ve günümüz Malatya ilinde tespit edilen eğitim yapıları incelenecektir.

4.1.2.1. Derme İlkokul Kapısı

Adı: Derme İlkokul Kapısı

Yeri: Malatya ili, Battalgazi İlçesi, Cevheriye Mahallesi

Çizim no: 4.9.

Şekil no: 4.22.-4.28.

Şekil 4.22. Derme İlkokulu Kapısı Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

Nasuhi caddesinde 1907 yılında inşasına başlanan yapı 1908 İnas Mektebi-Kızlar Okulu olarak kullanılmaya başlanmıştır. İki katlı ahşap bina 1976 yılında yıkılmış yerine Derme İlkokulu yapılmıştır. Yapılan bu okula Eski Malatya'da bulunan Çingene Han'ına ait taş kapı getirilmiştir (Gögebakan, 2004). Kapının taşları numaralandırılarak sökülmüş aslına uygun olarak yeni yerinde yapılmıştır (URL-4). Söz konusu taş kapı Malatya mutasarrıfı görevinde bulunan Nasuhi Paşa tarafından 1890 yılında getirtilmiştir. Okulun caddesinin de Nasuhi Paşa tarafından açılması nedeniyle caddeye paşanın adı verilmiştir (Gögebakan, 2004).

Şekil 4.23. Derme İlkokulunun Haziran 1976 Yıkılmadan Önceki Hali (Celal Yalvaç Arşivinden aktaran Göğebakan, 2004)

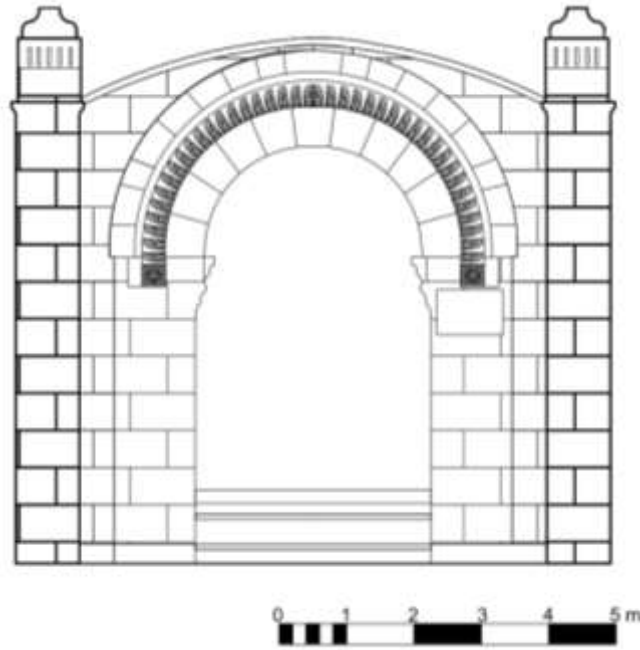
Derme İlkokulu Kapısı, 10.09.1976/A-128 kararı ile II. Grup yapı olarak tescillenmiştir. Kapının mimari çağı Son Osmanlı Dönemi olup, kapı taç kapıların anıtsal görünümünü yansıtmaktadır.

Boyut;

Derme İlkokulunun kuzeye bakan bahçe duvarı arasında yer alan kapı, 4,50x4,00 m. ölçülerinde olup iç tarafta 2,10x3,50 ölçülerinde kapı açıklığına sahiptir.

Şekil 4.24. Derme İlkokulu Kapısı (Malatya Kültür Envanteri, Anonim, 2012)

Çizim 4.9. Derme İlkokulu Kapısı Görünüşü (F.Z. Sarı, 2020)

Cephe;

Taç kapının yanları burç biçimde dışarı taşırılmıştır. Kapı açıklığının üzeri kemerle örülmüş, kemerin üzeri ise tonuzumsu bir biçimde kapatılmıştır.

Şekil 4.25. Derme İlkokulu Kapısı Yan Burç (2019)

Malzeme ve yapım tekniği;

Tescilli kapı, tamamen kesme taşlardan, yığma yapım tekniği ile yapılmıştır.

Şekil 4.26. Derme İlkokulu Kapısı Okul Bahçesi Yönü (2019)

Süsleme;

Tarihi kapının kapı açıklığının iç yan duvarları kapının üst doğrultusuna doğru sütun başı tarzında çıkmalar yapılmış mukarnas³ süslemeler yer almaktadır. Kapı açıklığının üzerini örten kemerin üst tarafında bordür şeklinde süsleme yapılmıştır.

Şekil 4.27. Derme İlkokulu Kapısı Süslemeleri (2019)

³ İslam sanatında mimari yapılarda görülen geometrik bir bezeme çeşididir. İçerideki bir kısımdan dışarıda ve daha alta bulunan bir satıhtan üstteki bir satıha geçmek için küçük taşlardan veya tuğladan yapılmış prizmatik bindirmeliklere denir.

Koruma durumu;

Halen kullanılan kapının, kapı açıklığında günümüzde demir kapı yer almaktadır. Ancak Malatya Envanter kitabında sonradan yapılmış 2x2,20 m. ahşap bir kapının varlığından söz edilmektedir. Ayrıca günümüzde kapının caddeye bakan tarafında seyyar satıcıların ve elektrik trafosunun varlığı koruma açısından sorun teşkil etmekte kapının anıtsal görünümünü kapatmaktadır.

Şekil 4.28. Derme İlkokulu Kapısı Önü Seyyar Satıcılar (2019)

4.1.2.2. Gazi İlköğretim Okulu

Adı: Gazi İlköğretim Okulu

Yeri: Malatya ili, Battalgazi İlçesi, Saray Mevkii

Çizim no: 4.10.-4.16.

Şekil no: 4.29-4.39.

Şekil 4.29. Gazi İlköğretim Okulu Hava Fotoğrafi (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

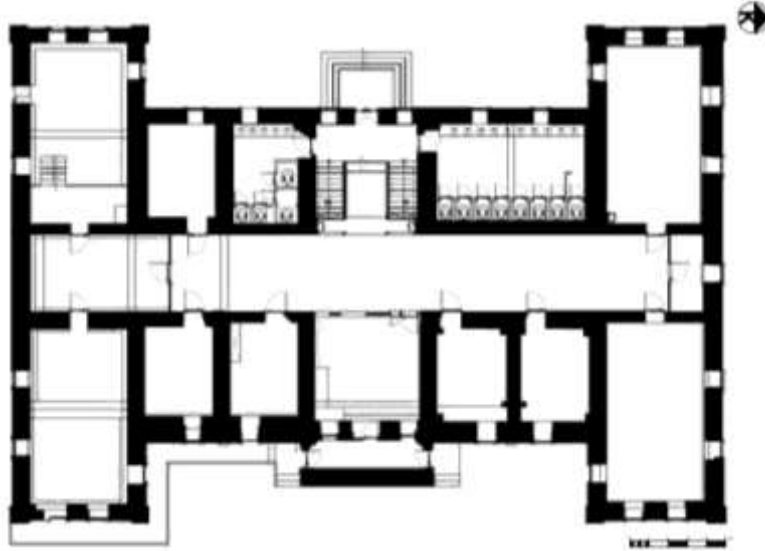
Osmanlı mimarisinin neoklasik örneklerinden olan Ordu Karargahı Alay Binası ve Topçu Kışlası olarak yapılan binalardan olup 1909-14 yılları arasında Askeri sevkiyat kışlası olarak kullanılmıştır. Bina 1914 yılında okul haline getirilerek mahalle mektebi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Demirbağ ve Fırat, 2013). Okulun, bu Osmanlı Dönemi yapısı temelleri üzerine yapıldığı hakkında bilgilere bazı internet kaynaklarında rastlanmıştır (URL-5). Okulun yapım tarihi ve banisi hakkında kitabe bulunmamaktadır. Ancak Sivas Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu arşivi belgeleri ve Malatya Kültür Envanteri kitabında yapım tarihi olarak 1933 yazmaktadır. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi devlet arşivlerinde de okula dair herhangi bir belgeye ulaşamamıştır. Bu bilgiler ışığında mimari özellikleri de değerlendirilince yapının 1927-1928 yıllarında inşa edilip 1933 yılında ise kullanılmaya başlandığı sanılmaktadır. (Çelemoğlu ve Atıcı, 2021). Cumhuriyetin 10. Yılı sebebiyle her ilde özellikle mimarisiyle diğer okullardan farklı bir okul açılması istenmiştir. Bu günkü okul yerinde askeri mühimmat deposu bulunmaktaydı ve bu yapı tek katlı kerpiç bir binaydı. Milli eğitim müdürlüğü yapının kesme taş olan temelini bırakarak kerpiç olan kısmını yıktırmıştır. Kesme taştan olan temeline gazi ilkokulu yapılmıştır (SKVKBK). Taş mektep adıyla kullanılan okul, Gazi Mustafa Kemal'in 1937 yılında Malatya'ya ikinci gelişi anısına 'Gazi İlkokulu' olarak değiştirilmiştir.

Erken cumhuriyet dönemi eseri olan Gazi İlkokulu, yapıldığı dönem ve plan cephe düzenine göre I. Ulusal Mimarlık Akımı'nın özelliklerini yansıtmaktadır.

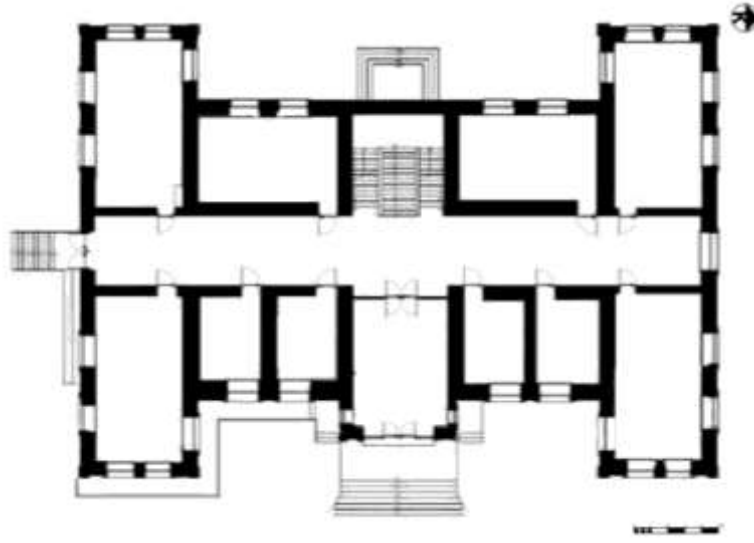
Gazi İlköğretim Okulu olarak kullanılan yapı, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.04.1979 tarih ve A-622 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (SKVKBK). Yapı Sivas Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu 28.02.2019 tarih ve 5015 sayılı kararı ile yapı grubu I olarak belirlenmiştir.

Plan;

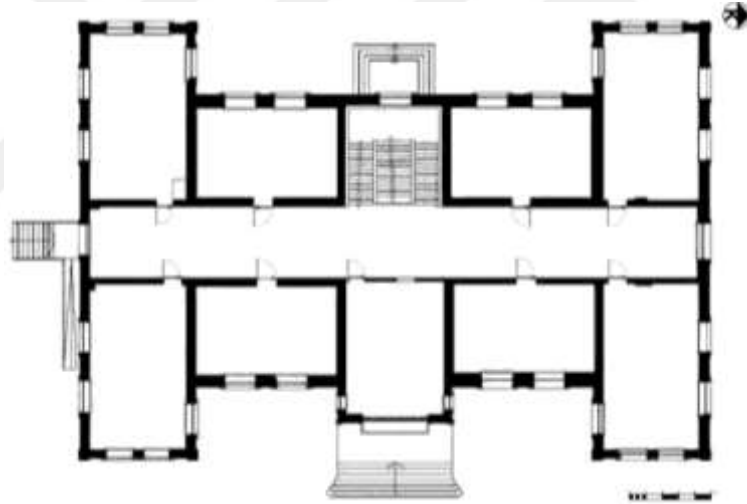
Bina Malatya merkez Kışla Caddesinde (günümüz Atatürk caddesi) dikdörtgen planlı bodrum+ iki katlı 3530 m²'lik alan üzerine etrafı bahçeli kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir. 40x25 m ölçülerinde giriş aksına göre simetrik inşa edilen yapının giriş cephesi doğu yönündedir. Yanının ön ve arka cephelerinde yanlardan 4,15 m ileriye doğru çıkma yapılmıştır. Yine yapının ön cephesinin ortasından 2,45 m plandan öne doğru çıkılarak giriş vurgulanmıştır. Yapıya sekiz basamaklı dış merdivenden ulaşılmaktadır. Yapıya 4 m boyutunda camekânlı çift kanatlı ahşap kapıdan girilmektedir. Yapının giriş kapısı geniş bir antreye açılmaktadır. Zemin katta ulaşım aksı olan koridorlar antrenin iki yanında doğru şeklinde olup, koridorlardan sınıflara ulaşılmaktadır. Ayrıca Koridorun güney tarafında basık kemerli bir kapı ile kuzey tarafında basık kemerli bir pencere bulunmaktadır. Zemin katta altı adet sınıf ve gereksinime göre iki sınıfın kâgirle bölünmesiyle elde edilen dört adet mekan bulunmaktadır.

Çizim 4.10. Gazi İlköğretim Okulu Bodrum Kat Planı (Gazi İlköğretim Okulu Arşivi'den düzenlenmiştir.)

Çizim 4.11. Gazi İlköğretim Okulu Zemin Kat Planı (Gazi İlköğretim Okulu Arşivi Arşivi’den düzenlenmiştir.)

Çizim 4.12. Gazi İlköğretim Okulu Normal Kat Planı (Gazi İlköğretim Okulu Arşivi Arşivi’den düzenlenmiştir.)

Giriş antresinin tam karşısında üst kata ulaşımı sağlayan merdiven bulunmaktadır. Merdivenle ulaşılan 1. Katta yatay ve düşey eksenlere göre birbirinin simetriği 8 sınıf bulunmaktadır. Merdivenin tam karşısında ortada yer alan balkona açılan antre yeni bir mekana dönüştürülmüştür (Şekil 31). Yapının bodrum katında ise ıslak hacimler, kantin, kütüphane, laboratuvar, rehberlik, sağlık odası, spor odası gibi hizmet mekânlarının yanı sıra arşiv, kazan dairesi, depo ve hizmetli odası bulunmaktadır. Bodrum kattan iki basamakla arka bahçeye çıkan kapıya ulaşılmaktadır.

Şekil 4.30. Gazi İlköğretim Okulu Öğretmenler Odası(2021)

Şekil 4.31. Gazi İlköğretim Okulu Merdiveni(2021)

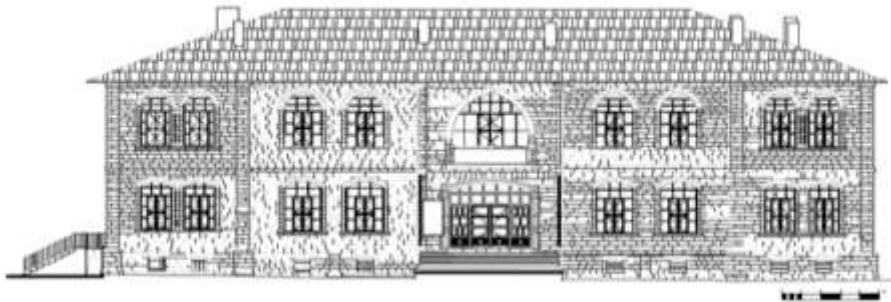
Şekil 4.32.-4.33. Gazi İlköğretim Okulu Zemin Kat ve Normal Kat Koridorları (2019-2021)

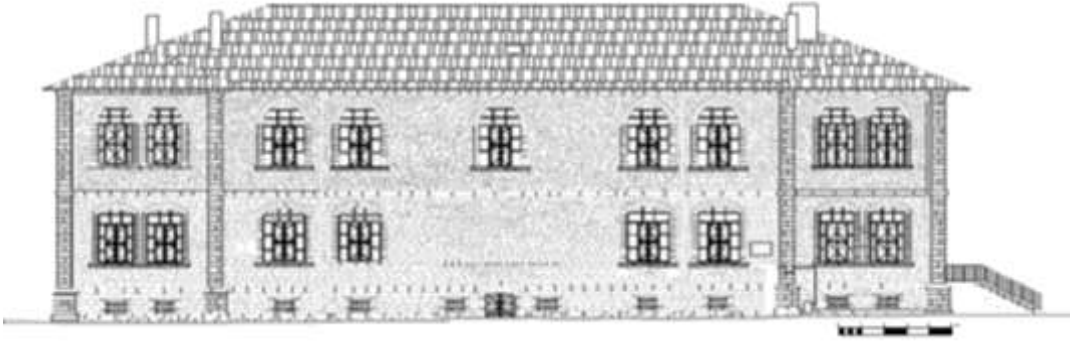
Şekil 4.34.-4.35. Gazi İlköğretim Okulu Bodrum Kattan Arka Bahçeye Çıkan Kapı ve Bodrum Kat (2019)

Cephe;

Ana cephesi kuzeybatı yönünde olan bina, giriş aksına göre simetrik cephe düzenine sahiptir. Cephelerinde kesme taş ve moloz taş kullanılan yapının ön cephesi tamamen kesme taşlarla kaplanmış diğer cepheleri moloz taştır. Yapının moloz taş olan yan ve arka cephelerinde ise pencere ve kapı kenarları kesme taş sövelidir. Yapının giriş kısmı ve yanlar öne doğru çıkarılarak giriş cephesinde hareket kazandırılmıştır. Ön cephede birinci katta 8 basık kemerli pencere, ikinci kat da ise 8 sivri kemerli pencere bulunmaktadır. Arka ve yan cephelerde birinci katta basık kemerli, ikinci katta ise sivri kemerli pencereler devam etmektedir. Bodrum katın kareye benzer basık kemerli küçük pencereleri ön cephede 8 tane olup arka ve yan cephelerde de aynı tipte görülmektedir. Basık kemerli giriş kapısının üzerinde sonradan yapılan bir balkon ve bu balkona ulaşmayı sağlayan sivri kemerli camekân yer almaktadır. Cephede ve yanlarda yer alan kavisli pencereler binaya dönemin mimari üslubunu yansıtmaktadır. Kat aralarında ve üst katta bina bitiminde kat silmeleri yer almaktadır. Bahçeye bakan yan cephenin 8 basamakla ulaşılan bir girişi bulunmaktadır. Bu yan girişe sonradan demirden engelli rampası yapılmıştır.

Çizim 4.13. Gazi İlköğretim Okulu Doğu Görünüşü (Gazi İlköğretim Okulu Arşivi Arşivi'den düzenlenmiştir.)

Çizim 4.14. Gazi İlköğretim Okulu Batı Görünüşü (Gazi İlköğretim Okulu Arşivi Arşivi’den düzenlenmiştir.)

Çizim 4.15.-4.16. Gazi İlköğretim Okulu Kuzey ve Güney Görünüşü (Gazi İlköğretim Okulu Arşivi Arşivi’den düzenlenmiştir.)

Şekil 4.36. Gazi İlköğretim Okulu Giriş Cephesi (2019)

Şekil 4.37.-4.38. Gazi İlköğretim Okulu Güney ve Batı Cepheleri (2019)

Malzeme ve yapım tekniği;

Bina kesme taş ve moloz taş ile yığma yapım tekniğiyle inşa edilmiştir. Yapının iç duvarları kâgir olarak inşa edilmiştir ini beton olan yapının birinci kat tavanı ile ikinci katın taban ve tavanı ahşap olarak yapılmıştır. Pencere ve camekânlı kapıların doğramaları ahşaptır. Kırma çatılı yapının üzeri kiremit çarı ile örtülmüştür.

Süsleme;

Dönem yapılarının özelliği olan işlevsellik bu yapı da görülmektedir. Sade, düzenli ve simetrik bir anlayışta inşa edilen yapının sivri ve basık kemerli pencere ve kapıları, katlar arasında bulunan silmeler yapıya mimari bir estetik kazandırmaktadır. Yapının güney cephesinde yer alan kapı açıklığının üst tarafının doğu yönünde taş süsleme yer almaktadır. Süslemeli taşın olduğu yerin etrafındaki dokuda benzer bir süslemenin olmaması taşın devşirme olduğunun işareti olarak kabul edilebilir (Çelemoğlu ve Atıcı, 2021).

Şekil 4.39. Güney Cephesi Kapı Üzeri Taş Süsleme (2019)

Koruma durumu;

Günümüzde de özgün işleviyle kullanılan yapıya özgünlüğünü yitirecek büyük müdahaleler yapılmamıştır. 1988 yılında yapı bir restorasyon geçirmiştir. Plan olarak zemin katta ki bazı sınıflar ihtiyaç doğrultusunda kâgirle bölünerek idari kısımlar yapılmıştır. Plan olarak ikinci katta ise ortada yer alan balkona açılan giriş ahşap bir bölme ile yeni bir mekân elde edilmiştir. Yapının üst kata çıkan beton merdiveni de sonradan yapılmıştır. Yapının giriş kapısı bozulma nedeniyle 1998 yılında bir onarım geçirmiştir. 2003 yılında yapı, çatı-oluk onarımı ve ahşap pencerelerdeki bozulmalar nedeniyle basit onarım geçirmiştir. 2001 yılında sit alanı olan yapı ve bahçesinde bahçe duvarının 3 metre geriye çekilme işlemi uygulanmıştır. 2019 yılında ise yapının elektrik tesisatı ile ilgili onarımlar gerçekleştirilmiştir (SKVKBK). Yapının durumu genel olarak iyi durumdadır. Ancak normal kat koridoru ve sınıfların zemin döşemesi parke ve fayansla kaplanarak özgünlüğü yitirilmiştir.

4.1.2.3. Kız Sanat Enstitüsü

Adı: Kız Sanat Enstitüsü

Yeri: Malatya ili, Battalgazi İlçesi, Saray Mevkii

Çizim no: 4.17.-4.20

Şekil no: 4.40-4.49.

Şekil 4.40. Kız Sanat Enstitüsü Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

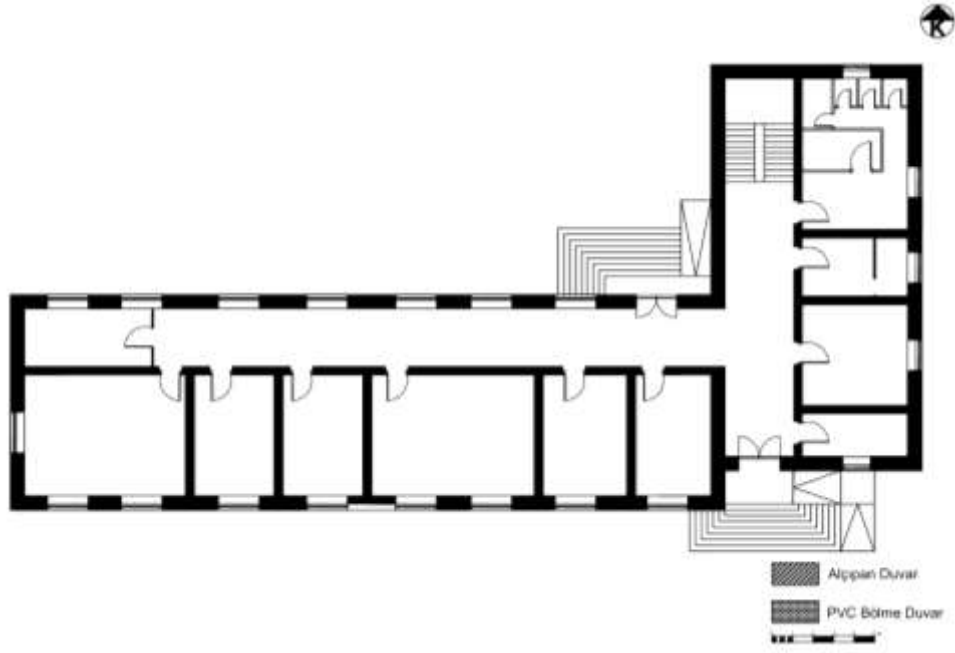
Malatya ili, Battalgazi ilçesi Cevherizade mahallesinde bulunan iki bloğu tescilli olan yapı 1946 yılında yapılmıştır. Yapım tarihi olarak I. Ulusal Mimarlık ve II. Ulusal Mimarlık akımı arasındaki dönemde yapılmıştır. Yapıya bakıldığında ise, dönem için ekonomik malzeme olan betonun kullanılması, fonksiyonu takip eden bir kütle biçimlenişine sahip olması, sade-süslüz ve işlevselliğin ön planda olması Rasyonel-Fonksiyoncu Mimarlık Akımı özellikleri yansıtmaktadır.

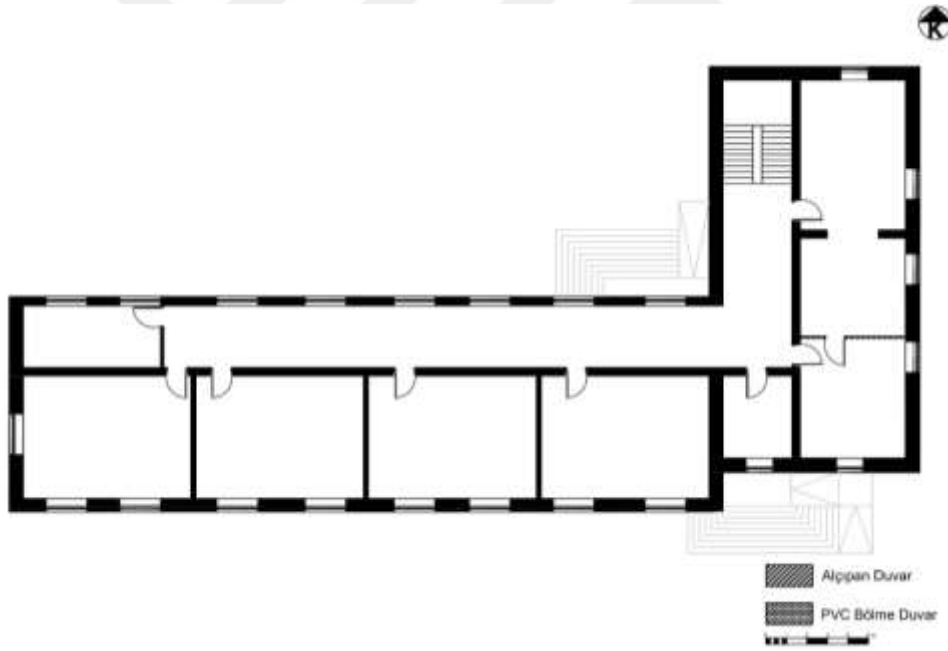
Şekil 4.41. Kız Sanat Enstitüsü (Celal Yalvaç arşivinden aktaran Gögebakan, 2004)

Plan;

Bodrum, zemin + 1 kat olarak inşa edilen yapıya 1963 yılında ikinci kat da eklenmiştir. Doğu-batı aksında dikdörtgen formlu L şeklinde plan şemasına sahiptir. Yapıya 1973 yılında bir blok daha eklenmiştir. Yapının tüm katlarda plan şeması benzerdir. Mekânlar koridorun güney, doğu ve batı cephelerinde sıralanmıştır. Yapı içinde dolaşımı sağlayan koridor L şeklindedir. Yapıya giriş zemin kattan kuzey ve güney cephelerde yer alan giriş kapılarından sağlanmaktadır.

Çizim 4.17. Kız Sanat Enstitüsü Zemin Kat Plan (F.Z. Sarı, 2020)

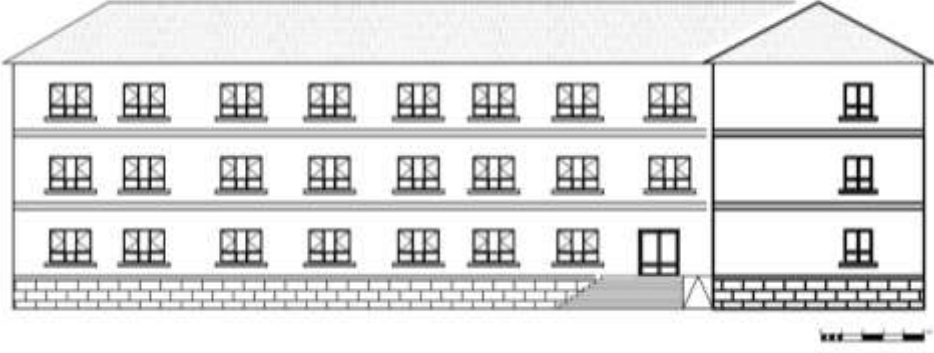
Çizim 4.18. Kız Sanat Enstitüsü Zemin Kat Planı (F.Z. Sarı, 2020)

Cephe;

Yapının güney cephesinde bulunan pencereler aralarda dışa taşırılan hatıllarla cepheye hareket kazandırmıştır. Yapının kat silmeleri beton olup yine yapıya hareket kazandırmıştır.

Çizim 4.19. Kız Sanat Enstitüsü Güney Görünüş (F.Z. Sarı, 2020)

Çizim 4.20. Kız Sanat Enstitüsü Kuzey Görünüş (F.Z. Sarı, 2020)

Şekil 4.42.-4.43. Kız Sanat Enstitüsü Kuzey ve Güney Cepheleri (2020)

Şekil 4.44.-4.45. Kız Sanat Enstitüsü Kuzey ve Batı Cephesi (2021)

Malzeme ve yapım tekniği;

Yapı yetkililerden alınan bilgiye göre yığma yapım tekniği ile Alman bir ekip tarafından yapılmıştır. Malzeme bilgisi ise kuzey cepheye eklenen blogun yıkılmasıyla görünen tuğla ve beton olduğu anlaşılmıştır.

Süsleme;

İşlevin ön planda olduğu yapıda pençelerde bulunan dışarı taşırılmış hatıllar ve kat silmeleri dışında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Koruma sorunları;

Yapının genel durumu iyi olmakla beraber aslına uygun olmayan onarımlar yapılmıştır. Yapı iç mekânda büyük ölçüde özgünlüğünü yitirmiştir. Pencere kare formda PVC ile değiştirilmiştir. Yapının pencere denizlikleri iç kısımda mermer dış kısımda betondur. Yine kapılar modern malzemelerle değiştirilmiştir. Islak hacimler seramik kaplamadır. Yapının zemini dökme mozaik ve lamine parkedir. Yapının düşey sirkülasyonunu sağlayan merdivenin korkulukları özgün olup demir doğrama ve masif ahşap malzeme kullanılmıştır. Yapı Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 31.05.2018 tarihli 4355 sayılı kararla I. grup yapı olarak tescillenmiştir. Yapıya 1964 yılında özgün plan şemasına uygun bir kat daha eklenmiştir. Yapının 1973 yılında kuzey cephesine eklenen blok Ekim 2020 tarihinde yıkılmıştır.

Şekil 4.46.-4.47 Kız Sanat Enstitüsü Sonradan Yapılan Bölümlendirme ve Normal Kat Koridoru (2020)

Şekil 4.48.-4.49 Kız Sanat Enstitüsü Sonradan Eklenen Blok ve Yıkılmış Hali (2020-2021)

4.1.2.4. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi

Adı: Kemal Özalper Mesleki Lisesi

Yeri: Malatya ili, Battalgazi İlçesi, Hüseyin Bey mahallesi, Yunus Emre caddesi

Çizim no: 4.21.- 4.23

Şekil no: 4.50-4.54.

Şekil 4.50. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

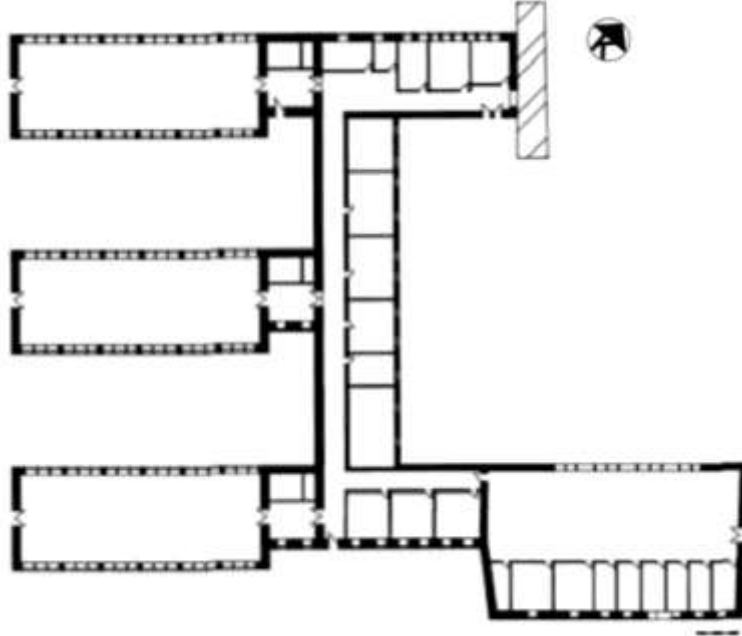
Tarihçesi;

Malatya ili Battalgazi ilçesi, Hüseyin Bey mahallesi Yunus Emre caddesinde bulunan yapı tescil fişine göre 1942 yılında inşa edilmiştir. Okuldaki yetkililerle yapılan görüşmede okulun 1934 yılında Alman bir ekip tarafından planlandığı 1942 yılında da eğitime başladığı öğrenilmiştir.

Plan;

Plan şeması incelendiğinde yapının kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen plan şemasına sahip kompleks bir yapı olarak inşa edildiği görülmektedir. Kuzey-güney yönlü 3 ana bloktan oluşan yapının her bir binası kendi içerisinde dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Blokları birbirine bağlayan doğu-batı yönlü ana koridor bulunmaktadır.

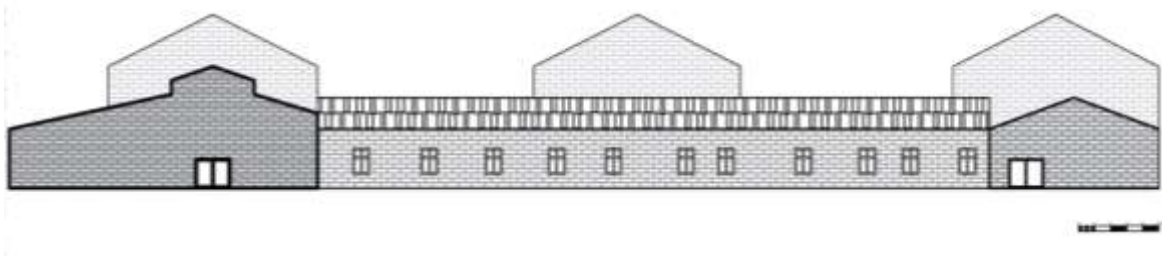
Bloklar arasından kuzey-güney doğrultulu U şeklinde avlular yer almaktadır.

Çizim 4.21. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Plan (SKVKBK ve ŞKÖ Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi arşivinden düzenlenmiştir.)

Cephe;

Sıralı pencerelerden oluşan ve moloz taşlı cephe düzeninde pencerelerin etrafı silmelerle çevrilidir. Beden duvarlarında 2,5 m yüksekliğinde dikdörtgen pencere açıklıkları mevcuttur. Bu düzen her blokta devam etmiştir.

Çizim 4.22. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Ön Görünüş (SKVKBK arşivinden düzenlenmiştir.)

Çizim 4.23. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Sağ Yan Görünüş (SKVKBK arşivinden düzenlenmiştir.)

Şekil 4.51. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi (2020)

Malzeme ve yapım tekniği;

Tek katlı olan yapıda malzeme olarak taş duvar örgüsü kullanılmıştır. Beden duvar kalınlığı ortalama 55-60 cm civarında olup köşe dönüşleri daha kalındır. Yapının iç kısmım beden duvarları sıva kaplıdır. Yapının zemini harç ve mozaik karışımı betondan yapılmıştır. Üst örtü beşik tonozdan meydana gelmektedir. Tabya sistemiyle yekpare beton dökülerek elde edilen üst örtü her blokta kolanlar ile kemerlerin bağlanması şeklinde taşınması sağlanmıştır.

Şekil 4.52 Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Atölye (2020)

Süsleme;

Yapıda süsleme mevcut olmamakla beraber pencere etrafında bulunan silmeler ve üst örtüyü taşıyan kolonlar cephede düşey yönlü silmeler şeklinde belirtilerek yapıların cephesinde hareketlilik kazanmasını sağlamıştır.

Koruma sorunları;

Yapıya çeşitli dönemlerde boya, sıva gibi onarımlar uygulanmış olup yerinde tespit sırasında atölyelerde küflenmeler görülmüştür. Ayrıca tavan sıvalarında dökülmeler görülmüştür. Kapı ve pencerelerin bazıları değiştirilmiştir. Islak hacimlerin zeminleri yenilenmiştir. Yapı Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 02.09.2015 tarihli 2315 sayılı karar ile tescillenmiştir. Günümüzde hala özgün işlevi olan meslek lisesi olarak eğitimine devam etmektedir. Yapıya çeşitli dönemlerde ihtiyaçlar doğrultusunda ek binalar yapılmıştır. 2020 Ekim ayında yapılan yerinde tespit çalışması sırasında orijinal olan yangın söndürme sistemi günümüz koşullarına uygun modern sisteme dönüştürüldüğü görülmüştür.

Şekil 4.53.- 4.54. Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesi Sıva Dökülmeleri ve Küflenme (2020)

4.1.2.5. Akçadağ Köy Enstitüsü

Adı: Akçadağ Köy Enstitüsü

Yeri: Malatya ili, Akçadağ İlçesi, Karapınar köyü

Çizim no:

Şekil no: 4.55-4.60.

Şekil 4.55. Akçadağ Köy Enstitüsü Hava Fotoğrafi (Google Earth, 2021)

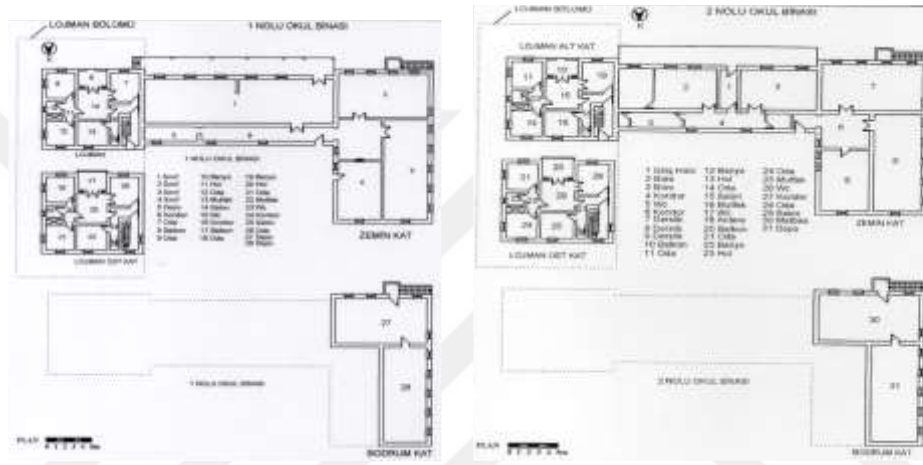
Tarihçesi;

1938 yılında öğretim kursu olarak Akçadağ Hamidiye Kışlası içerisinde açılmıştır. (Gögebakan, 2004). Kışla yapısının eğitime uygun olmaması nedeniyle Malatya Adana demiryolunun 30.km'sinde yer alan, Akçadağ ilçesi Karapınar Köyü'nün sınırları içerisindeki alan, enstitü için uygun bulunmuştur (Özdemir, 2017). Enstitü binalarına çeşitli dönemlerde yeni binalar eklenmiştir. Akçadağ köy enstitüsü ile ilgili tezler incelendiğinde projenin yarışma projesi olduğu ve Yüksek Mimar Ahsen Yapaner tarafından hazırlanan projenin birincilik kazandığı öğrenilmiştir.

Özdemir, hazırladığı yüksek lisans tezinde Akçadağ köy enstitü yapılarını 3 döneme ayırmıştır. Çalışma kapsamında olan Özdemir'in ayırdığı dönemler göz önünde bulundurularak ilk dönem yapıları 1940-1954 yılları arasında yapılan yapılar değerlendirilecektir. İlk dönem yapıları olarak okul binaları, ptt ve lokal binası, kaynakhane ve lojman binası, eski idari bina, hamam, revir, mutfak ve fırın, motopomp (Motorlu tulumba) binası, jeneratör binası, marangozhane ve bağımsız lojman binalarından oluşmaktadır.

Plan;

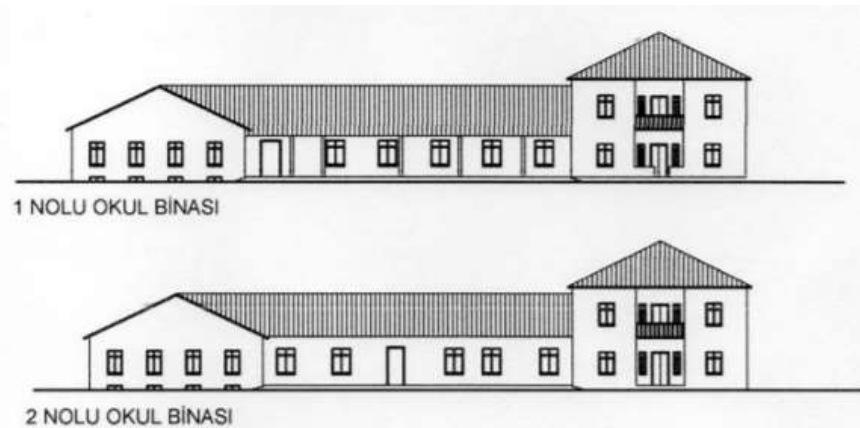
Okul binaları ‘L’ plan tipine sahiptir. Ayrıca derslikler hariç lojman bölümleri de bulunmaktadır. Yapıya güney yönündeki kapıdan girilmektedir. İlk bina 4 sınıftan oluşmaktadır ve bir sınıf diğerlerine göre daha büyüktür. İlk binada ayrıca güney cephesinde ayaklarla taşınmış saçak bulunmaktadır. Yapının doğu bölümünde iki katlı lojman bulunmakta ve güney yönündeki kapıdan girilmektedir. Diğer okul binası da aynı plan şemasına sahip olmakla beraber büyük olan sınıf ikiye bölünmüş durumdadır. İki sınıfın arasından bir giriş verilmiştir. İlk okul binasında olan saçaklı kısım bu binada bulunmamaktadır. (EK E)

Şekil 4.57.-4.58 Akçadağ Köy Enstitüsü 1 ve 2 No’lu Okul Binaları Plan (Özdemir, 2017, s.87-88)

Cephe;

Yapılarda sadece işlev ön planda olup cephelerde herhangi bir hareketlilik bulunmamaktadır.

Şekil 4.59. Akçadağ Köy Enstitüsü 1 ve 2 No’lu Okul Binaları Görünüşleri (Özdemir, 2017, s.196)

Malzeme ve yapım tekniği;

Yapılar yerel malzeme ve inşaat tekniğiyle inşa edilmiştir. İlk dönem yapıları taş temel üzerine yığma tuğladan yapılmıştır. Tuğla örölü duvarlar sıvalıdır. Yapılar kırma ve beşik çatıyla örtülmüş olup üzerleri Marsilya kiremit kaplıdır (SKVKBK).

Süsleme;

İşlevin ön planda olduğu yapılarda süsleme elemanı bulunmamaktadır.

Koruma durumları;

Akçadağ Köy Enstitüsü'nün bulunduğu alan, Adana Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 22.06.2000 tarihinde tescil edilmiştir. Akçadağ Köy Enstitüsü, 1954 yılına kadar Köy Enstitüsü, 1954 yılından itibaren Akçadağ İlk Öğretmen Okulu, 1974 yılından sonra Akçadağ Öğretmen Lisesi ve 1990 yılından sonra ise Akçadağ Anadolu Öğretmen Lisesi olarak hizmet vermiştir. Akçadağ Anadolu Öğretmen Lisesi, Köy Enstitüsü alanını 2015-2016 eğitim-öğretim yılında boşaltarak Akçadağ merkeze taşınmıştır (Özdemir, 2017). Günümüzde yapılar harap durumdadır. Bazı yapıların yangın geçirdiği, bazı yapılar temel seviyesinden yıkılmış moloz yığını halinde bulunduğu ve bazı yapıların ise çatılarının yıkılmış olduğu görülmektedir.

Şekil 4.60. Akçadağ Köy Enstitüsü İlk Dönem Yapıları (2020)

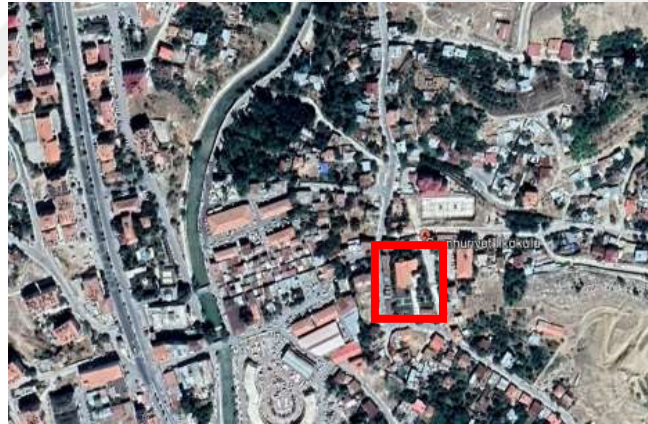
4.1.2.6. Darende Cumhuriyet İlkokulu

Adı: Darende Cumhuriyet İlkokulu

Yeri: Malatya ili, Darende ilçesi, Hacıderviş Mahallesi

Çizim no: 4.24.-4.26.

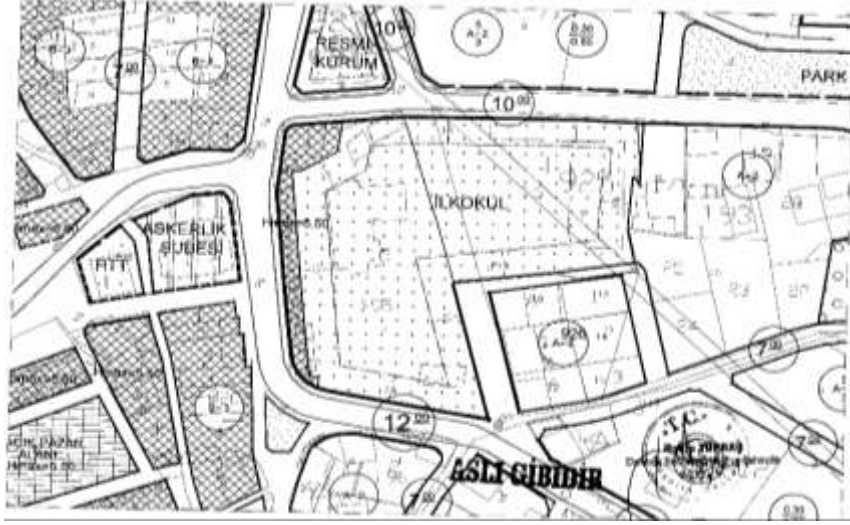
Şekil no: 4.61-4.68.

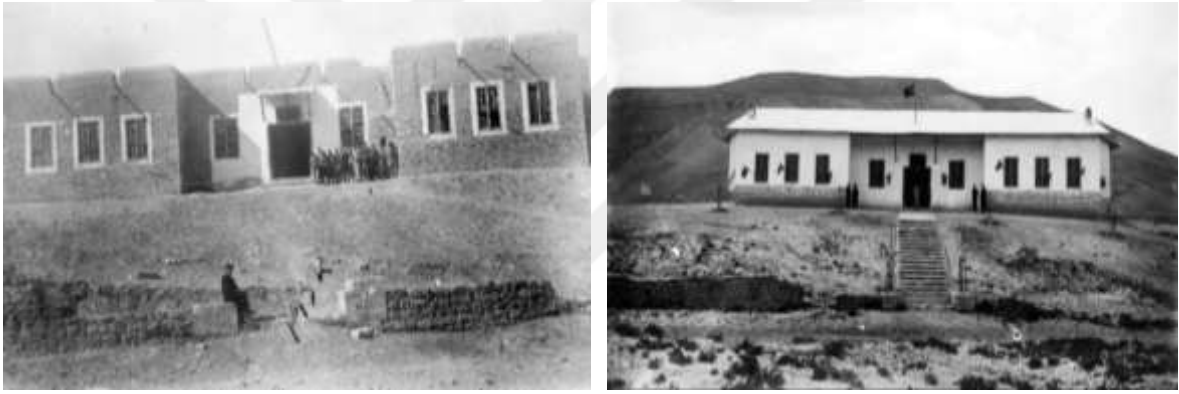
Şekil 4.61. Darende Cumhuriyet İlkokulu Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

Malatya ili, Darende ilçesi, Hacıderviş mahallesi Tandır Tepesi mevkiinde bulunmaktadır. Cumhuriyet İlkokulu binası yapılmadan önce bu alanda üç derslikli mahalle mektebi bulunmaktadır. Bu bina yıkılarak yerine 1910 yılında okulun temeli atılmıştır. Ancak 1. Dünya Savaşı nedeniyle inşaat yarım kalmış 1920 yılında yapı tamamlanabilmiştir. Cumhuriyetin ilanına kadar Mahalle Mektebi, İptida-i Umumi ve ilk Tedrisat Numune Mektebi adı ile eğitim – öğretim yapan okul Cumhuriyet’in ilanıyla ‘Cumhuriyet İlk Mektebi’ olmuştur (URL-6).

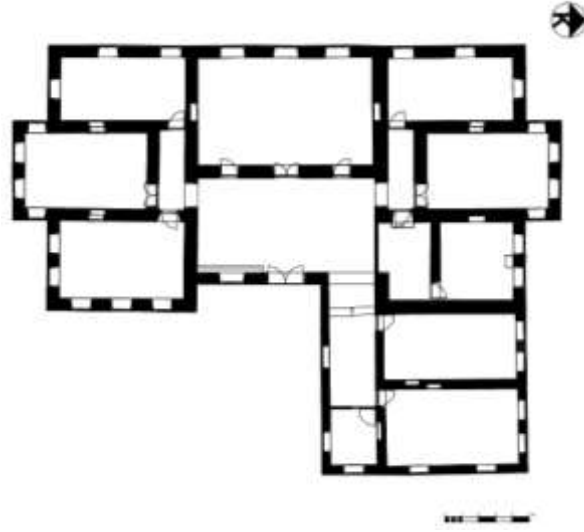
Şekil 4.62. Darende Cumhuriyet İlkokulu Vaziyet Planı (SKVKBK)

Şekil 4.63.-4.64. Darende Cumhuriyet Okulu 1932 ve 1936 Yılı Fotoğrafları (Cumhuriyet Okulu Arşivi)

Plan;

Tek katlı dikdörtgen plan şemasına sahip olan yapının girişi doğudadır ve doğu yönünde iki odalı bodrum kata sahiptir. Yaklaşık 28x16 m ölçülerinde simetrik olan yapının kuzey ve güney cephelerinde yer alan orta sınıflar dışarı taşırılarak yapıya hareket kazandırmıştır. Simetrik olarak inşa edilen yapıya 1960 yılında girişin kuzey tarafına yapılan ek nedeniyle simetri bozulmuştur. Yapının giriş katında giriş holü, yedi derslik, üç oda, sahne, sahne arkası depo ve kantin olarak kullanılan mekânlar yer almaktadır.

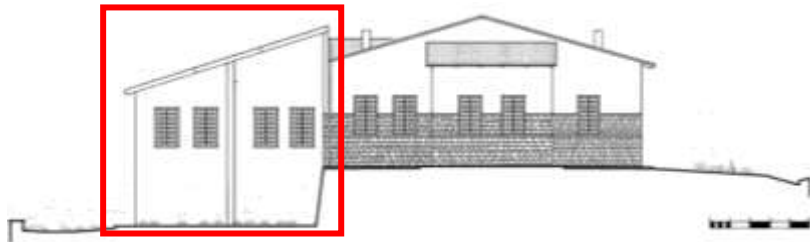
Çizim 4.24. Darende Cumhuriyet İlkokulu Plan (Darende Belediyesi arşivinden düzenlenmiştir.)

Cephe;

Yapının kuzey ve güney yönlerinde kömürlük ve depo olarak kullanılan ekler bulunmaktadır. Sade ve simetrik cephe düzenine sahip yapıda sonradan eklenen özgün olmayan ekler simetriyi bozmuştur. Yapının pencere alt ve ortalarından geçen silme şeklindeki hatıllar ve pencere ortasından geçen hatıl altındaki moloz taş örgüsü cepheyi hareketlendirmiştir.

Çizim 4.25. Darende Cumhuriyet İlkokulu Doğu Cephesi (Darende Belediyesi arşivinden düzenlenmiştir.)

Çizim 4.26. Darende Cumhuriyet İlkokulu Kuzey Cephesi (Darende Belediyesi arşivinden düzenlenmiştir.)

Şekil 4.65.-4.66.Darende Cumhuriyet İlkokulu Kuzey Cephesi ve Giriş Merdivenleri (2021)

Malzeme ve yapım tekniği;

Yığma yapım tekniği ile inşa edilen yapının orta hatla kadarki kısmı taş örgü üst tarafı ise kerpiçtir. Döşemeler bazı bölümlerde mozaik bazı bölümlerde ahşaptır.

Süsleme;

Yapının inşa edildiği dönem ve işlevi nedeniyle yapıda herhangi bir süsleme elemanı bulunmamaktadır.

Koruma durumları;

Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 15/07/2008 tarihli 916 sayılı karar ile yapı tescillenmiştir. Çeşitli dönemlerde yapıya müdahaleler olmuştur. 1937 yılında yapılan onarımda sahne eklenmiş olup 1946 yılında yapılan onarımda ise sıva tamiri yapıp badana işlemi uygulanmıştır. Düz dam olan yapının çatısı önce çinko kaplı beşik çatı ile örtülmüş daha sonra Marsilya kiremit kaplanmıştır. Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu 15.06.2016/ 2861 sayılı kararlar kent müzesi olmasına karar verilen yapının restorasyonu 2017 yılında bitmiştir. Restorasyon uygulamasıyla yapının ahşap elemanlarında iyileştirme işlemleri, dersliklerin köşe duvarlarındaki çatlakların onarımları, özgün olmayan demir giriş kapısının ahşap kapıyla değişimi, tavan döşemesindeki sehimlerin desteklenerek onarılması ve rutubet izlerinin temizlenerek rutubete neden olan sorunun çözülmesi gibi müdahaleler yapılmıştır. Yapının cepheleri sıvalı ve boyalı olup restorasyon sonrası özgün moloz taş üzeri kerpiç haline getirilmiştir. Yapı, İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından hazırlanan restorasyon projesiyle

‘Tarihi Kentler Birliği Proje’ ödölünü almıştır.⁴ Yapı henüz önerilen işlev için kullanılmaya başlanmamıştır.

şekil 4.67.- 4.68. Darende Cumhuriyet İlkokulu Güney Cephesi ve Giriş Holü İle Sahne (2019)

4.1.3. Yönetim Yapıları

Yönetim, Yönetme içi, çekip çevirme, idare etme (URL-7), yönetim yapısı ise idare işini yapan görevliler tarafından kullanılan yönetme birimlerini içeren yapılar olarak nitelendirilmektedir. Osmanlı Devleti’nde ilk defa Tanzimat yenilikleriyle artan bürokrasi örgütlenmesiyle yönetim yapılarına ihtiyaç duyulmuştur. Yönetim yapılarını oluşturan kamu yapıları hükümet konakları, belediye daireleri, posta-telgraf binaları ve vali konağı olarak gruplandırılmıştır.

4.1.3.1. Hükümet Konağı

Adı: Hükümet Konağı (Malatya Valiliği)

Yeri: Malatya ili, Merkez İlçesi, Saray Mahallesi

Çizim no: 4.27.-4.28.

şekil no: 4.69.-4.70.

⁴ ÇEKÜL Vakfı Malatya Temsilcisi Bekir Sözen ile yapılan görüşmeden elde edilen bilgiler

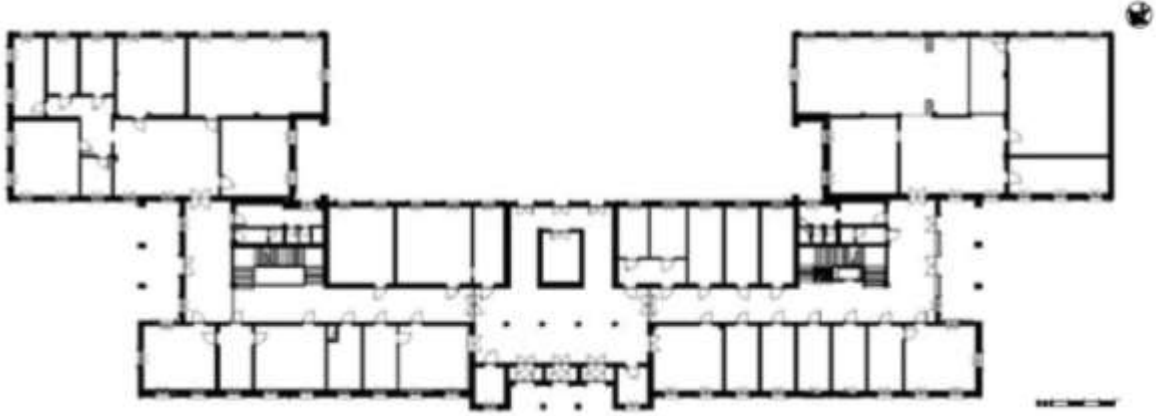
Şekil 4.69. Hükümet Konağı Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

1938 yılında temeli atılan bina 1941 yılında hizmete açılmıştır. Hükümet konağı yapılması ihtiyacı ortaya çıkınca Malatya'nın yeni şehir planı Mimar Semih Bey tarafından Ankara'da hazırlanmıştır. İsmet İnönü'nün yardımı ile imar planı üzerinde değişiklik yapılması istenmiş ve İnönü, Prof. Jansen'i görevlendirmiştir. Jansen incelemelerden sonra raporunu İnönü'ye sunmuştur. 13 Ocak 1936 da toplanan şehir meclisinde Mimar Semih Beyin teklif ettiği yer olan şimdiki parlak pasaj ve tekel başmüdürlüğünün bulunduğu yer olan doğumevinin yan tarafı uygun görülmüşse de daha sonra hüküm binasının yerini Ankara'dan gelen heyet tespit etmiştir (Gögebakan, 2004, s.23). Erken Cumhuriyet Dönemi eseri olan yapı Rasyonel-Fonsiyoncu Yaklaşım özelliklerini göstermektedir.

Plan;

Hükümet Konağı doğu-batı doğrultulu, simetrik U planlı olup üç yapının birleşmesinden meydana gelmiştir. U planlı ve bodrum üzeri üç katlı yapı ana binayı oluşturmaktadır. Ana binanın doğu ve batı cephelerine, dikdörtgen planlı, iki katlı yapılar eklenmiştir. Yapının kuzey, güney, doğu ve batıda olmak üzere birbirine simetrik olarak yerleştirilmiş, dört cepheden girişi bulunmaktadır. Binaya asıl giriş kuzey ve batı cephesinden sağlanmaktadır. Ana yapıda idari birimlerin bulunduğu odalar, karşılıklı olarak bir koridor etrafında sıralanmıştır.

Çizim 4.27. Hükümet Konağı Plan (Malatya Belediyesi KUDEB arşivinden düzenlenmiştir.)

Cephe;

Yapının ön cephe (kuzey) ortasında bulunan dışarı taşırılmış giriş kısmının üstü balkon olarak kullanılmaktadır. Dışarı taşırılan bu bölümün gridal görüntüsü pencerelerin düşey yönlü uzun pencereleri cepheye hareket katmaktadır. Cephede görülen kat farkı kademelenme algısı oluşturmaktadır. Yapının doğu ve batı cepheleri neredeyse aynı özelliklere sahiptir. Doğu ve batı cephesi giriş bölümleri iki kat boyunca girinti yapmış ve bu kısımda biri yapıya bitişik olmak üzere üç düzgün kesme taş kolon bulunmaktadır. Binanın yaklaşık olarak bir metre yüksekliğindeki subasmanı taş kaplamadır.

Çizim 4.28. Hükümet Konağı Ön Görünüş (Malatya Belediyesi KUDEB arşivinden düzenlenmiştir.)

Şekil 4.70. Hükümet Konağı (2019)

Malzeme ve yapım tekniği;

Yapı betonarme olarak inşa edilmiştir.

Süsleme;

İşlevin ön planda olduğu yapı oldukça sade olup süsleme olarak değerlendirilebilecek öge ise giriş cephesinin öne taşırılan bölümünün farklı rengi ve gridal düzenidir.

Koruma sorunları;

Günümüzde Malatya Valiliği olarak kullanılmaktadır. Sivas Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 02.11.2009 tarihinde almış olduğu kararla anıt eser olarak tescil edilmiş ve koruma altına alınmıştır. Yapı 2011 yılında restorasyon geçirmiştir. Güvenlik sebebiyle yeterince bilgi ve iç mekan fotoğraflarına ulaşılammış olmasına rağmen restorasyon notlarından binanın özgün mozaiklerinin onarıldığı, pvc doğramaların ahşaba çevrildiği, ahşap doğramaların onarıldığı, ıslak hacim seramiklerinin değiştirildiği, bazı kapıların yenilendiği, iç sıvaların onarıldığı, merdiven mozaikleri ve korkuluklarının onarıldığı, çatı kiremitlerinin onarıldığı ve daha önce yapılan niteliksiz onarımların değiştirilerek özgün hale getirildiği anlaşılmaktadır (Malatya Belediyesi KUDEB).

4.1.4. Ulaşım Yapıları

Sanayi inkılabının gelişmesiyle hızlı ulaşım araçlarına gereksinim artmıştır. Bu yenilik Osmanlı devletini de etkilemiş 19. Yüzyıl ortalarında çalışmalar başlanmıştır (Tamçelik, 2000). Osmanlı devletinin demiryollarının yapımı pek çok yerinde yabancı ülkelerin ortaklığı ile gerçekleşmiştir. Demiryollarının yapımıyla yeni yapı tipleri olan tren gar binaları oluşmuştur. Malatya'ya ise demiryolu 1931 yılında gelmiştir. Çalışma kapsamında bulunan tren garlarını Alman ekip yapmıştır.

4.1.4.1. Malatya Merkez Gar Binası

Adı: Malatya Merkez Gar Binası

Yeri: Malatya ili, Merkez İlçesi, İnönü Mahallesi

Çizim no: 4.29.- 4.33.

Şekil no: 4.71.-4.73.

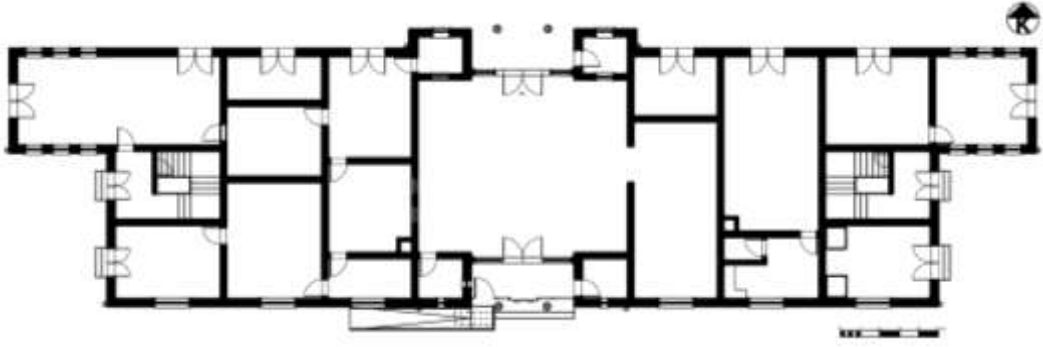
Şekil 4.71. Merkez Gar Binası Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

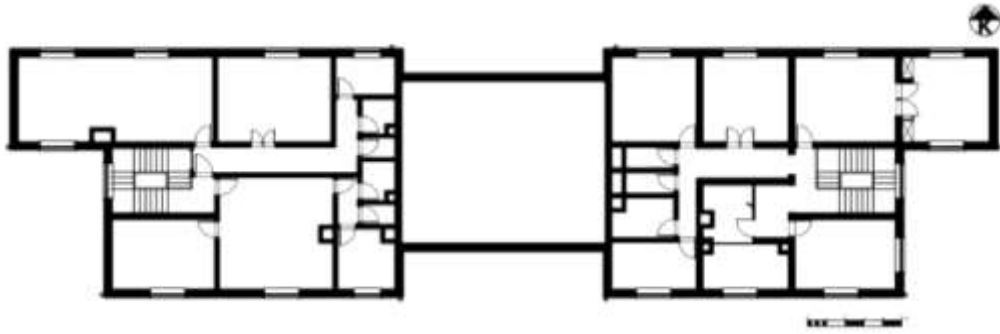
Malatya ilinin merkez ilçelerinden olan Yeşilyurt'ta bulunan yapı doğu-batı doğrultusunda, tren yoluna paralel olarak 1931 yılında inşa edilmiştir. I.Ulusal ve II. Ulusal mimari akım arasında geçiş dönemi kabul edilebilecek Rasyonel-Fonksiyoncu yaklaşıma sahiptir.

Plan;

Bodrum, zemin ve 1. kattan oluşan yapı dikdörtgen planlıdır. Zemin kat, idari kısım ve yolcular için düzenlenmişken, üst kat lojman olarak düzenlenmiştir. Zemin kat planı, üç bölümlü olarak düzenlenmiştir. Orta mekân giriş holüdür, yan mekânlar ile bağlantılıdır, yan mekânlarda ise bekleme salonu ve çeşitli idari birimlerin kullandığı mekânlar bulunmaktadır.

Çizim 4.29. Malatya Merkez Gar Binası Zemin Kat Planı (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Çizim 4.30. Malatya Merkez Gar Binası Normal Kat Planı (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Cephe;

Dış cephe beton sıva ile sıvanmıştır. Orta mekân yan mekânlara göre daha yüksek tutularak vurgulanmıştır. Cepheler ise yine yan mekânlara göre içe çekilerek vurgulanmaya çalışılmıştır. Yine dış cephelerin katları arasında ve pencere ve kapı çevrelerinde silmelere yer verilerek cepheler vurgulanarak hareketli bir cephe görünümü kazandırılmıştır. Zemin katta giriş içeriye çekilmiş ve giriş revakı her iki cephede de mevcuttur. Giriş revakları ikişer mermer sütuna oturtulmuştur.

Çizim 4.31. Malatya Merkez Gar Binası Güney Görünüşü (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Çizim 4.32.-4.33. Malatya Merkez Gar Binası Doğu ve Batı Görünüşleri (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Şekil 4.72. Malatya Merkez Gar Binası Giriş (2019)

Malzeme ve yapım tekniği;

Döşemeler çelik putrellerle⁵ taşınmış betonarme olarak inşa edilmiştir. Yapının üzeri dik çatı yerine, kırma ve düz çatılmıştır.

Süsleme;

İdari odalar süsleme bakımından sadedir. Salon tavanın orta alanı daha geniş olup tavan eteklerinde dikdörtgen dar panolar içinde yatay ve dikey silmeler bulunmaktadır.

⁵ İnşaat ve demir yollarında taşıyıcı malzeme olarak kullanılan, I-T veya U kesitli demir yâhut çelikten direk veya kiriş.

Şekil 4.73. Malatya Merkez Gar Binası Salon Düşey Dikdörtgen Pencere ve Dikey Silmeler(2019)

Koruma sorunları;

Yapı günümüzde özgün işleviyle kullanılmakta ve özgünlüğünü korumaktadır. 2011 yılında yapıya basit onarım yapılmaya başlanmış, 2013 de devam edildiği koruma kurulu belgelerinden öğrenilmiştir. Bu basit onarımlar PVC ve alüminyum malzemelerin çam kerestesiyle değiştirilmesi, yürüme yollarının deformasyonu nedeniyle mozaiklere zarar verilmeden onarılması, bacaların sac malzemeyle kapatılması, sıva tadilatları ve boyma işlemleridir.

4.1.4.2. Akçadağ Gar Binası

Adı: Akçadağ Gar Binası

Yeri: Malatya ili, Akçadağ ilçesi, Karapınar Mahallesi

Çizim no: 4.34.-4.36.

Şekil no: 4.74.-4.78.

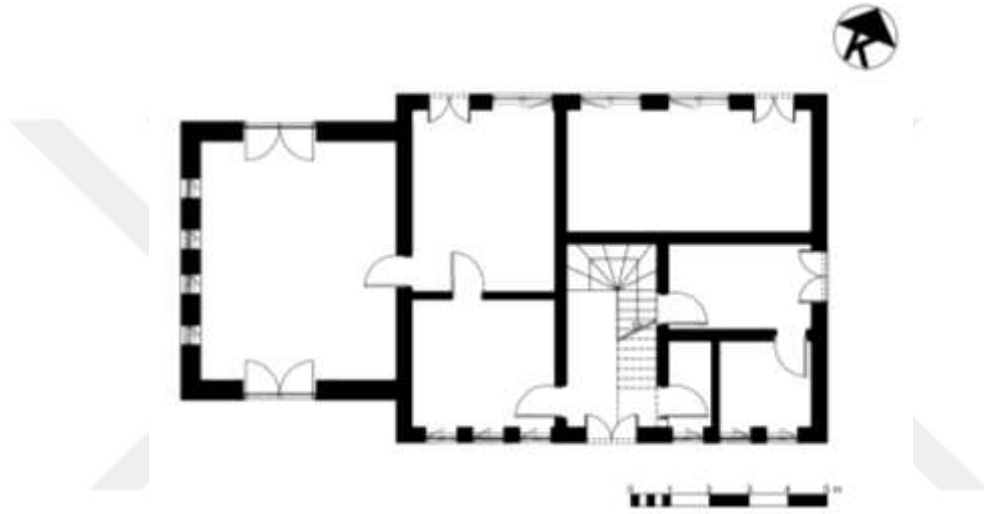
Şekil 4.74. Akçadağ Gar Binası Hava Fotoğrafi (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

Malatya-Adana demiryolu üzerinde bulunan yapı 1931 yılında inşa edilmiştir.

Plan;

Demiryoluna paralel olarak uzanan gar binası bodrum+2 katlıdır. İdari binanın olarak kullanılan yapının giriş katında giriş holü, bekleme salonu, yönetime ait odalar bulunmaktadır. Yapının ikinci katı ise lojmandır. İki katlı idari yapının batısında binaya birleşik tek katlı ambar binası bulunmaktadır.

Çizim 4.34. Akçadağ Gar Binası Zemin Kat Planı (F.Z. Sarı, 2020)

Cephe;

Sade, giriş aksına simetrik ve sıvalı olan yapının özgünlüğünü büyük ölçüde koruduğu görülmektedir. Yapının sol yanında bulunan depo simetriyi bozmaktadır. Pencere ve kat silmeleri cepheye hareketlilik kazandırmaktadır. Kapıların etrafı kesme taşla çevrilmiştir.

Şekil 4.75.-4.76. Akçadağ Gar Binası Kuzeydoğu ve Güneydoğu Görünüş (2020)

Çizim 4.35.- 4.36. Akçadağ Gar Binası Güneydoğu ve Kuzeydoğu Görünüşleri (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Malzeme ve yapım tekniği;

Kırma çatılı olan yapının üst örtüsü Marsilya kiremit kaplıdır. Yapı su basman seviyesine kadar kesme taş, kapı söveleri, bahçe teras duvarları kesme taştır diğer, kısımlar moloz taştır. Pencere seviyesine kadar kesme taş, diğer kısımlar moloz taş olarak inşa edilmiştir.

Süsleme;

Kapı ve pencere kenarlarında bulunan silmeler dışında süsleme elemanı bulunmamaktadır.

Koruma sorunları;

Yapı, Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 29.03.2019 tarih ve 5110 sayılı karar ile I. Grup taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Yapının dış cephesi sıva ve boya ile yenilenmiştir. Akçadağ Gar Binası günümüzde aktif olarak kullanılmamaktadır. Taşıyıcılık açısından sorunu olmayan yapının terk edilmesi bazı bozulmaların olmasına neden olmuştur. Yapı vandalizme maruz kalmıştır. Uzun süreli doğal etkenler yapının bitkilenmesine ve sıva-boya dökülmelerine neden olmuştur.

Şekil 4.77.-4.78. Akçadağ Gar Binası Özgün Gişe ve Kapıları (2020)

4.1.4.3.Battalgazi Gar Binası

Adı: Battalgazi Gar Binası

Yeri: Malatya ili, Battalgazi ilçesi, Dolamantepe Mahallesi

Çizim no: 4.37.- 4.39.

Şekil no: 4.79.-4.83.

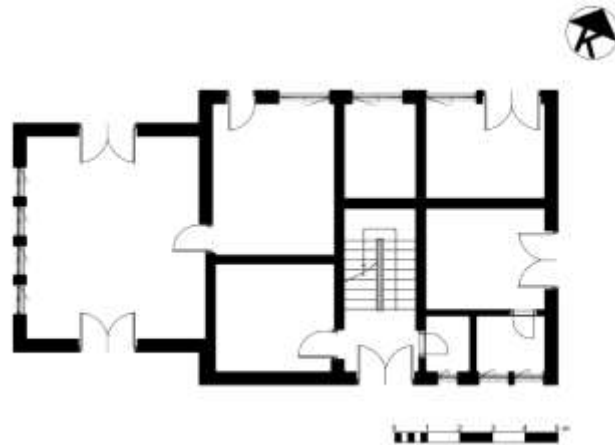
Şekil 4.79. Battalgazi Gar Binası Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

Sivas-Malatya demiryolu hattı üzerinde yer alan binanın yapım tarihi 1932'dir.

Plan;

Tren hattına paralel uzanan dikdörtgen plan şemasına sahip bina bodrum+2 katlıdır. Battalgazi Garı, idare binası ve lojman binasından oluşmaktadır. İdari binanın giriş katında gişe holü, bekleme salonu, yönetim odaları yer almaktadır. Yapının ikinci katı lojman olarak kullanılmaktadır. İdari binaya bitişik tek katlı ambar binası bulunmaktadır. Yapı, plan açısından Akçadağ Gar Binası'na benzemektedir.

Çizim 4.37. Battalgazi Gar Binası Zemin Kat Planı (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü Arşivinden düzenlenmiştir.)

Çizim 4.38-4.39. Battalgazi Gar Binası Güneydoğu ve Kuzeybatı Görünüşleri (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Cephe;

Sade, giriş aksına simetrik ve sıvalı olan yapının özgünlüğünü büyük ölçüde koruduğu görülmektedir. Yapıda özgün malzeme değişimi olmuştur. Yapının sol yanında bulunan depo simetriyi bozmaktadır. Pencere ve kat silmeleri cepheye hareketlilik kazandırmaktadır. Kapıların etrafı kesme taşla çevrilmiştir.

Malzeme ve yapım tekniği;

Kesme taştan yapılmış olan bina sonradan sıva ile sıvanmıştır. Yapının üstü beşik çatılı olup Marsilya kiremit kaplıdır.

Süsleme;

Kapı ve pencere kenarlarında bulunan silmeler dışında süsleme elemanı bulunmamaktadır.

Şekil 4.80-4.81. Battalgazi Gar Binası Güneydoğu ve Kuzeybatı Cephesi (2020)

Koruma sorunları;

Yapı hat üzerindeki diğer yapılarla aynı dönemde yapılmasına rağmen tescil edilmemiştir. Yapı plan, cephe düzeni, kütle ve yapım tekniği bakımından özgünlüğünü korumasına rağmen malzeme açısından özgünlüğü korunmamıştır. Özgün ahşap kapılar değiştirilmiş, dökme mozaik zemin seramik kaplanmıştır. Yapıda boya ve sıva dökülmeleri mevcuttur.

Şekil 4.82.-4.83. Battalgazi Gar Binası Özgün Olmayan Kapı ve Döşeme (2020)

4.1.4.3. Dilek Gar Binası

Adı: Dilek Gar Binası

Yeri: Malatya ili, Merkez ilçesi, Dilek beldesi

Çizim no: 4.40.- 4.42.

Şekil no: 4.84.- 4.87.

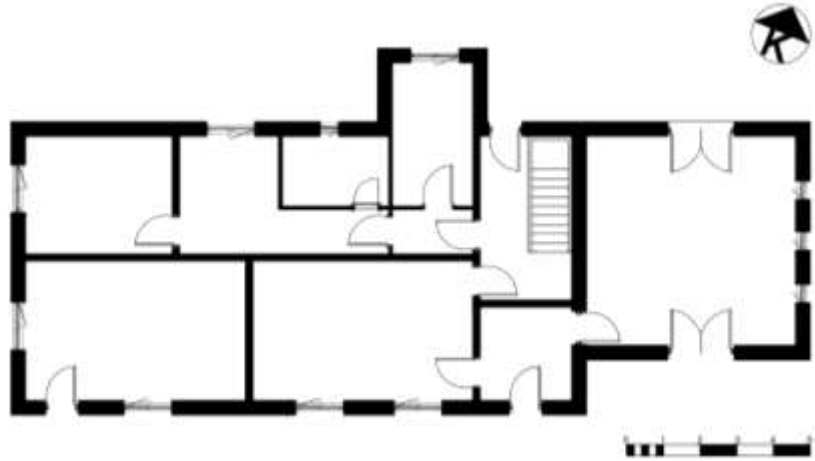
Şekil 4.84. Dilek Gar Binası Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

Sivas-Malatya demiryolu hattı üzerinde yer alan binanın yapım tarihi tespit edilememiştir. Ancak Akçadağ Gar Binası, Merkez Gar Binası'nın yapılma tarihi göz önünde bulundurulunca yapının 1930'lu yıllarda yapıldığını söylemek mümkündür.

Plan;

Tren hattına paralel uzanan dikdörtgen plan şemasına sahip bina zemin+1 katlıdır. Dilek Garı, idare binası, su deposu ve lojman binasından oluşmaktadır. İdari binanın giriş katında gişe holü, bekleme salonu, yönetim odaları yer almaktadır. Yapının ikinci katı lojman olarak kullanılmaktadır. İdari binanın kuzeyinde yapıya bitişik, tek katlı ambar binası bulunmaktadır. Yapının kuzeybatı yönünde plandan taşma vardır.

Çizim 4.40. Dilek Gar Binası Zemin Kat Planı (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Şekil 4.85.-4.86. Dilek Gar Binası Güneydoğu ve Güneybatı Cepheleri (2020)

Cephe;

Sade, giriş aksına simetrik ve sıvalı olan yapının özgünlüğünü büyük ölçüde koruduğu görülmektedir. Yapıda özgün malzeme değişimi olmuştur. Yapının sol yanında bulunan depo simetriyi bozmaktadır. Pencere ve kat silmeleri cepheye hareketlilik kazandırmaktadır. Kapıların etrafı kesme taşla çevrilmiştir.

Çizim 4.41.-4.42. Dilek Gar Binası Güneydoğu ve Kuzeydoğu Görünüşleri (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Malzeme ve yapım tekniği;

Kesme taştan yapılmış olan bina sonradan sıva ile sıvanmıştır. Yapının üstü beşik çatılı olup Marsilya kiremit kaplıdır.

Süsleme;

Kapı ve pencere kenarlarında bulunan silmeler dışında süsleme elemanı bulunmamaktadır.

Koruma sorunları;

Yapı, Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 29.07.2011 tarih ve 2490 sayılı karar ile II. Grup taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Yapı plan, cephe düzeni, kütle ve yapım tekniği bakımından özgünlüğünü korumasına rağmen malzeme açısından özgünlüğü korunmamıştır. Özgün ahşap kapılar değiştirilmiş, dökme mozaik zemin seramik kaplanmıştır. Yapıda boya ve sıva dökülmeleri mevcuttur. Dilek Gar Binası günümüzde özgün işleviyle kullanılmaktadır.

Şekil 4.87. Dilek Gar Binası Özgün Depo Kapısı (2020)

4.1.4.4. Doğanşehir Gar Binası

Adı: Doğanşehir Gar Binası

Yeri: Malatya ili, Doğanşehir ilçesi, Yeni Mahalle

Çizim no: 4.43.-4.45.

Şekil no: 4.88.-4.92.

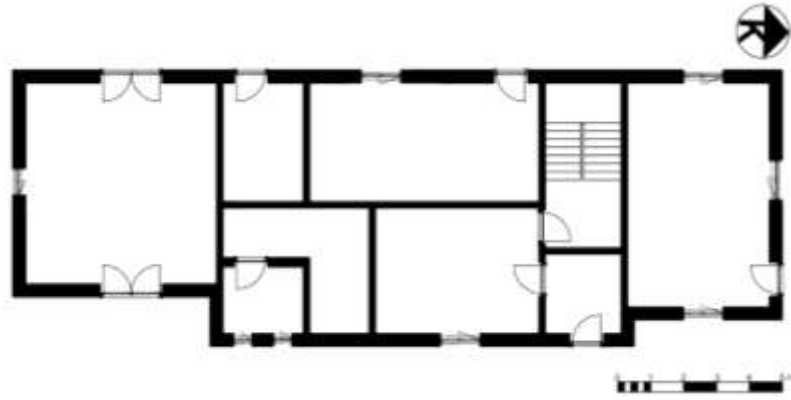
Şekil 4.88. Doğanşehir Gar Binası Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

Yapım tarihi tespit edilemeyen yapının, demiryolu hattı üzerindeki diğer gar binaların inşa tarihleri ve üslupları açısından değerlendirildiğinde yapının, 1930'lu yıllarda inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Plan;

Zemin+1 katlı inşa edilen yapı, dikdörtgen planlıdır. İdari binanın giriş katında gişe holü, bekleme salonu, yönetim odaları yer almaktadır. Yapının ikinci katı lojman olarak kullanılmaktadır. İdari binanın güneyinde yapıya bitişik tek katlı ambar binası bulunmaktadır. Yapı giriş aksına göre asimetrik bir düzendedir.

Çizim 4.43. Doğanşehir Gar Binası Zemin Kat Planı (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Cephe;

Hat üzerindeki diğer gar binalarından farklı bir cephe görüntüsüne sahiptir. Pencere ve kapı silmeleri sürekli. Ayrıca silmeler düz değil, girintili çıkıntılı olup taş silmeler vurguludur. Yapının doğu cephesindeki kapı açıklığı kapatılmış olmasına rağmen özgün cephe düzeni okunabilmektedir. Batı cephesindeki girişlerin üstü saçaklıdır. Depo kapıları kemerlidir.

Şekil 4.89.-4.90. Doğanşehir Gar Binası Batı ve Doğu Cepheleri (2020)

Çizim 4.44.-4.45. Doğanşehir Gar Binası Batı ve Kuzey Görünüş (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Malzeme ve yapım tekniği;

Kesme taştan yapılmış olan bina, sonradan sıva ile sıvanmıştır. Yapının kapı ve pencere kenarları silmelidir. Yapının üstü beşik çatılı olup Marsilya kiremit kaplıdır.

Süsleme;

Kapı ve pencere kenarlarında bulunan bosajlı silmeler dışında süsleme elemanı bulunmamaktadır. Yapı bosajlı⁶ silmeleri ile demiryolu hattı üzerinde bulunan ve çalışma kapsamında değerlendirilen diğer gar binalarının cephelerinden farklı bir görünüme sahip olmuştur.

Koruma sorunları;

Yapı, Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 10.11.2016 tarih ve 3150 sayılı karar ile II. Grup taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Doğanşehir Gar Binası günümüzde özgün işleviyle kullanılmaktadır. Yapı plan, cephe düzeni, kütle ve yapım tekniği bakımından özgünlüğünü korumasına rağmen malzeme açısından özgünlüğü korunmamıştır. Özgün ahşap kapılar değiştirilmiş, dökme mozaik zemin seramik kaplanmıştır. Yapıda boya ve sıva dökülmeleri mevcuttur. Doğu cephesinde bir giriş kapatılmıştır.

Şekil 4.91.-4.92. Doğanşehir Gar Binası Doğu Cephesi Kapatılan Açıklık ve Özgün Olmayan Elemanlar (2020)

4.1.4.5. Hekimhan Gar Binası

Adı: Hekimhan Gar Binası

Yeri: Malatya ili, Hekimhan ilçesi, Taşbaşı Mahallesi

Çizim no: 4.46.-4.48.

Şekil no: 4.93.-4.97.

⁶Bir duvar yüzeyindeki taşların çeşitli şekillerde pürüzlü ve çıkıntılı olarak bırakılması (URL-8)

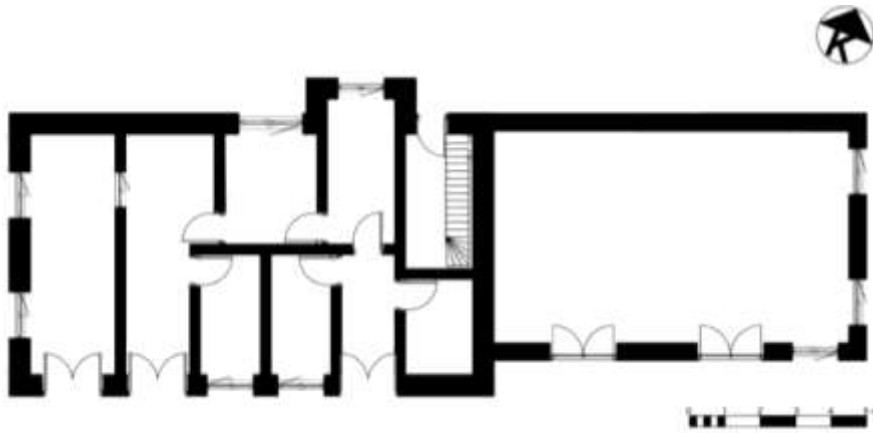
Şekil 4.93. Hekimhan Gar Binası Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

Yapım tarihi tespit edilemeyen yapının TCDD 5. Bölge Müdürlüğü'nün Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kuruluna tescil talep yazısında, yapının '1935 ve 1968 yıllarında yapıldığı' bilgisi geçmektedir.

Plan;

Zemin+1 katlı inşa edilen yapı dikdörtgen planlıdır. İdari binanın giriş katında gişe holü, bekleme salonu, yönetim odaları yer almaktadır. Yapının ikinci katı lojman olarak kullanılmaktadır. İdari binaya bitişik tek katlı ambar binası bulunmaktadır. Tescil Kurulu talep yazısında geçen 1968 yılı yapımı, depo binasının büyütülmesiyle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü diğer gar binalarından farklı büyüklükte depo binası bulunmaktadır. Yapının kuzeybatı yönünde plandan taşma bulunmaktadır.

Çizim 4.46. Hekimhan Gar Binası Zemin Kat Planı (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir).

Cephe;

Sade cephe düzenine sahip yapıda kapı ve pencere kenarları silmelidir. Sade, giriş aksına asimetrik ve sıvalı olan yapının özgünlüğünü büyük ölçüde koruduğu görülmektedir. Yapıda özgün malzeme değişimi olmuştur. Pencere ve kat silmeleri cepheye hareketlilik kazandırmaktadır. Kapıların etrafı kesme taşla çevrilmiştir. Ray yönündeki cephede bir kapı açıklığı kapatılmış olup özgün cephe düzeni okunabilmektedir.

Şekil 4.94.-4.95. Hekimhan Gar Binası Güneydoğu Cephesi ve Depo (2020)

Çizim 4.47.-4.48. Hekimhan Gar Binası Güneydoğu ve Kuzeybatı Görünüşleri (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Malzeme ve yapım tekniği;

Yapı, su basmana kadar kesme taştan yapılmış olup diğer kısımları ateş tuğlasıyla örülmüştür. Bina daha sonra renkli sıva ile sıvanmıştır. Yapının kapı ve pencere kenarları silmelidir. Yapının üstü beşik çatılı olup Marsilya kiremit kaplıdır.

Süsleme;

Kapı ve pencere kenarlarında bulunan silmeler dışında süsleme elemanı bulunmamaktadır.

Koruma sorunları;

Yapı, Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 31.10.2013 tarih ve 1191 sayılı karar ile II. Grup taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Hekimhan Gar Binası günümüzde özgün işleviyle kullanılmaktadır. Yapı plan, cephe düzeni, kütle ve yapım tekniği bakımından özgünlüğünü korumasına rağmen malzeme açısından özgünlüğü korunmamıştır.  zg n ahşap kapılar değiştirilmiş, dökme mozaik zemin seramik kaplanmıştır. Yapıda boya ve sıva dökülmeleri ve rutubet mevcuttur. Ray yönündeki cephede bir kapı açıklığı kapatılmıştır.

Şekil 4.96.-4.97. Hekimhan Gar Binası Saçak Altı Küflenmesi ve  zg n Olmayan Kapı (2020)

4.1.4.6. Yazıhan Gar Binası

Adı: Yazıhan Gar Binası

Yeri: Malatya ili, Yazıhan ilçesi, Yazıhan Mahallesi

Çizim no: 4.49.-4.51.

Şekil no: 4.98.-4.99

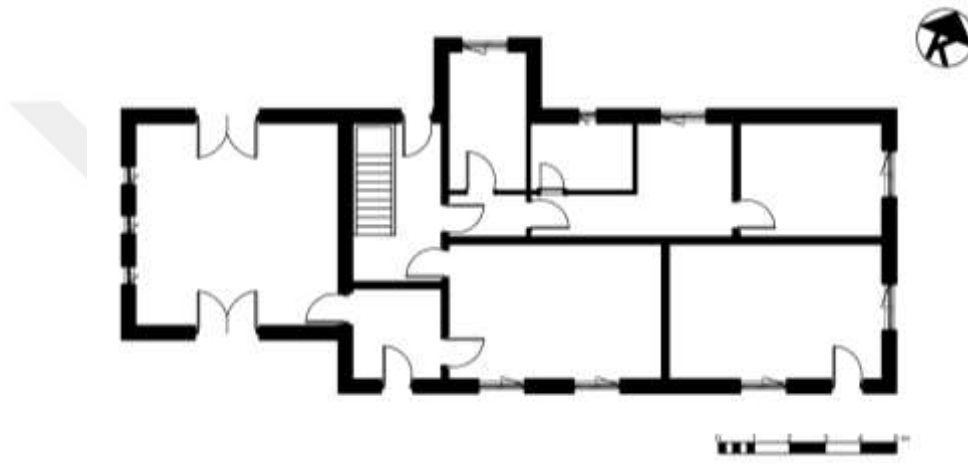
Şekil 4.98. Yazıhan Gar Binası Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

Yapım tarihi tespit edilemeyen yapının, hat üzerindeki diğer gar yapılarıyla benzer özellikleri göz önünde bulundurulursa, 1930'lu yıllarda inşa edildiği kabul edilebilir.

Plan;

Zemin+1 katlı inşa edilen yapı dikdörtgen planlıdır. İdari binanın giriş katında gişe holü, bekleme salonu, yönetim odaları yer almaktadır. Yapı giriş aksına göre asimetrik plan şemasına sahiptir. Yapının ikinci katı lojman olarak kullanılmaktadır. İdari binanın güneyine bitişik tek katlı ambar binası bulunmaktadır.

Çizim 4.49. Yazıhan Gar Binası Zemin Kat Planı (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Cephe;

Sade cephe düzenine sahip yapıda, kapı ve pencere kenarları silmelidir. Sade, giriş aksına asimetrik ve sıvalı olan yapının genel olarak özgünlüğünü koruduğu görülmektedir. Yapıda özgün malzeme değişimi olmuştur. Pencere ve kat silmeleri cepheye hareketlilik kazandırmaktadır. Kapıların etrafı kesme taşla çevrilmiştir. Kuzeybatı cephesinde dışarı taşma bulunmaktadır.

Şekil 4.99. Yazıhan Gar Binası Güneydoğu Cephesi (2020)

Çizim 4.50.-4.51. Yazihan Gar Binası Güneydoğu ve Güneybatı Görünüşleri (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivinden düzenlenmiştir.)

Malzeme ve yapım tekniği;

Yapı kesme taştan yapılmıştır. Bina daha sonra renkli sıva ile sıvanmıştır. Yapının kapı ve pencere kenarları silmelidir. Yapının üstü beşik çatılı olup Marsilya kiremit kaplıdır.

Süsleme;

Kapı ve pencere kenarlarında bulunan silmeler dışında süsleme elemanı bulunmamaktadır.

Koruma sorunları;

Yapı, Sivas Kültür Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 15.12.2011 tarih ve 140 sayılı karar ile II. Grup taşınmaz kültür varlığı olarak tescillenmiştir. Yazihan gar binası günümüzde aktif olarak kullanılmamaktadır. Yapı plan, cephe düzeni, kütle ve yapım tekniği bakımından özgünlüğünü korumasına rağmen malzeme açısından özgünlüğü korunmamıştır. Özgün ahşap kapılar değiştirilmiştir. Yapının içine girilememiştir ama tescil fişinde dökme mozaik zeminin seramikle kaplandığı belirtilmiştir. Yapıda boya ve sıva dökülmeleri ve rutubet mevcuttur.

4.1.5. Kültürel Yapılar

Kültür; tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan değerler bütünüdür (URL-7). Kültürel yapılar ise bu değerlerin yansıtıldığı yapı gruplarıdır.

4.1.5.1. Atatürk Evi

Adı: Atatürk Evi Müzesi

Yeri: Malatya ili, Merkez ilçesi, Hüseyinbey Mahallesi

Çizim no: 4.52.-4.54.

Şekil no: 4.100.-4.103.

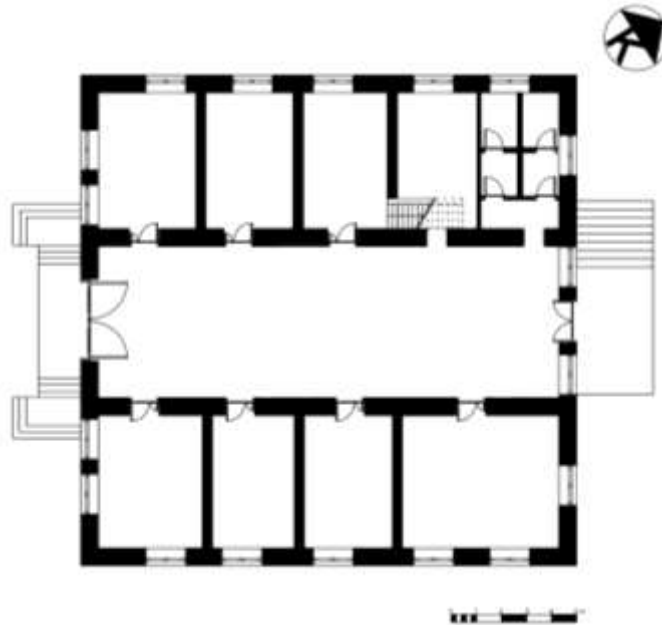
Şekil 4.100. Atatürk Evi Binası Hava Fotoğrafı (Google Earth, 2021)

Tarihçesi;

19. yy sonunda inşa edilen yapı neoklasik üslupla inşa edilmiştir. Yapı Halk Evi binası olarak yapılmıştır. Sonraki dönemde Halk Eğitim Merkezi olan yapı, Atatürk'ün Malatya'yı ziyaretlerinde bu binayı kullanması nedeniyle Atatürk Evi Müzesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Plan;

Kare planlı olarak tamamen kesme taştan, oda bölmeleri ve tavan ise kâgır olarak inşa edilmiştir. Yapının etrafı bahçelidir. Altı tamamen bodrum olan binanın üst katında, ortada bir salon, yanlarda salona açılan dört oda (odanın biri bugün tuvalet olarak kullanılmakta) yer almaktadır. Salon ön cepheye paralel olarak bölünerek boyuna bir hol yapılmıştır.

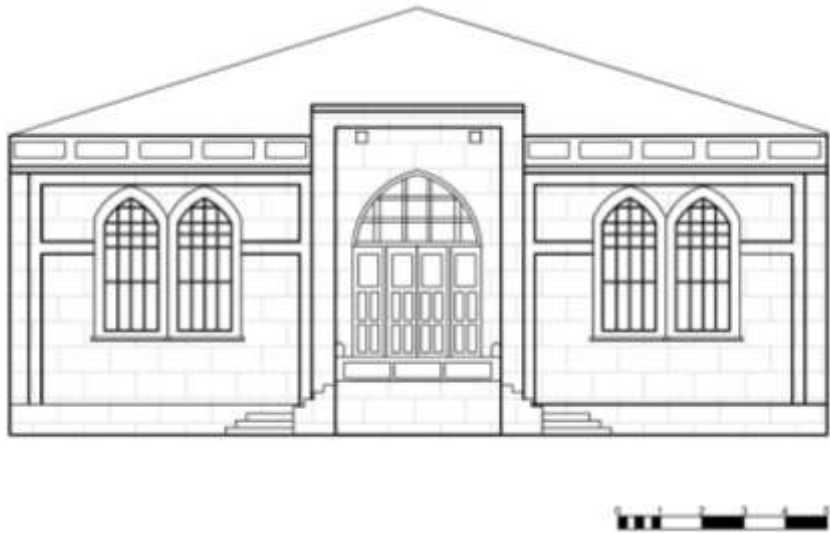
Çizim 4.52. Atatürk Evi Müzesi Planı (F.Z.Sarı, 2020)

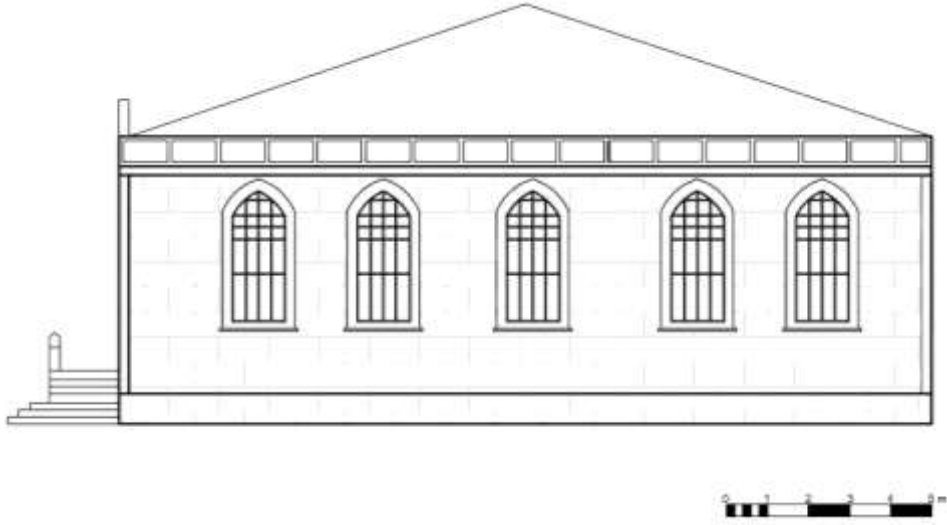
Şekil 4.101. Atatürk Evi Binası Hol (2019)

Cephe;

Ana cephesi Atatürk Bulvarı üzerinde yer alan binanın girişi, cephenin ortasında yer alan ve merdivenle çıkılan kapıdan sağlanmaktadır. Giriş portalı yan duvarlardan yukarı taşarak anıtsal bir görünüm kazanmıştır. Kapı açıklığı sivri kemerli olup alınlıkta kitabenin bulunduğu yerde bugün kitabe mevcut değildir. Ana cephede ve yan cepheler de sivri kemerli pencereler yer almıştır.

Çizim 4.53. Atatürk Evi Müzesi Giriş Cephesi (F.Z.Sarı, 2020)

Çizim 4.54. Atatürk Evi Müzesi Yan Cephesi (F.Z.Sarı, 2020)

Şekil 4.102. Atatürk Evi Binası Giriş Cephesi (2019)

Malzeme ve yapım tekniği;

Kesme taştan inşa edilen yapının iç tarafındaki ana bölmeler de kesme taştır. Oda bölmeleri ve tavanı kâgir olarak inşa edilmiş olan yapının üzeri sonradan çatı ile örtülmüştür.

Süsleme;

Sade ve simetrik yapıda süsleme elemanı bulunmamaktadır. Giriş portalının üst köşelerindeki kıvrımları süsleme elamanı olarak değerlendirmek mümkündür.

Koruma sorunları;

Günümüzde müze olarak kullanılan yapı özgün işlevini yitirmiş olup plan-cephe düzeni bakımından özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Yapı 09.07.1976 tarihli A-101 sayılı kararla Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tescil edilmiştir. Ancak bazı taşlarda kararmalar ve aşınmalar görülmektedir. Yapıya sonradan eklenne tuvalet bölümü pencereleri, içten kapatılmıştır. Kapatılan bu pencereler, cephede belli olmayıp cephe düzeni korunmuştur. Yapı günümüzde özgün işleviyle kullanılmayıp müze olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.103. Atatürk Evi Binası Kapatılan Pencerenin İçeriden ve Cepheden Görünümü (2021)

4.2. Günümüzde Mevcut Olmayan Malatya İli Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Kamu Yapıları

4.2.1. Askeri Yapılar

4.2.1.1.Akçadağ Aziziye ve Hamidiye Kışlaları

Günümüz Sultansuyu Harası'nın merkezine 1867 yılında, yani sultan Abdülaziz Döneminde kışla yapısı inşa edilmiştir. 'Aziziye Kışlası' olarak bilinen yapı daha sonra Çiftlik-i Hümayun'a dönüştürülmüştür (Gögebakan, 2004).

Şekil 4.104.-4.105. Sultansuyu Çiftlik-i Hümayun Aziziye Kışlası ve Kışlanın Daire ve Ambarları (IRCICA Arşivi)

1871 yılında Sultan Abdülhamit Akçadağ ilçesi merkezine “Hamidiye Kışlası” inşa edilmiştir. Kışla 4. Kolordu ikmal merkezi olarak kullanılmıştır. Kışlanın içine 1938 yılında Akçadağ İlk Öğretmen Okulu açılmış, Akçadağ Köy Enstitüsü kurulana kadar eğitime devam etmiştir (Gögebakan, 2004). Bu iki kışlanın enkazı satılmış olup 1962 yılında yıkılmıştır (Şentürk’ten aktaran Özdemir, 2017).

Şekil 4.106. Akçadağ Hamidiye Kışlası (1961) (Celal Yalvaç arşivinden aktaran Gögebakan, 2004)

Şekil 4.107.-4.108. Akçadağ Hamidiye Kışlası Asker Koğuşları ve Müdürîyet Mairesi⁷ (IRCICA Arşivi)

4.2.2. Eğitim Yapıları

4.2.2.1. Malatya Lisesi

Malatya idadisi rüştiye ile birleştirme sonucunda kurulmuştur. Bina yetersiz gelince 1902 yılında Akpınar mahallesindeki Nazif Efendi Konağı’na taşınmıştır. 1905 Aralık depreminde konak yıkılmıştır. İdadi için Mamûratül el Aziz vilayetinde bulunan idadi binasına benzer bir

⁷ Maire; Şehremini, Belediye Başkanı, Belediye Reisi

yapı yapılmasına karar verilmiş ancak yapılmamıştır. Hüseyinbey mahallesinde maarife ait bir binada eğitime devam eden malatya idadisi 1913 yılında sultansuyu zahire ambarı tadilat yapılarak idadi olarak kullanılmıştır (Gün ve Nalcı, 2020).

Adnan Işık arşivinde yer alan 1930 yılına ait fotoğrafta taç kapı üzerinde orta mektep, küçük kapı üzerindeki levhada ise çarşı ilk mektebi yazmaktadır (Demirbağ, 2013) (Şekil 56). 1933-34 yılında bünyesine ikinci devre eklenmiş ve lise durumuna gelmiştir. 24 Nisan 1944'te bina tamamen yanmıştır (Göğebakan, 2004). Yangın sonucu kullanılamayacak hale gelen binanın yerine günümüz Milli Eğitim Müdürlüğü binası olan bina yapılmıştır. Bu bina da yetersiz gelince lise şimdiki binaya taşınmıştır (URL-9).

Şekil 4.109. 1930 Malatya Ortaokulu ve Çarşı İlk Mektebi (Adnan Işık arşivinden aktaran Demirbağ, 2013)

Şekil 4.110. 1944 Yangınından Sonra Malatya Lisesi (Göğebakan, 2004)

4.2.2.2.Köy Yatı Okulu

Tabelasında Osmanlıca Köy Yatı Mektebi yazan binanın son kalıntılarına 1960 yılında ulaşılmış olup fotoğrafların 1898 yılına ait olduğu düşünülmektedir. Okul, Karakaş Konağı'nın yanındaki Yatı Mektep Sokağı'nda bulunmaktaydı (Demirbağ, 2013).

Şekil 4.111.-4.112. Köy Yatı Mektebi ve İç Avlusu (Adnan Işık arşivinden aktaran Demirbağ, 2013)

4.2.3. Yönetim Yapıları

4.2.3.1. Malatya Hükümet Konağı (Mutasarrıf Binası)

1880'li yılların salnamesinde bahsedilen ve diğer devlet dairelerini de içinde barındıran Mutasarrıf⁸ Binası, yeni binanın yapımından sonra 1941 yılında tamamen yıkılmıştır. Yapı günümüzde Ziraat Bankası olarak kullanılan Eski Emlak Bankası'nın yerinde yer almaktaydı. Halk tarafından binaya 'Saray' denilmiş mahallenin adı da bu yüzden Saray Mahallesi olmuştur (Adnan Işık arşivinden aktaran Demirbağ, 2013).

Şekil 4.113. Mutasarrıf Binası (Adnan Işık arşivinden aktaran Demirbağ, 2013).

⁸ Osmanlı idari sisteminde sancak veya livla mülki amiri.

4.2.3.2. Malatya Belediye Binası

Yapının mimari çalışmaları Mimar Semih Temel tarafından yapılmıştır. İnşaatına 1936 yılında başlanan yapı, 1938 yılında tamamlanmıştır (Gögebakan, 2004). Bina 2017 yılında tamamen yıkılmıştır.

1. ve 2. Ulusal Akım arasındaki geçiş yapılarından biridir. İşlevselci Rasyonalist akımın özelliklerini gösteren bina, iki katlı betonarme olarak inşa edilmiştir. Sade cephe düzenine sahip olan yapının girişi, sütunlarla ve öne çıkarılarak vurgulanmıştır. Sütunlu girişin üst kat pencereleri, diğer pencerelerin aksine dikey olarak uzanmaktadır.

Şekil 4.114. Malatya Belediye Binası (Gögebakan, 2004) - (URL-10)

4.2.3.3. Malatya Telgrafhanesi

1894 salnamesinden ulaşılan bilgilere göre Hükümet Konağı'nın içinde diğer daireler gibi telgrafhane bulunmaktaydı. Sonraki yıllarda Sivas Caddesi köşesindeki Karakaş ailesine ait kâğıt tek katlı binaya taşınmıştır. Kesin yıkılma tarihi bilinmemekle beraber 1970 sonrası olduğu düşünülmektedir.⁹

Şekil 4.115. Sivas Caddesi'nin Başlangıcında Bulunan Telgrafhane, Maliye, Sanat Okulu ve Şehir Sineması Olarak Kullanılan Yapı (Adnan Işık arşivinden aktaran Gögebakan, 2004)

⁹ Hasan Demirbağ İle Yapılan Görüşmeden Öğrenilen Bilgi

Şekil 4.116. Malatya Telgrafhanesi (ŞKÖ Endüstri Meslek Lisesi arşivinden aktaran Demirbağ, 2013)

4.2.3.4. Malatya Hapishanesi

H. 1334 (M 1918) yılında DH.MB..HPS.M.../55-8- arşiv belgesinde Malatya’da yeni bir hapishane inşaatı ve Taşkilise’nin tamir edilerek hapishaneye verilmesi ile ilgili havalename talebi tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında hapishanenin yapıldığına dair bir veriye ulaşılamamıştır. Ancak Mutasarrıflık binasının bir bölümünün hapishane olarak kullanıldığı bilinmektedir. Arşiv belgesindeki çizimler incelendiğinde yapının 2 katlı, haçvari plan şemasına sahip, simetrik, avlusuz ve koğuş tipi olduğu anlaşılmaktadır.

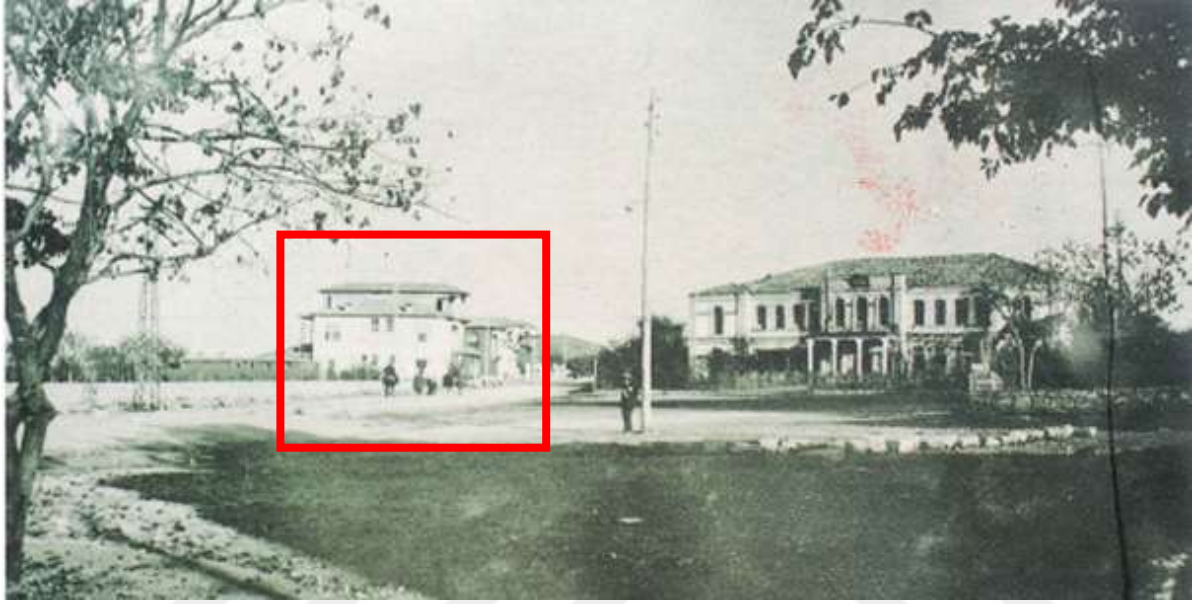

Şekil 4.117. Malatya Hapishanesi¹⁰

¹⁰ BOA, H. 1334, DH.MB..HPS. 55-8

4.2.3.5. Malatya Vali Konağı

Malatya kent merkezinde günümüz Kent Müzesi'nin sağ tarafında, Hürriyet Parkı'nın yanındaki valinin ailesi ile yaşadığı konut 1946 yılında yıkılmıştır. Yapım tarihi tespit edilemeyen kâgir olan bu bina yerine betonarme valilik konağı yapılmıştır (Cumhuriyetin 50. Yılında Malatya, Anonim, 1973).

Şekil 4.118. 1930 yılı Malatya Redif Binası ve Sağında Yer Alan Vali Konağı(Adnan Işık Arşivinden aktaran Demirbağ, 2013)

Şekil 4.119. Vali Konağı ve Civarı(Adnan Işık Arşivinden aktaran Demirbağ, 2013)-(URL-11)

4.2.4. Sağlık Yapıları

4.2.4.1. Malatya Memleket Hastanesi

Çardak olarak adlandırılan hastane Osmanlı Dönemi yapısıdır. Hastane iç avlulu, müştemilatlı ve geniş bir bahçeye sahiptir. Günümüzde hastanenin yerinde 1937 yılında temeli atılan ve

Atatürk tarafından inşaatı denetlenen yapının kâgir kısmı 1938 yılında tamamlanmıştır.¹¹ Bu bağlamda Çardak olarak adlandırılan hastanenin 1930'lu yılların sonunda yıkıldığını söylemek mümkündür.

Malatya Memleket Hastanesinin ulaşılan fotoğraflarından ve dönem koşulları göz önünde bulundurulduğunda, yapının yığma-kâgir yapım tekniği ile taş malzeme kullanılarak inşa edildiği söylemek mümkündür.

Şekil 4.120.-4.121. Memleket Hastanesi ve İç Avlusu (Adnan Işık arşivinden aktaran Demirbağ, 2013)

¹¹ Hasan Demirbağ İle Yapılan Görüşmeden Öğrenilen Bilgi

5. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde; 1890-1940 yılları arasındaki Malatya Sancağı ve Malatya ili sınırları içerisinde tespit edilen kamu yapıları kataloglanarak incelenmiştir. Mevcut durumları plan, cephe düzeni, malzeme ve yapım tekniği, süsleme-bezeme ve koruma durumları açısından değerlendirilmiştir.

5.1.Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Kataloğu

Günümüze ulaşan kamu yapılarının koruma sorunlarını daha detaylı incelemek için, mevcut yapılarla ilgili katalogda tezdeki sıra izlenerek yapılar yapı türlerine göre ayrılmış olup; 1-2 numaraları arasında askeri yapılar, 3-8 katolog numaraları yapılar eğitim yapıları, 9 numaları katalog yönetim yapıları, 10-16 numaraları arasında ulaşım yapıları ve 17 katolog numarası ise kültür yapılarını içermektedir (EK G).

Katalog; her bir sayfada 3 ana bölümden oluşmaktadır. Katalogun ilk bölümünde yapı künyesi ve genel yapı özellikleri belirtilmiş; ikinci bölüm yapının vaziyet planı, plan görünüş ve yapının fotoğraflarını içermektedir. Üçüncü bölümde ise bozulma nedenleri, geçirdikleri müdahaleler, taşıyıcılık durumları ve korunmuşluk durumları değerlendirilmiştir.

Yapılarda en sık rastlanan bozulma nedenleri; uzun süreli doğal etkenler, insanların neden olduğu hasarlar ve doğal afetler olarak başlıklar altında toplanmıştır. Yapının geçirdiği müdahaleler ayrı bir bölüm olarak kısaca belirtilmiştir.

Yapılar taşıyıcılık durumu bakımından iyi, orta, kötü ve yıkık olarak dört grupta değerlendirilmiştir. Taşıyıcı durum ve yapım malzemesi açısından ve taşıyıcı sorunu olmayıp sadece yüzeysel bozulmaları olan yapılar ‘iyi’, yüzeysel bozulmalara ek olarak malzeme kaybına uğramış yapılar ‘orta’, strüktürel çatlakları olan ve belirgin malzeme kaybına uğramış yapılar ‘kötü’, kısmen veya tamamen yıkılmış olan yapılar ise ‘yıkık’ olarak değerlendirilmiştir. Yapıların korunmuşluk durumları ise yapının geçirdiği müdahaleler plan, cephe, kütle, malzeme ve yapım sistemi açısından 4 gruba ayrılarak özgünlük durumu açısından ve her yapı kendi içinde ‘iyi’, ‘orta’ ve ‘kötü’ olarak incelenmiştir. İyi-orta-kötü gruplandırılması yapılırken aşağıdaki bu gruplandırma, aşağıda belirlenen ölçütlere göre yapılmıştır.

‘İyi’ olarak gruplandırılan yapılar;

Plan düzeninde: Özgün plan şeması okunabilen ve plan şemasını korumuş olan yapılar,

Cephe düzeni bakımından: Özgün cephe düzenini okunabilen ve plan şemasını korumuş yapılar,

Kütle biçimlenişinde: Özgün kütle oran ve düzenini korumuş yapılar,

Malzeme ve yapım tekniğinde: Özgün malzeme kullanımını ve yapım tekniğini korumuş yapılar.

‘Orta’ olarak gruplandırılan yapılar;

Plan düzeninde: Yapıya duvar ekleme, kaldırma, merdivenin yerini değiştirme gibi değişimler olmasına karşın büyük ölçüde özgün plan şeması okunabilen yapılar,

Cephe düzeninde: Yapı cephesinde pencere açma kapama, söve ve bezeme gibi elemanlarda yapılan değişimlerle beraber, yapılan bu değişikliklerin anlaşılır olması ve özgün cephe düzeni büyük oranda okunabilen yapılar,

Kütle oran ve düzeninde: Kütle ve kat ekleme-kaldırma vb. değişimlere karşın özgün kütlenin anlaşıldığı yapılar,

Malzeme ve yapım tekniğinde: Özgün yapım tekniğini korumasıyla beraber malzeme ve yapı elemanlarında değişimlerin meydana geldiği yapılar,

‘Kötü’ olarak gruplandırılan yapılar;

Plan düzeninde: Yapılan müdahalelerle özgün plan şeması bütünüyle yitirmiş yapılar,

Cephe düzeninde: Kapı-pencere düzenlerinin farklılaştırılması veya üslup-dönem özelliklerini belirleyen mimari süslemelerin başkalaştığı, özgün cephe düzenini bütünüyle yitirmiş yapılar,

Kütle biçimlenişinde: Kütle ve kat ekleme-kaldırma vb. değişimlerle özgün kütlenin anlaşılamadığı yapılar,

Malzeme ve yapım tekniğinde: Özgün yapım tekniğinin bütünüyle değiştirdiği ya da dış duvarlar değiştirilmeden iç mekânlarda farklı malzeme ve teknikle yenilenme işleminin yapıldığı yapılar olarak saptanmıştır.

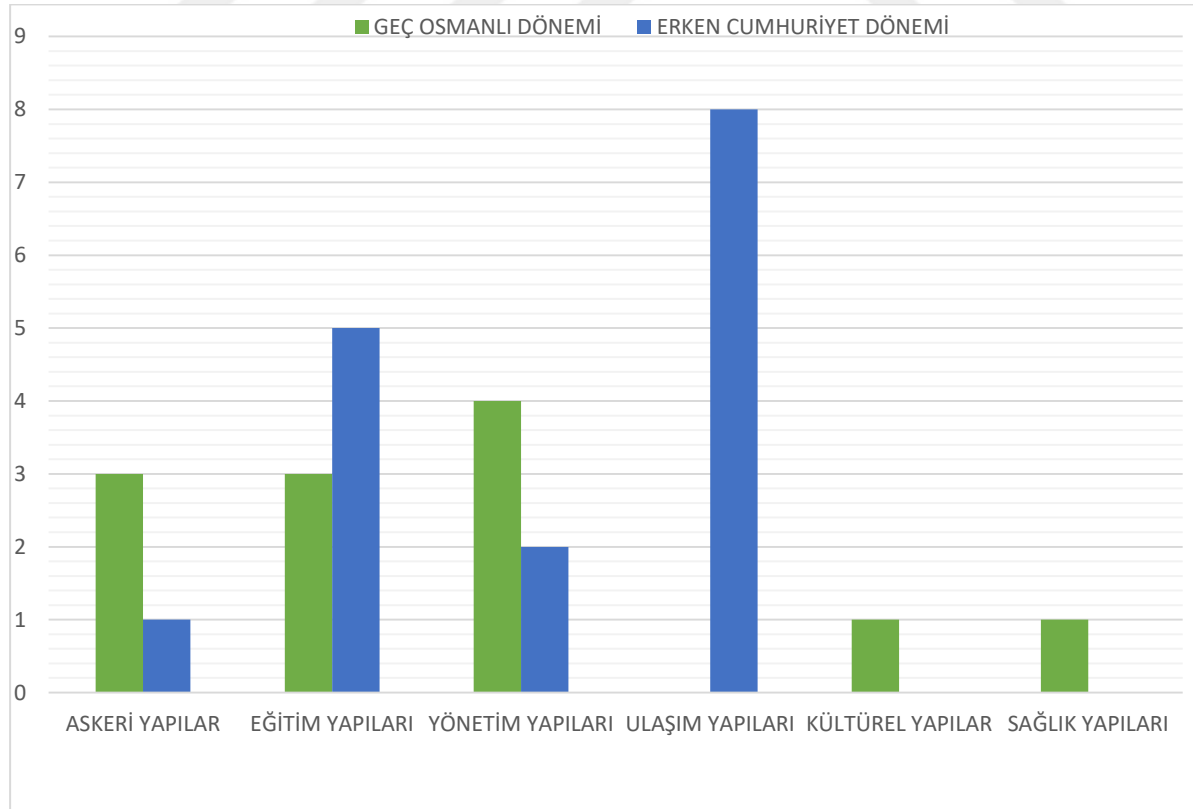
5.2. Günümüzde Mevcut Olmayan Kamu Yapılarının Kataloğu

Günümüzde mevcut olmayan kamu yapıları için hazırlanan kataloglar ise askeri yapılar, eğitim yapıları, yönetim yapıları ve sağlık yapıları olarak sınıflandırılmıştır. Tezdeki sıra izlenerek katalog numarası verilmiştir. (EK H).

Kataloglar yarım sayfa ve 3 bölümden oluşmuştur. İlk bölüm yapı künyesi, ikinci bölüm kısa tarihçesi ve 3. Bölümde yapı fotoğraflarından oluşmaktadır.

5.3. Tespit Edilen Yapıların Dönem Analizi

Çalışma kapsamında Malatya Sancağı (günümüz Malatya ili) Geç Osmanlı Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi kamu yapıları tespiti yapılmıştır. Tespit edilen askeri yapılardan 3 tanesi Geç Osmanlı Dönemi, 1 tanesi Erken Cumhuriyet Dönemi yapısıdır. Eğitim yapılarının 3 tanesi Geç Osmanlı Dönemi, 5 tanesi Cumhuriyet Dönemi yapısıdır. Yönetim yapılarında ise 4 Geç Osmanlı Dönemi, 2 tanesi ise Erken Cumhuriyet Dönemi yapısıdır. Tespit edilen ulaşım yapılarının hepsi Erken Cumhuriyet Dönemi yapısıdır. Kültürel yapılardan ve sağlık yapılarından birer yapı tespit edilmiştir ve iki yapı da Geç Osmanlı Dönemi yapısıdır.

Şekil 5.1. Tespit Edilen Kamu Yapıları Dönem Analizi

5.4. Tespit Edilen Yapıların Plan Özellikleri

Çalışma kapsamında tespit edilen yapılar askeri yapılar, eğitim yapıları, yönetim yapıları, ulaşım yapıları ve sağlık yapıları olarak gruplandırılmış olup her grup kendi içinde plan özelliklikleri açısından değerlendirilecektir.

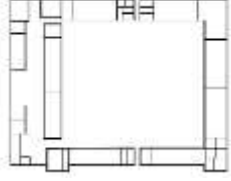
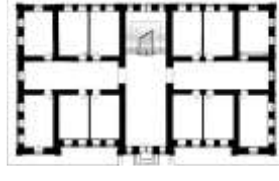
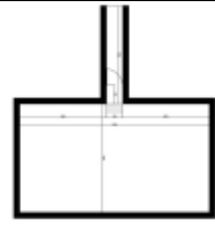
Askeri Yapıların Plan Özellikleri

Batılılaşma Dönemi ile yeni askeri yapılar belirli kriterler doğrultusunda inşa edilmiştir. Aynur Çiftçi tezinde tespit ettiği askeri yapıları kışlalar, askeri okullar, askeri hastaneler, karakollar, askeri fabrikalar, askeri depolar, askeri fırınlar ve askeri hamamlar şeklinde gruplandırmış; yapıları plan şeması olarak dikdörtgen, U, L ve T tipli olarak değerlendirmiştir. Askeri kışlaları ortası avlulu dikdörtgen, “U” şeklinde bir avlu etrafında ayrıklı düzenli yapılar şeklinde belirtmiştir. Askeri depoları ise avlulu kışla plan şemasına benzer olanlar, tek hacimli olanlar ve ayrıklı düzende olanlar şeklinde gruplandırmıştır (Çiftçi, 2004). Redif Teşkilatı ile kışla yapı şemasından çıkılmış, farklı işlevlere hizmet eden redif kışlaları inşa edilmiştir (Yılmaz, 2015). Osmanlı Devleti Ordu Sisteminde Redif Teşkilatı ve II. Abdülhamid Dönemi Redif Binaları doktora tezinde M. Mithat Özgen, redif binalarını daire, depo, cephanelik ve koğuş şeklinde 4’e ayırmıştır (Özgen, 2013). Bu ayrımlar doğrultusunda Malatya ilinde askeri kışla, askeri depo ve redif binası tespit edilmiştir.

Günümüze ulaşmayan Hamidiye ve Aziziye Kışlalarının arşivlerden ulaşılan krokilerinden askeri kışla yapılarında görülen ortası avlulu dikdörtgen plan şemasına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bloklardan oluşan kışlada bloklar arası geçiş avludan sağlanmaktadır. Tespit edilen Redif Binası (günümüz Kent Müzesi) dikdörtgen, giriş aksına göre simetrik plan şemasına sahiptir. Yapıya giriş ortadan sağlanmakta olup girişin karşısında merdiven bulunmaktadır. Koridorlar birbirini dik kesmekte olup koridor etrafında birimler yer almaktadır.

Çalışma kapsamında tespit edilen Erken Cumhuriyet Dönemi yapısı olan askeri depolar ise tek hacim şeklindedir. Dikdörtgen küçük birimlerden oluşan askeri depolara koridorlarla ulaşılmaktadır.

Tablo 5.1. Askeri Yapıların Plan Şeması

Kışla Plan Şeması	Simetrik Plan Şeması	Tek Hacim Plan Şeması
		
Tonguç Vakfı Arşivi'nden düzenlenmiştir.	Malatya Büyükşehir Belediyesi Arşivi'nden düzenlenmiştir.	Doğa Koruma Milli Parklar 15. Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden düzenlenmiştir.

Eğitim Yapılarının Plan Özellikleri

Tanzimat ve Erken Cumhuriyet Dönemi kamu yapılarının genelinde ve eğitim yapıları özelinde bakıldığında da benzer plan şemaları görülmektedir. Söz konusu dönem yapılarında genel olarak simetrik plan anlayışı görülmektedir (Yavuz, 1981). Simetrik düzenin hâkim olduğu yapılarda mekânların konumlanması ve yapıların cephede yaptığı girinti-çıkıntılar plan şemasına belirlenen unsurların başında gelmektedir. L-E-H-U gibi harfler, kare-dikdörtgen formlar okulların sınıflandırılmasında kullanılan ana şekillenişlerdir. Literatür taraması sırasında ulaşılan Türk Kamu yapılarını inceleyen tezlerde eğitim yapıları sık sık dış formları referans alınarak değerlendirilmiş, harfler seklinde sınıflandırılmış ya da ‘yandan kanatlı’ gibi benzetmeler ile gruplandırılmıştır. Bazı tezlerde ise yapılar koridor eksenine göre ayırımı yapılmıştır (Yılmaz, 2015, s.242).¹²

Yapılan bu sınıflandırmalar doğrultusunda çalışma kapsamında tespit edilen ve günümüzde mevcut olan eğitim yapıları özgün plan şemalarına göre değerlendirilmiştir. Tespit edilen yapıların hepsi Cumhuriyet Dönemi yapısı olup dikdörtgen planlıdır. Belirlenen ilk plan şeması yapıdan çıkıntı yapan şema olup Gazi İlkokulu ve Darende Cumhuriyet İlkokulunda görülmektedir. Yapılara giriş ortandan sağlanmaktadır. Yapılar giriş aksına göre simetriktir. Gazi İlköğretim Okulunun koridorları birbirini dik kesmekte ve birimler koridor etrafında sıralanmaktadır.

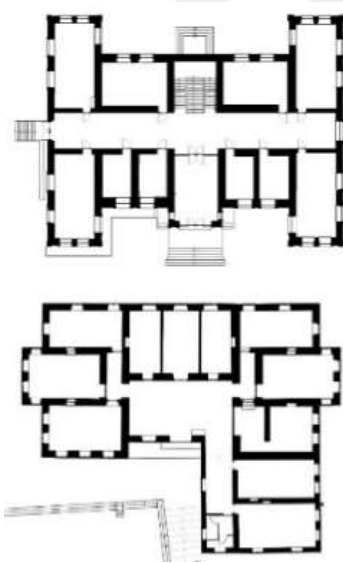
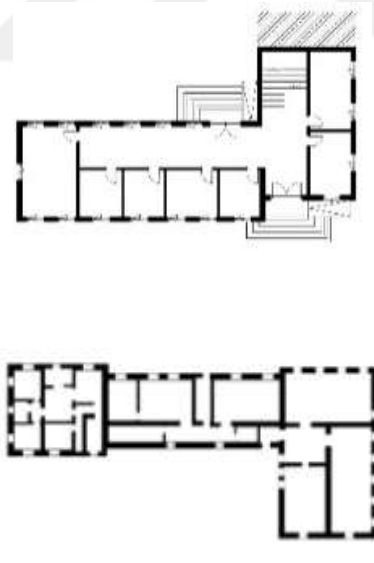
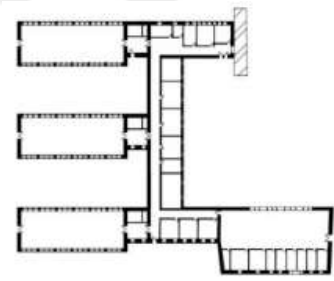
¹² Bkz. Özgün, Selda (2006). 1839-1940 Yılları Arasında Ege Bölgesi Okul Binalarında Cephe. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya; Baydaş, G., Özden (2007).Diyarbakır ve Mardin'deki Tarihi Kamu Yapıları. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van; Kaya, Şennur (2008). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti I-II. Doktora Tezi, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul; Özgün, Selda (2000). Denizli'deki Kamu Yapıları. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya; Bulut, Mustafa (2006). Sivas'taki Geç Dönem Osmanlı Kamu Yapıları. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya; Arslantaş, Fatma (2009). 20. Yüzyılın İlk Yarısında Kayseri'de Kamu Yapıları. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Çalışma kapsamında belirlenen ikinci plan şeması ise ‘L’ plan şemasıdır. Şema L koridorun tek yanında sıralanmış mekânlardan oluşmaktadır. Bu plan şemasına Kız Sanat Enstitüsü ve Akçadağ Köy Enstitüsü sahiptir.

Eğitim yapıları için belirlenen son plan şeması ise ‘E’ plan şeması olup Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesinde görülmektedir.

Günümüzde mevcut olmayan eğitim yapılarının planlarına ulaşamadığı için plan tipleri açısından değerlendirme yapılamamıştır. Ancak Köy Yatı Okulu’nun fotoğraflarından avlu etrafında bloklardan oluşan plan tipine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 5.2. Eğitim Yapıları Plan Şemaları

Dikdörtgen Yapıdan Çıkıntı Yapan Şema	‘L’ Plan Şeması	Karma (E-L) Plan Şeması
		
Gazi İlköğretim Okulu Arşivi’nden düzenlenmiştir. Darende Belediyesi Arşivi’nden düzenlenmiştir.	F.Z. Sarı, 2020 Özdemir, 2017’den alınarak düzenlenmiştir.	SKVKBK Arşivi’nden düzenlenmiştir.

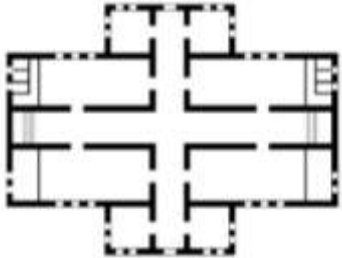
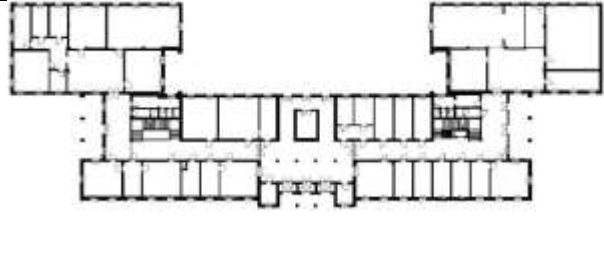
Yönetim Yapılarının Plan Özellikleri

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlayan yeni idari yapılar belirli plan tiplerinde inşa edilmişlerdir. Yapılarda öncelik fonksiyon olmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarında da fonksiyon önde tutulmuş ve benzer plan şemaları uygulanmıştır (Yılmaz, 2015). Milli Üslup dönemi ve yapılarının plan şemalarını bakıldığında basit ve işlevsel olduğu görülmektedir. Yapılar dikdörtgen, orta sofalı, U ve haçvari şemalara sahiptir. (Kolay, 2013). Erken Cumhuriyet Dönemi mimarisinde görülen rasyonel-fonksiyoncu akım gereği sade, işlevsel şemalar ve 1930-40 yılları arası görülen kübik akım özellikleri gereği yine sade, işlevsel ve kübik kütle biçimlenişi görülmektedir (Durukan, 1999).

Yapılan bu sınıflandırmalar ışığında çalışma kapsamında yer alan günümüze ulaşmış tek yönetim yapısı olan Hükümet Konağı (günümüz Malatya Valiliği) simetrik, dikdörtgen ‘U’ plan şemasına sahiptir. 3 blok birleşiminden oluşan yapıda, birimler koridor etrafında sıralanmıştır.

Çalışma kapsamında yönetim yapılarından 4 yapı tespit edilmiş olup günümüze sadece 1 tanesi ulaşmıştır. Günümüze ulaşmayan yapıların plan veya krokilerine ulaşamadığı için tip değerlendirilmesi yapılamamıştır. Ancak ulaşılan fotoğraflardan belediye binasının dikdörtgen ve simetrik plan tipine sahip olduğu, telgraf binasının dikdörtgen planlı olduğu, Mutasarrıf Binası’nın ise avlulu bloklardan oluşan plan tipine sahip olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Arşiv belgesinden ulaşılan Malatya Hapishanesi ise haçvari plan şemasına sahip, avlusuz ve simetrik olduğu görülmektedir.

Tablo 5.3. Yönetim Yapıları Plan Şemaları

Simetrik Haçvari Plan Şeması	Simetrik Dikdörtgen U Plan Şeması
	
BOA, H. 1334, DH.MB..HPS. 55-8’den düzenlenmiştir.	Malatya Belediyesi KUDEB Arşivi’nden düzenlenmiştir.

Ulaşım Yapılarının Plan Özellikleri

Çalışma kapsamında incelenen ulaşım yapıları istasyon binalarıdır. İstasyon binaları hakkında bazı sınıflandırmalar yapılmıştır. Osmanlı Döneminde Alman Mühendis Heinrich August Meissner Hicaz Demiryolu projesinin başmühendisi olarak görevlendirilmiştir (Gülsoy, 1994). Meissner kitabında istasyon yapılarını 3 ayrı tipe ayırmış ve bunların haricinde durak yapılarını da yarı bir grup olarak değerlendirmiştir. İlk tip olarak büyük yerleşim yerlerinde yer alan, genellikle hattın son istasyonu olan ve belirli bir tipi olmayan yapıları belirlemiştir. İkinci tip ise 1., 2., ve 3. sınıf yolcu bekleme salonları ayrı olan ve mal depoları bulunan yapılardır. Üçüncü tip olarak büro, gişe, bekleme salonu, mal deposu, bir helası ve bazen de abdesthanesi bulunan yapıları belirlemiştir. Üçüncü tip istasyon binaları ile ikinci tip istasyon binaları arasında farklar ise ikinci tip daha büyük olmakla beraber kadınlar ve erkekler için ayrı bekleme salonlarının olması, ambarlarının olması posta-polis gibi birimlerin yer almasıdır (Meissner, 1936). İstasyon yapıları ile ilgili çalışmalar incelendiğinde belirli bir tip yerine fonksiyonun önde tutulduğu, bölgeye ve aynı hat üzerinde olan yapıların bile farklı olduğu gözlemlenmiş bu yüzden farklı kriterler referans alınarak yapılar değerlendirilmiştir. Yonca Kösebay Erkan ise istasyon yapılarını Meissner'in gruplanması gibi sınıflandırmıştır. Yine bu benzer gruplamayı Mehmet Yavuz doktora tezinde yapmış istasyon yapılarını 4 ayrı grupta değerlendirmiştir. Bu gruplandırma yapıların konumu ve kendiliğinden oluşum prensibine göre yapılmıştır (Yılmaz, 2015, s.239). İstasyon yapıları ile ilgili çalışmasında Emrah Köşeroğlu vaziyet planlarına ve kat sayısı, lojmanın olup olmamasına göre değerlendirmiştir. Bir Modernleşme Projesi Olarak Anadolu'da Demiryolları ve Bursa-Mudanya Demiryolu Hattı yüksek lisans tezinde Selen Durak, istasyon yapılarını giriş aksına göre simetrik olup olmamasına göre sınıflandırmıştır. Abdullah Erdoğan ise tezinde istasyon yapılarını kuleli olmaları, bölümlerin kat sayıları, simetrik-asimetrik oluşları, orta bölümü çıkıntılı olanlar, hizmet veriş cepheleri gibi çeşitli kriterlere göre sınıflandırmıştır. Özlem Şenyiğit (2002) Adana-Mersin Demiryolu Hattı Üzerindeki İstasyon Binalarının Tarihi ve Mimari Analizi tezinde istasyon yapılarını tarihi üslup, yeni tipoloji ve yapan ülke sınıflandırması şeklinde incelemiştir. Osmanlı Döneminde ve Cumhuriyet Döneminde aynı hat üzerinde olan istasyon binalar aynı ülke tarafından inşa edildiği için plan şeması açısından benzerlik göstermektedir.

Yapılan bu sınıflandırmalara paralel olarak çalışma kapsamında tespit edilen istasyon binalarının tip sınıflandırmasının Meissner'in belirlediği tiplere göre yapılması uygun bulunmuştur. Bu bağlamda Malatya ili istasyon yapılarının birinci ve üçüncü tipe uygun olduğu

görülmüştür. Ayrıca istasyon yapılarını giriş aksına göre simetrik-asimetrik olarak değerlendirmek de mümkündür. Çalışmada tespit edilen Merkez Gar Binası Meissner'in I. tip olarak belirlediği merkezde yer alan pek çok birimli simetrik şemaya uygun bulunmuştur. İlçe istasyon binaları ise Meissner'in III. tip'e uygun ve hepsi giriş aksına göre asimetrik olduğu görülmektedir.

Malatya da tespit edilen ulaşım yapılarının hepsi Cumhuriyet Dönemi yapılarıdır. Yapıların hepsi çoklu girişe sahiptir ve dışarıdan bağımsız girişleri olan mekânlardan oluşmuştur. Bazı mekânlar arasında geçiş mevcuttur. Tren garlarının zemin katları bekleme salonu, gişe ve ofislerden oluşmaktadır; üst katları ise lojman olarak tasarlanmıştır. İlçe tren garlarında ana mekân dikdörtgen olup yatay eksenle yapıya bağlı depodan oluşmaktadır.

Tablo 5.4. Ulaşım Yapıları Plan Şemaları

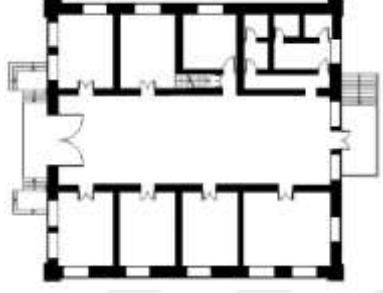
I.Tip ve Simetrik Plan Şeması	III. Tip ve Asimetrik Plan Şeması
	
TCDD. 5. Bölge Müdürlüğü Arşivi'nden düzenlenmiştir.	

Kültürel Yapı Plan Özellikleri

Bu yapı grubunda tek yapı bulunmakta olup kare planlı bu yapı Atatürk Müzesi'dir. Dönem kamu yapılarında simetrik ve ortada bulunan bir koridor ya da salon etrafına dizilmiş farklı

mekânlardan oluşan plan tipi görülmektedir (Gökhan Baydaş, 2007). Atatürk Müzesi'nde de bu anlayış hâkimdir.

Tablo 5.5. Kültür Yapıları Plan Tipleri

Simetrik Kare Plan Tipi

F.Z.Sarı, 2020

Sağlık Yapıları Plan Özellikleri

Bu grupta tek yapı olup Osmanlı Dönemi yapısı olan Memleket Hastanesidir. Yapı günümüzde mevcut olmadığı ve planlarına ulaşılamadığı için plan tip özelliği belirlenememiştir. Ancak yapı fotoğraflarından iç avlulu olduğu anlaşılmaktadır.

5.5. Tespit Edilen Yapıların Cephe Özellikleri

Askeri Yapıların Cephe Özellikleri

Çalışma kapsamında tespit edilen askeri yapıların azlığı nedeniyle cephe açısından tam bir gruplandırma yapmak mümkün olmamıştır. Özellikleri açısından iki tip gruplandırma yapılabilmektedir.

İlk cephe tipi olarak günümüzde mevcut olmayan ulaşılan fotoğraflardan tespit edilen cephe düzeni Hamidiye ve Aziziye Kışlalarında görülmektedir. Cephe düzeni tek katlı, ancak bazı kısımlarda iki katlı olup iki yönden karşılıklı girişi bulunmaktadır. Süssüz sade bir cephe anlayışı bulunmaktadır.

İkinci tip olarak neoklasik üsluba sahip olan giriş aksına göre simetrik, çıkmalı cephe düzeni belirlenmiştir. Belirlenen bu cephe tipi iki katlı olup kapı ve pencereler kemerli ve silmelidir. Yine katlar arası geçişler silme ile vurgulanmıştır. Bu tipe örnek ise Askerlik Binası (Kent Müzesi) dir.

Eğitim Yapılarının Cephe Özellikleri

Çalışma kapsamında tespit edilen eğitim yapılarının farklı üsluplarla inşa edilmesi nedeniyle gruplandırmak güç olmuştur. Aralarında sadece yakın tarihli olan yapılar benzer cephelere sahiptir. Günümüzde mevcut olmayan eğitim yapıları Osmanlı Dönemi yapılarıdır. İşlevin ön planda tutulduğu bu yapılar bir üslup ve cephe düzen birliğinden söz etmek mümkün olmamıştır.

Belirlenen ilk tip Malatya için en nitelikli eğitim yapısı olan Gazi İlköğretim Okuludur. Milli Mimarlık üsluplu bu tipte basık ve sivri kemerli pencereler, yatay silmeler, vurulu giriş ve geniş saçaklar görülmektedir.

Eğitim yapıları için ikinci cephe tipi rasyonel-fonksiyoncu akım özelliği gösteren örneklerdir. Bu anlayış gereği yapılarda sade ve süssüz cephe ve fonksiyonu takip eden bir biçimleniş görülmekle birlikte doğru ve yerinde malzeme seçimi yapılmaktadır. Yapılarda cephe süslemesi olarak pencere-kapı silmeleri ve katlar arası silmeler görülmektedir. Bu cephe tipi Kız Sanat Enstitüsü ve Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesinde görülmektedir.

Yönetim Yapılarının Cephe Özellikleri

Yönetim yapılarından sadece Hükümet Konağı günümüze ulaşmış olup tam bir cephe gruplandırılması yapmak mümkün olmamıştır. Ancak dönem farklılıkları göz önünde bulundurularak gruplanma yapılabilmektedir.

Belirlenen ilk tip Osmanlı Dönemi yönetim yapılarının cephe karakterleridir. Bu grupta yer alan Mutasarrıf Binası, Posta-Telgraf Binası ve Vali Konağı görünüşünden sadece işlevine uygun inşa edilmemiş olduğundan herhangi bir cephe karakterine sahip değildir. Arşiv belgesinden ulaşılan Malatya Hapishanesi çiziminden giriş aksına göre simetrik ve üçgen alınlıklı olduğu görülmektedir. Yapı bu görüntüsüyle neoklasik üslubu yansıtmaktadır.

Bu grubun net cephe karakterine sahip olan yapıları Cumhuriyet Dönemi yapıları olup rasyonel-fonksiyoncu akım ve kübist akım özelliklerini göstermektedir. Yapı cephelerinde geniş sıralı pencereler, iç içe geçmiş düzgün geometrik şekiller hâkimdir. Sade ve düzenli bir cephe düzenine sahip olan bu cephe tipine Hükümet Konağı ve Belediye Binası örnektir.

Ulaşım Yapılarının Cephe Özellikleri

Çalışma kapsamında belirlenen ulaşım yapıları aynı dönem yapıları olup işlevci-rasyonalist bir anlayışa sahiptir. Tren garlarının hepsi bodrum+2 katlıdır. Bu yapı grubunda cephe sınıflandırması giriş aksına göre simetrik ve asimetrik olan yapılar şeklinde yapılmıştır. Giriş aksına göre simetrik olan yapılar Merkez, Akçadağ ve Battalgazi tren garları olup giriş aksına göre asimetrik olan yapılar ise Dilek, Doğanşehir, Hekimhan ve Yazıhan gar binalarıdır.

Kültürel ve Sağlık Yapıların Cephe Özellikleri

Bu yapı gruplarında birer yapı olduğu için sınıflandırma yapılamamıştır. Kültür yapılarının tek örneği olan Atatürk Evi'nin cephe karakteri giriş aksına göre simetriktir. Giriş yükseltilerek vurgulanmış olup kapı ve pencereler sivri kemerlidir.

Çalışma kapsamında tespit edilen tek sağlık yapısı Memleket Hastanesi olup günümüze ulaşmamıştır. Ancak ulaşılan fotoğraflardan yapının 2 katlı ve cihannümalı olduğu görülmektedir.

5.6. Tespit Edilen Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği

Askeri Yapıların Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Osmanlı Dönemi Malatya sancağı ve günümüz Malatya ilinde tespit edilen askeri yapılar da taş malzeme ve yığma yapım tekniği ile inşa edilmiştir. Günümüzde mevcut olmayan Akçadağ Hamidiye ve Aziziye Kışlalarında moloz taş kullanıldığı ulaşılan resimlerden anlaşılmaktadır. Daha sonraki dönemde yapılan Redif Binası (Kent Müzesi) yapıların artan önemiyle birlikte düzgün kesme taş, askeri depolarda ise moloz taşla birlikte kesme taş da kullanılmıştır.

Eğitim Yapılarının Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Çalışma kapsamında yer alan eğitim yapılarının hepsi yığma yapım tekniği ile yapılmıştır. Yapılarda kullanılan malzeme Malatya merkezde yer alan Kız Sanat Enstitüsü haricindeki eğitim yapıları tamamen taş, beraberinde ilçe merkezlerinde tespit edilen yapılarda yerel malzeme olan kerpiç ve taş birlikte kullanılmıştır. Eğitim yapılarının en niteliklisi olan Gazi İlköğretim Okulunun ön cephesi düzgün kesme taş, diğer cepheleri moloz taştır. Kız Sanat Enstitüsü'nün ise ek bina yıkımından sonra görülebilen duvar örgüsünden tuğla ile inşa edildiği anlaşılmaktadır. Günümüzde mevcut olmayan Malatya Lisesi ve Köy Yatı Okulunun dönem yapım tekniği ve malzemesi düşünüldüğünde taş malzemeden yığma yapım tekniği ile yapıldığını söylemek mümkündür.

Yönetim Yapılarının Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Batılılaşma dönemi mimarlığında, 19. yüzyıla kadar yapı üretiminde kullanılan malzemeler pek değişmemiş olup endüstri devrimi ile teknolojinin gelişmesine paralel olarak yapı alanında ve malzemede esaslı değişimler yaşanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yatay taşıyıcılarda putrelli döşeme, 20. yüzyıl ve sonrasında çelik iskelet yapım sistemi görülmüştür. 1910 sonra ise betonarme yapılar yapılmaya başlanmıştır (Yergün, 2002, s. 335).

Günümüze yönetim yapısı olarak sadece Cumhuriyet Dönemi yapılarından 1941 yılında inşa edilen Hükümet Konağı ulaşmış olup dönemin ileri yapım teknolojisi ile betonarme olarak yapılmıştır. Yapının kapı ve pencerelerinde ahşap malzeme kullanılmıştır. 1938 yılında yapılan ama günümüzde mevcut olmayan Cumhuriyet Dönemi yapısı olan belediye binasının ulaşılan fotoğraflarından kapı ve pencerelerinin ahşap olduğu ve betonarme tekniği ile inşa edildiği anlaşılmaktadır. Günümüze ulaşmayan Osmanlı Dönemi yönetim yapılarının da dönem özellikleri göz önünde bulundurulunca yığma yapım tekniği ile taş malzemeden yapıldığını söylemek mümkündür.

Ulaşım Yapılarının Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Malatya ilinde tespit edilen ulaşım yapılarının hepsi Cumhuriyet Dönemi yapıları olup yaygın olarak kağır yığma tekniği ile yapılmıştır. Yapıların özgününde pencere ve kapı doğramaları çam ahşap keresteden yapılmış olup bazı yapılarda ahşap pencereler PVC doğrama ile ahşap kapılar demir kapılarla değiştirilmiştir. Sadece Merkez Gar Binası betonarme olarak inşa edilip döşemeler çelik putrellerle taşırılmıştır.

İlçe gar binalarından Hekimhan Gar Binası hariç su basman seviyesine kadar kesme taş, diğer kısımları moloz taş malzeme ile yapılmıştır. Hekimhan Gar Binası ise su basmana kadar kesme taş diğer kısımları ateş tuğlasıyla inşa edilmiştir. Yapıların hepsi renkli sıva ile sıvanmıştır.

Kültür ve Sağlık Yapılarının Malzeme ve Yapım Tekniği Özellikleri

Çalışma kapsamında tespit edilen kültür ve sağlık yapıları grubunda birer yapı olduğu için malzeme ve yapım tekniği açısından aynı başlık altında değerlendirilmiştir. Günümüze ulaşan tek kültür yapısı olan Atatürk Evi kesme taştan inşa edilmiş olup yapının oda bölmeleri kağırdır. Yapının pencere ve kapı doğramaları ahşaptır. Sağlık yapılarında tespit edilen tek yapı olan Memleket Hastanesi olup yapım tekniği ile ilgili bilgiye ulaşamamıştır. Ancak ulaşılan

fotoğraflardan ve dönem koşulları düşünülünce yapının yığma yapım tekniği ile taş malzeme kullanılarak yapıldığını söylemek mümkündür.

5.7. Tespit Edilen Yapıların Süsleme ve Bezeme

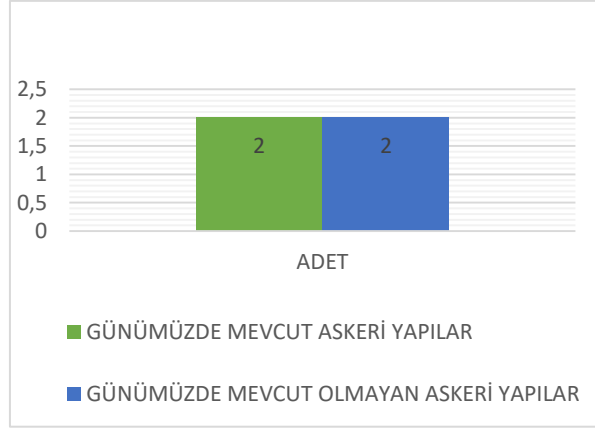
Çalışma kapsamında tespit edilen yapı grupları süsleme bakımından sade olduğu için bütün yapılar birlikte değerlendirilecektir. Askeri yapı olan günümüz kent müzesi süsleme açısından değerlendirildiğinde katlar arası silmeler ve kemerli pencerelerin ateş tuğla ile çevrilmesi göze çarpmaktadır. Eğitim yapıları grubunda yer alan Derme İlkokulu kapısının mukarnas ve kapı açıklığının üzerini örten kemerin üstünde bordür süslemesi bulunmaktadır. Bir diğer eğitim yapısı olan Gazi İlköğretim Okulunun sivri ve basık kemerleri, katlar arasında bulunan silmeler ve yan cephede bulunan kapının üstünde yer alan tek bir taş üzerinde yer alan işleme yapının süsleme elamanlarıdır. Kız Sanat Enstitüsü ve Şehit Kemal Özalper Teknik ve Meslek Lisesinde süsleme elemanı pencere kenarlarında bulunan silmelerdir. Hükümet Binası ise rasyonel-fonksiyoncu akım etkisinde olup sadelik ön plandadır. Sadece girişin öne çıkarılarak vurgulanması, bu kısmın gridal görüntüsü pencerelerin düşey yönlü uzun pencereler olması yapının süslemelerini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ulaşım yapılarının hepsinin süsleme elemanı kapı ve pencere kenarlarında bulunan silmelerdir.

5.8. Tespit Edilen Yapıların Koruma Durumları

Çalışma kapsamında tespit edilen yapılar günümüzde mevcut olma durumları, özgünlükleri ve taşıyıcılık durumları açısından değerlendirilmiştir.

Askeri Yapıların Koruma Durumları

Malatya Sancağı ve günümüz Malatya ilinde 4 askeri yapı tespit edilmiştir. Tespit edilen yapıların 2'si günümüze ulaşabilmiştir. Günümüze ulaşmayan 2 yapı kışla yapısı olup yapıların kullanımı bırakıldıktan sonra yeni bir işlev verilmediği için korunamamışlardır.

Şekil 5.2. Askeri Yapıların Günümüze Ulaşma Durumu

Günümüze ulaşan Askerlik Şubesi sürekli kullanıldığı için herhangi bir taşıyıcılık sorunu yaşamamıştır. Ancak kullanıldığı dönemlerde özgün yapı malzemelerinde değişimler olmuştur. Yapı geçirdiği restorasyon işleminden sonra özgün haline en yakın duruma getirilmiş olup merdiveni cam olarak değiştirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi yapısı olan askeri depolar özgünlüğünü malzeme ve yapım tekniği açısından korumuş olup yeni işlev verilerek kullanılması korunması açısından önemlidir.

Eğitim Yapılarının Koruma Durumları

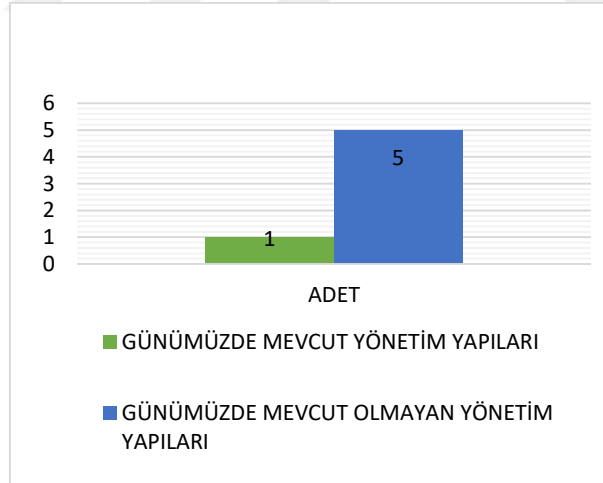
Çalışma kapsamında tespit edilen eğitim yapılarından 6'sı günümüze ulaşmış olup 2 tanesi günümüze ulaşamamıştır. Bu değerler eğitim yapılarının büyük ölçüde korunduğunu göstermektedir. Yapıların günümüze ulaşmasındaki en büyük katkı kullanılıyor olmasıdır. Taşıyıcılık, özgün ve büyük müdahalelere maruz kalmayan iki yapı tespit edilmiş olup bunlar Derme Kapısı, Gazi İlkokulu ve Darende Cumhuriyet İlkokuludur. Taşıyıcılık sorunu olmamasına rağmen özgün malzeme değişimine uğrayan yapılar ise Kız Sanat Enstitüsü ve Şehit Kemal Özalper Meslek Lisesidir. Günümüze ulaşan son eğitim yapısı olan Akçadağ Köy Enstitüsü bu grubun en kötü durumda olan yapısıdır. Okul Akçadağ merkeze taşınmasından sonra yapı kullanılmadığı için zamanla harap olmuştur. Enstitü içinde yer alan bazı yapılar temel seviyesine kadar yıkılmıştır. Bazı yapılarda insanların neden olduğu yangın nedeniyle büyük hasar mevcuttur.

Şekil 5.3. Eğitim Yapılarının Günümüze Ulaşma Durumu

Yönetim Yapılarının Koruma Durumları

Çalışma kapsamında tespit edilen yönetim yapılarından sadece 1 tanesi günümüze ulaşmış, 4 tanesi günümüze ulaşmamıştır. Bu durum yönetim yapılarının yeterince korunmadığını göstermektedir. Günümüzde mevcut olan tek yönetim yapısı Hükümet Konağı olup herhangi bir taşıyıcılık sorunu bulunmamaktadır. 2011 yılında restorasyon çalışmasında tespit edilen özgün olmayan malzeme değişimleri özgün malzemeye uygun şekilde tekrar değiştirilmiştir.

Şekil 5.4. Yönetim Yapılarının Günümüze Ulaşma Durumu

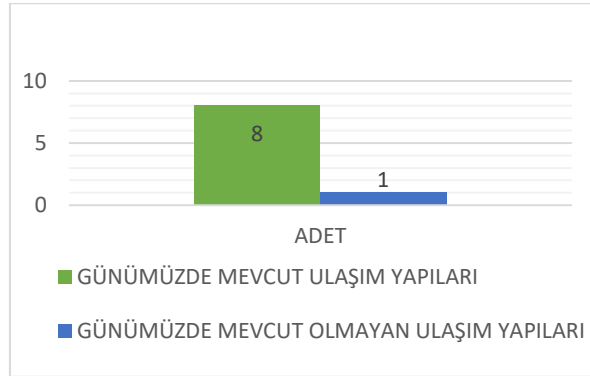
Ulaşım Yapılarının Koruma Durumları

Çalışma kapsamında tespit edilen ulaşım yapılarının hepsi günümüze ulaşmış olup sözlü görüşmeler sırasında öğrenilen Doğanşehir Kapıdere Tren Garı, Sürgü Depremi'nde büyük hasar almıştır. Bu nedenle 1984 yılında yapı yıkılmış, yeni bir gar binası yapılmıştır. Ancak yapı ile ilgili bir fotoğrafa ulaşamamıştır. Yapıların büyük kısmının günümüze ulaşması

yapıların korunabildiğini göstermektedir. Yapılar kullanıldığı için taşıyıcılık sorunu bulunmamaktadır. Genel olarak özgünlüğünü koruyan yapıların bazılarında özgün malzeme değişimi yaşanmıştır. Battalgazi, Doğanşehir, Hekimhan ve Yazıhan Tren Garlarının ahşap pencere doğramaları PVC doğrama ile değiştirilmiştir. Merkez Tren Garı ve Akçadağ Tren Garı hariç gar binalarının zemin döşemesi değiştirilmiştir. Bu garların haricinde Akçadağ ve Doğanşehir Tren Garları arasında Suçatı Tren Garı da bulunmaktadır. Gar binasına girilememiş tescilli olmadığı için SKVKBK arşivinden çizimlerine ulaşamamıştır. Yapının dış cephesinden Akçadağ ve Battalgazi Tren Garı ile aynı olduğu görülmektedir (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. Suçatı Tren Garı (TCDD 5. Bölge Müdürlüğü arşivi)

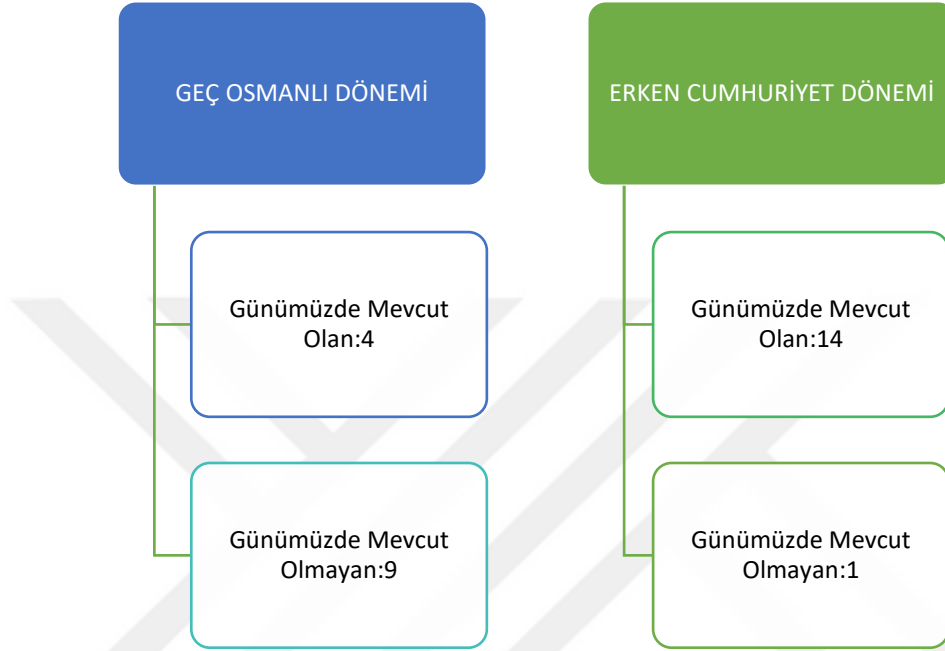
Şekil 5.6. Ulaşım Yapılarının Günümüze Ulaşma Durumu

Kültür ve Sağlık Yapılarının Koruma Durumları

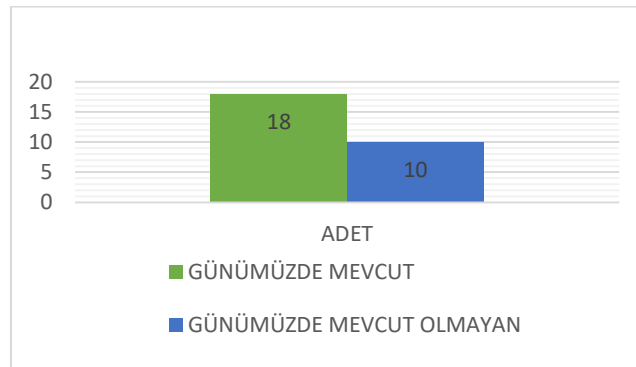
Çalışma kapsamında tespit edilen tek yapı Atatürk Evi'dir. Yapı, yapıldığı dönemden günümüze kadar çeşitli işlevlerde kullanıldığı için taşıyıcılık sorunu yaşamamıştır. Ayrıca yapıya cephe, malzeme ve yapım tekniği açısından özgünlüğünü bozacak bir müdahalede bulunulmamıştır. Ancak sonradan bölümlendirme ile WC ve güvenlik odası eklenmiştir.

Çalışma kapsamında tespit edilen tek sağlık yapısı günümüze ulaşamamış olup bu durum yapının korunamadığını göstermektedir.

Çalışma kapsamında yer alan yapılar genel olarak değerlendirildiğinde 28 yapı tespit edilmiştir. Toplamda 18 yapı günümüze ulaşmış, 10 yapı ise günümüze ulaşamamıştır.

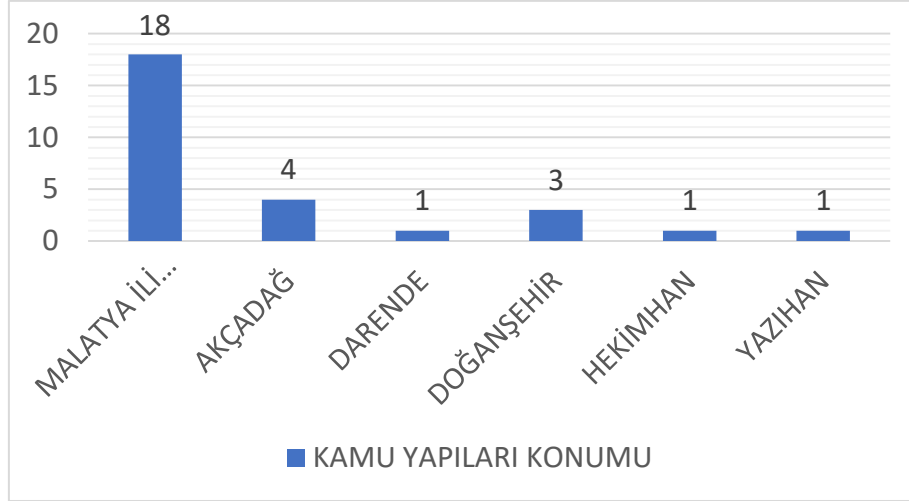

Şekil 5.7. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Yapıların Genel Sınıflandırılması

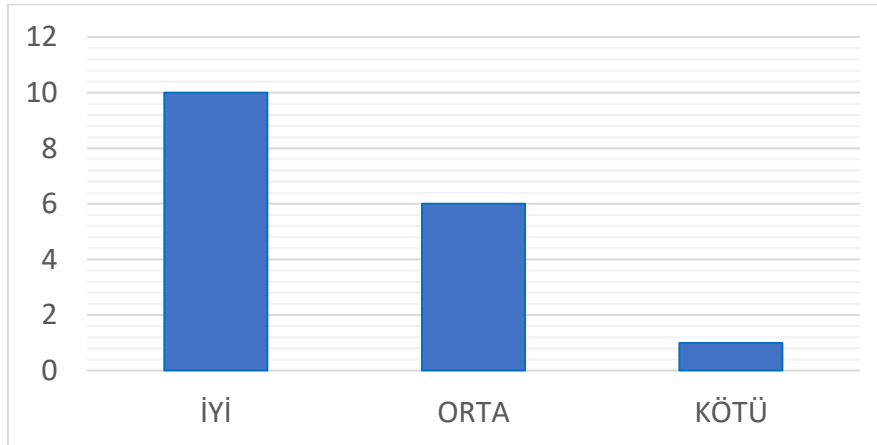
Şekil 5.8. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Yapıların Günümüze Ulaşma Durumu

Çalışma kapsamında yer alan yapıların 18 tanesi Malatya ili merkezinde yer almaktadır. Malatya ili merkezinden sonra en çok kamu yapısı tespit edilen ilçe Akçadağ olmuş ve 4 yapı hakkında bilgiye ulaşılabilmektedir. Doğanşehir ilçesinde 3, Darende, Hekimhan ve Yazıhan ilçelerinde ise birer kamu yapısı tespit edilmiştir.

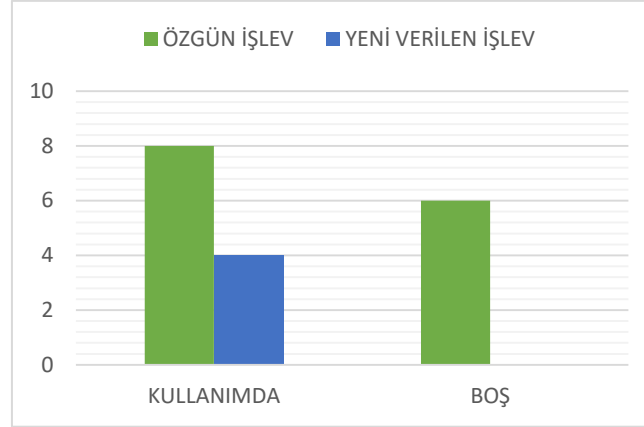
Şekil 5.9. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Yapıların Konumları

Günümüzde mevcut olan kamu yapıları korunmuşluk açısından değerlendirildiğinde 10 yapının (Kent Müzesi, Askeri Depolar, Derme İlkokul Kapısı, Gazi İlköğretim, Darende Cumhuriyet İlkokulu, Malatya Hükümet Konağı, Merkez Tren Farı, Atatürk Evi, Akçadağ Gar Binası) korunmuşluk durumu ‘iyi’dir. Yapıların 6 ‘sının (Kız Sanat Enstitüsü, Battalgazi Tren Garı, Dilek Tren Garı, Doğanşehir Tren Garı, Hekimhan Tren Garı, Yazıhan Tren Garı) korunmuşluk durumu ‘orta’ olarak belirlenmiştir. Akçadağ Köy Enstitüsü ise korunmuşluk açısından ‘kötü’ durumdadır.

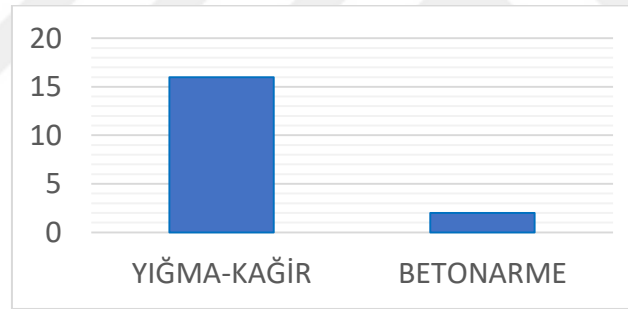
Şekil 5.10. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Genel Korunmuşluk Durumları

Günümüzde mevcut olan yapıların 12 tanesi kullanılmaktadır. Kullanılan bu kamu yapılarının 8 tanesi özgün işlevi ile 4 tanesi ise yeni işlev verilerek hizmet vermeye devam etmektedir. 6 yapı ise kullanılmamaktadır.

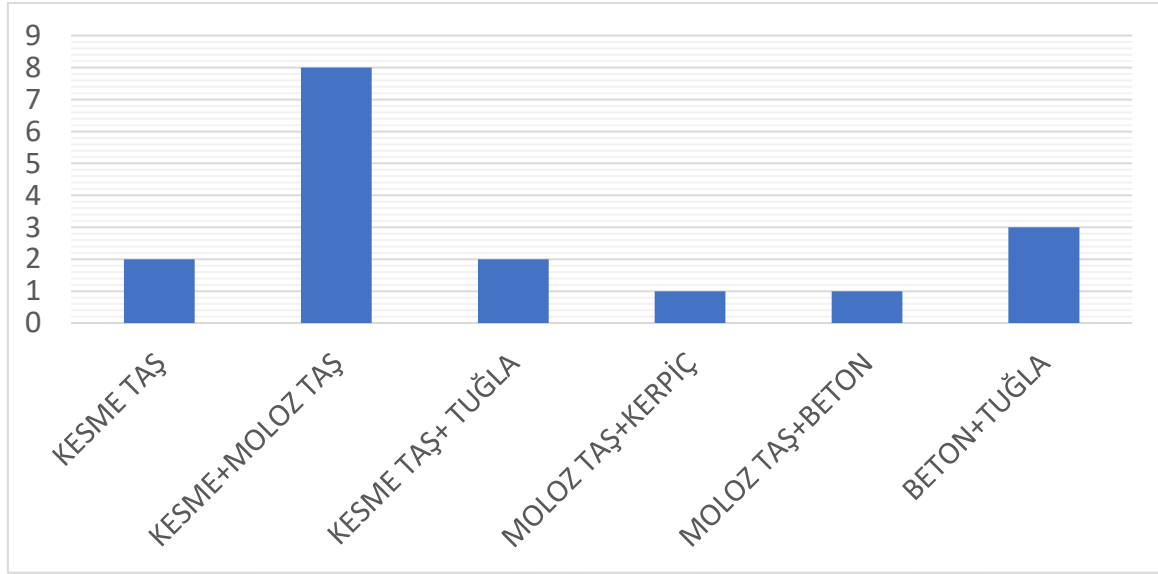
Şekil 5.11. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Kullanım Durumları

Çalışma kapsamında tespit edilen yapılar yığma-kağır ve betonarme olarak iki yapım tekniğinde inşa edilmiştir. Yapıların 16 tanesi yığma-kağır, 2 tanesi (Malatya Hükümet Konağı, Merkez Gar Binası) betonarmedir.

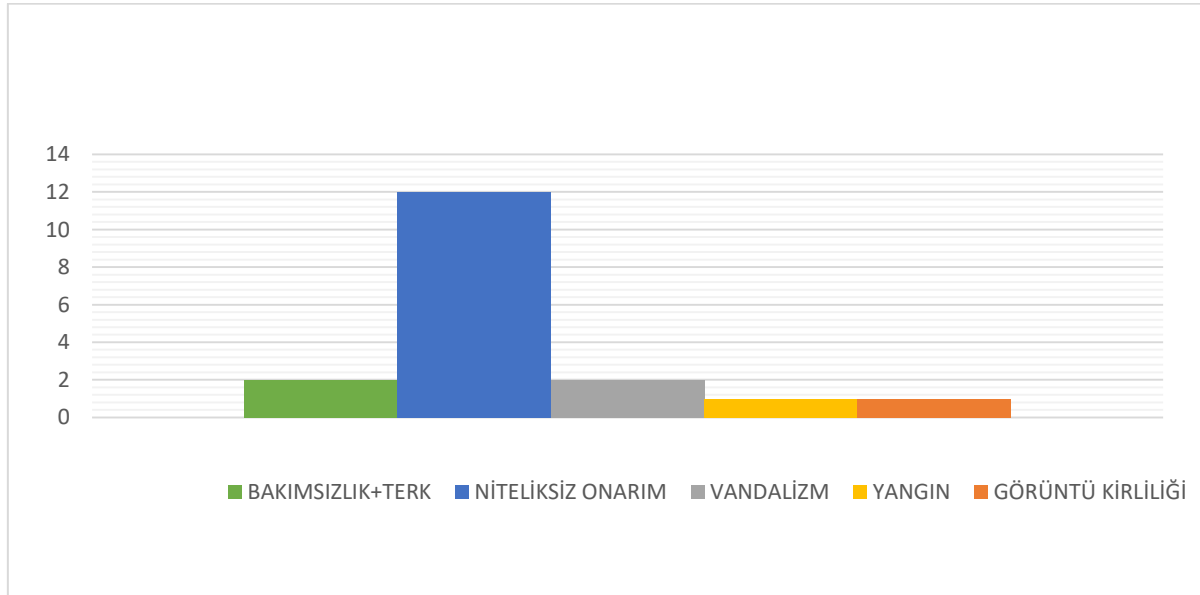
Şekil 5.12. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Yapım Tekniği Analizi

Çalışma kapsamında yer alan yapıların kesme taş (Atatürk Evi-Derme İlkokulu Kapısı); kesme +moloz taş (Kent Müzesi, Gazi İlköğretim, Askeri Depolar, Akçadağ-Battalgazi-Dilek-Doğanşehir-Yazıhan Tren Garları); kesme taş+tuğla (Akçadağ Köy Enstitüsü, Hekimhan Tren Garı); moloz taş+kerpiç (Darende Cumhuriyet İlkokulu); moloz taş+beton (Şehit Kemal Özlalper Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi); beton+tuğla (Merkez Tren Garı, Hükümet Konağı, Kız Sanat Enstitüsü) yapı malzemeleri kullanılarak yapıldığı görülmektedir.

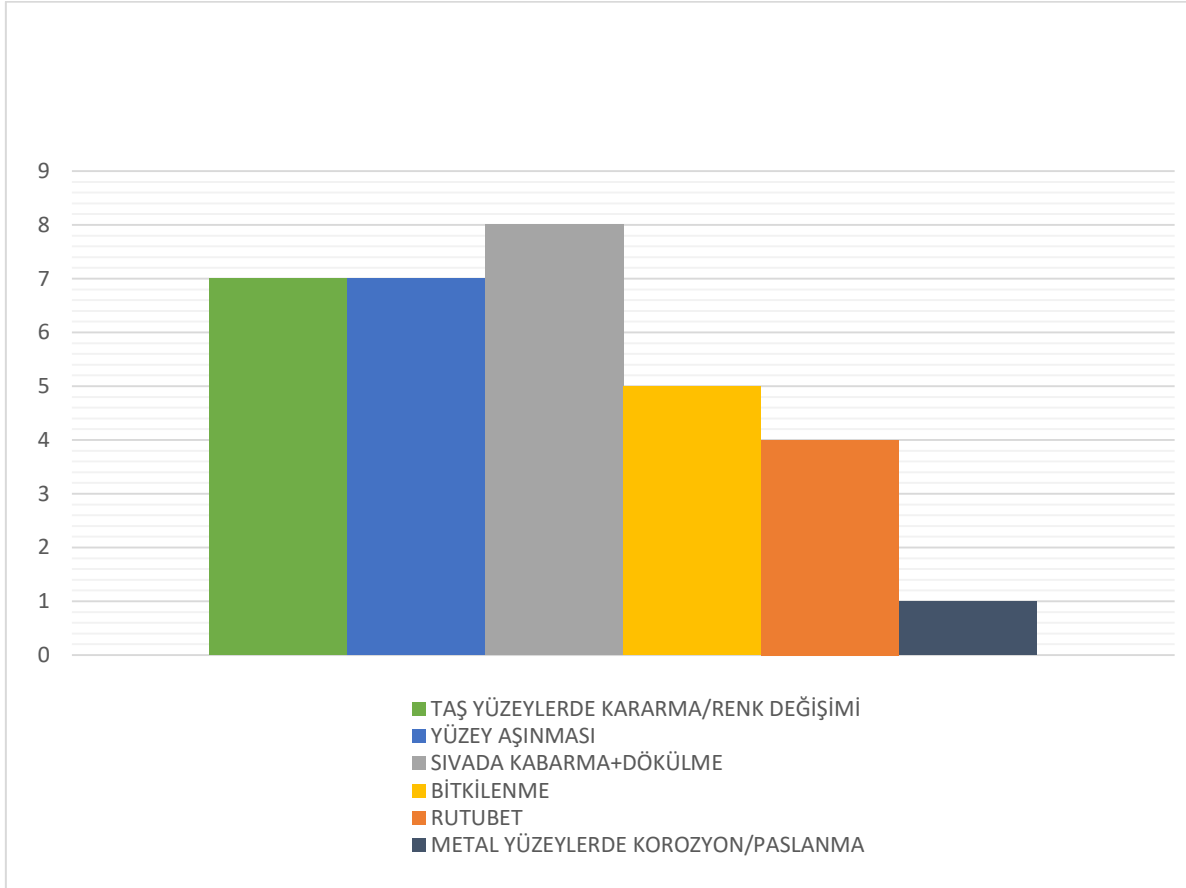
Şekil 5.13. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarının Yapı Malzemesi Analizi

Tespit edilen yapıların bozulma nedenleri 2 grupta tespit edilmiştir. İlk grup insanların neden olduğu bozulmalar olup en çok görülen bozulma nedeni nitelsiz onarımlar olmuştur. İnsanların neden olduğu diğer bozulma nedenleri ise bakımsızlık-terk, vandalizm, yangın ve görüntü kirliliği olarak sıralanabilir.

Şekil 5.14. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarında İnsanların Neden Olduğu Bozulma Nedenleri Analizi

Yapıların bozulmasına neden olan ikinci grup ise uzun süreli doğal etkenler olup en çok görülen etkenler taş yüzeylerde kararma/reng değişimi, yüzey aşınması, sıvada kabarma+dökülme, bitkilenme, rutubet ve metal yüzeylerde korozyon paslanma şeklinde görülmektedir.

Şekil 5.15. Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Günümüzde Mevcut Olan Kamu Yapılarında Uzun Süreli Doğal Etkenlerin Sebep Olduğu Bozulma Nedenleri Analizi

6. SONUÇ

Tanzimat Dönemiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin idari anlamdaki değişimi, mimariye de yansımıştır. Taşrada yönetim için kullanılan konut ve konaklar yerini işlevlerine uygun kamu yapılarına bırakmıştır. 1847 yılındaki idari ayrılma sonucunda Malatya Sancağı Harput Eyaletine bağlanmıştır. 1867 yılında yayımlanan Vilayet Nizamnamesi ile Malatya sancak yerine kazaya çevrilmiştir. Söz konusu dönemde Malatya, Diyarbakır vilayetinin Mamuret-ül Aziz sancağına bağlı bir kazadır. 1877 yılı devlet salnamesine göre ise Malatya, Diyarbakır vilayetine bağlı bir sancak olarak görülmektedir. 1892 devlet salnamesinde ise Malatya, Diyarbakır vilayetinden alınarak, Mamuret-ül Aziz vilayetine bağlı bir sancaktır.

Batılılaşma Dönemiyle birlikte bütün Osmanlı topraklarında kamu yapılarının inşası büyük bir hız kazanmıştır. İnşa edilen bu yapılar Geç Dönem Osmanlı Mimarisi'nin genel özelliklerini bünyesinde barındırmış ve Cumhuriyet Dönemini Mimarisi'nin temelini atmıştır. Bu çalışma ile 1890-1940 yılları arasında Malatya'da inşa edilen kamu yapılarının dönemin özelliklerini en iyi şekilde yansıttığı ve dönemin değerlendirilmesinde, diğer araştırmacılara önemli katkılar sağlaması hedeflenmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen kamu yapılarının yoğunluğuna bakıldığında, Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarının büyük kısmının Malatya ili merkezinde olduğu belirlenmiştir. Merkezdeki yapıların ilçelerdeki yapılara kıyasla daha nitelikli olduğu görülmektedir. İlçelerdeki yapılar küçük, daha sade plan, cephe ve süsleme anlayışına sahiptir. İlçelerde tespit edilen yapıların büyük çoğunluğunun ulaşım yapısı, ikinci yapı grubunun da eğitim yapıları olduğu görülmektedir.

Osmanlı mimarisinde 18. yüzyıl ile birlikte Barok ve Ampir gibi batılı üsluplarda mimarlık ürünleri görülmüştür. 19. yüzyıl ile Osmanlı mimarisini ampir üslup etkilemiştir. 1860 sonrasında itibaren ise Osmanlı mimarisinde eklektik bir anlayış hâkimdir. Eklektik üslupla birleşen oryantalist bir yaklaşım görülen Osmanlı mimarisinde 19. yüzyıl sonuyla birlikte Art Nouveau ve neo-klasik üslubun Osmanlı mimarisini büyük ölçüde etkilediğini söylemek mümkündür. 20. yüzyıl başlarında ise yeni bir üslup olarak tanımlanan Milli Mimarlık (1. Ulusal Akım) üslubunda mimari yapılar görülmeye başlanmıştır. Tanzimat Dönemi ile birlikte

ortaya çıkan kamu yapıları başkentten sonra Anadolu kentlerinde de görülmeye başlanmıştır. Kademeli ilerleyen bu durum Osmanlı Devleti kamu yapılarında üslup birlikteliği oluşturmuştur. Osmanlı Dönemi Malatya kamu yapılarında, geleneksel yapım tekniği ve cephe özelliği gösteren yapılar ile birlikte neoklasik üslup görülmüştür. Çalışma kapsamında günümüze ulaşan az sayıda Geç Osmanlı Dönemi yapıları başkentte görülen dönem yapılarının taşradaki küçük ölçekli yansımaları şeklindedir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde görülen ve Cumhuriyet Döneminde de yapılar için benimsenen Milli Mimarlık anlayışı Malatya'da ana hatlarıyla görülmüş olup yapılar süsleme açısından sadedir. Cumhuriyet Döneminde benimsenen işlevi ön plana alan Rasyonel-Fonksiyoncu akım Cumhuriyet Dönemi Malatya kamu yapılarında sıklıkla uygulanmıştır.

Türk mimarlık tarihi için önemli olan kamu yapıları kentlerin bir düzen içinde yapılanmasını sağlamıştır. Tanzimat ile geleneksel Osmanlı kent düzeni değişmiş, kamu yapıları değişen kentlerin sembolleri olmuştur. Kentlerde inşa edilen kamu yapıları kentin gelişimini de beraberinde getirmiştir. Bu durum Malatya için de geçerlidir. Yeni yapılan kamu yapılarıyla bağlantılı kentin gelişim yönü de şekillenmiştir. Merkez Tren Garı'nın inşasıyla birlikte kentin gelişimi o yönde ilerlemiştir.

Genel olarak değerlendirme yapıldığında Malatya Sancağı ve ilinde tespit edilen kamu yapılarının büyük çoğunluğu günümüze ulaşmış olup taşıyıcı yapı açısından iyi durumdadır. Yapıların büyük çoğunluğu kullanılmaktadır ve yapılar büyük ölçüde plan-cephe düzeni ve yapım tekniği açısından özgünlüklerini korumaktadır. Ancak yapılar çeşitli dönemlerde yapılan onarımlar yüzünden malzeme açısından özgünlüklerini yitirmişlerdir. Malatya'da bulunan günümüze ulaşmış ve ulaşmamış Osmanlı Dönemi kamu yapılarının bulundukları alanlar değerlendirildiğinde ise, kamu yapılarının merkezde yer aldığı anlayış hâkimdir. Günümüze ulaşan yapıların büyük kısmı Cumhuriyet Dönemi yapısı olup büyük ölçekli yapılar kent merkezinde yer almaktadır. Kent merkezinde yer alan büyük ölçekli yapılar I. Ulusal ve II. Ulusal Mimarlık Dönemlerinde yapılmış olup dönemin ekonomik sıkıntılarından dolayı işlevi ön plana alan, ekonomik malzeme öncelikli İşlevci-Rasyonalist akım özellikleri göstermektedir. İlçelerde görülen Cumhuriyet Dönemi yapıları daha nitelsiz herhangi bir üsluptan bahsetmenin pek mümkün olmadığı yapılar olup özgün malzeme ve yapım tekniği açısından dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

Malatya ili kamu yapılarıyla ilgili varılan sonuçların başında; Tanzimat Dönemi sonrası ortaya çıkan kamu yapılarının farklı türlerinde görülen plan-cephe düzenleri sade ve daha küçük ölçeklerde olduğu gelmektedir. Bu bağlamda başkent ve diğer Anadolu örnekleriyle karşılaştırmalı değerlendirildiğinde plan tipolojisi çıkarmak mümkündür. Aynı fonksiyona sahip yapılar kendi içinde benzerlikler göstermekle birlikte dönem özelliği olarak diğer yapı gruplarıyla da ortak özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu ortak özellikler, kamu yapılarını bütün olarak değerlendirmeyi sağlarken yapının hangi gruba (eğitim, yönetim vb.) dâhil olduğunu tespit etme konusunu zorlaştırmıştır. Cumhuriyet Dönemi yapılarında ise Tanzimat ile başlayan yeniliklerin devam ettiği Malatya ilinde de görülmektedir. Kentlerin büyüklüklerine göre kamu yapılarının kütle oranları değişmekle birlikte genel kurgu değişmemiştir. Malatya ili özelinde tespit edilen bu kamu yapıları sayesinde Türk mimarisinde Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi mimarileri bütüncül olarak değerlendirilebilecektir. İleride yapılacak olan çalışmalar için Osmanlı Devleti'nde inşa edilen kamu yapılarını yapı türlerine göre benzerlikleri açısından incelenmesi Osmanlı kamu yapılarına dair yapılan araştırmaların gelişmesine katkı sunacaktır. Çalışmanın devamı olan Cumhuriyet Dönemi kamu yapıları ise yeni yönetim anlayışının kamu yapılarında ve kentteki değişimi gösterebilmek adına bir kaynak niteliğindedir.

Kentlerin kimlik oluşturma sürecinde önemli bir yere sahip olan kamu yapıları, kentin gelişimini etkileyen, mimari kimliklerini oluşturan mekânlar olmuştur. Kent kimlikleri kentsel mekânlar üzerinden gelecek nesillere aktarılan bir olgudur. 19.yy.'dan itibaren Malatya kenti için de kamu yapıları birer kent belirleyicisi özelliği göstermiştir. Osmanlı Döneminde Malatya kentinin merkezinde yapılan eğitim, yönetim, sağlık ve askeri yapıları insanlar için odak noktası olan sokakları, caddeleri ve toplanma alanlarını meydana getirmiştir. Temelleri Osmanlı Döneminde meydana gelmiş bu odak noktaları, Cumhuriyet Döneminde eklenen yeni yapılarla devam etmiş ve Malatya kentinin gelişim yönünü belirlemiştir. Hükümet ve Belediye Binalarının meydanları Malatyalılar için bir toplanma alanı, referans noktası olmuştur. Demiryolu ulaşımının Malatya'ya gelmesiyle oluşan İstasyon Caddesi ve kent merkezini bu caddeye bağlayan İnönü Caddesi, kentin değişim ve gelişimin yönünü gözlemlemeyi mümkün kılmıştır.

Tespit edilen yapılar kentsel bellek için görsel kaynaklar olup kentlerin kendilerine özgü niteliklerini görünür kılmak açısından büyük öneme sahiptir. Kamu yapıları kullanılarak kent

ve kentli için imgesel yapılar olmuş, kent hafızasında yerini almış ve kentsel gelişimi büyük ölçüde etkilemiştir. Kentlerin belleklerinin gelecek nesillere aktarılması için sahip olduğumuz kültürel değerleri korumak, yapılan müdahalelerde özgünlük gözetmek gerekmektedir. Ülkemiz deprem kuşağında olduğu ve depremlerle birçok kayıplar yaşadığı yadsınamaz bir gerçektir. Malatya da tarihinde büyük depremler yaşamış ve büyük kayıplar vermiştir. Öncelikle yapıların korunabilmesi için Afet Risk Yönetim Planları hazırlanmalıdır. Yapıları koruyabilmek adına yapılacak onarımlar için uzman kişilerce kriterler belirlenmeli ve kontrollu olarak bu onarımların yapılması gerekmektedir. Yapılar uzun süreli doğal etkenlerin yarattığı bazı sorunlara maruz kalmaktadır. Bu nedenle yapılara periyodik bakım ve kontrol uygulanması, geleceğe taşınması açısından önemlidir.

Venedik Tüzüğü (1964) 5. maddesinde “*Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir.*”(ICOMOS). Bu bağlamda tarihi yapıların sürdürülebilirliği ve geleceğe aktarılması onların kullanımıyla mümkün olabilecektir. Yapılar mümkün ise özgün işleviyle mümkün değil ise özgünlüğünü yitirmeyecek müdahalelerle bütünlüğü korunarak günlük hayata adapte edilmelidir. Özgün işleviyle kullanılan yapılara özgünlüklerini kaybedecekleri zararlar verilmesini önlemek için toplumsal bir bilinç geliştirmek başta mimarlar olarak bütün insanların önemli bir görevidir. Yeniden işlev verilecek yapılara hangi işlevlerin uygun olacağı yetkin kişilerce karar verilmelidir. Verilecek yeni işlev yapının özüne aykırı olmamalı ve kentli hafızasını olumsuz etkilememelidir. Ayrıca ihtiyaca uygun ve insanlara hizmet verebilecek yeni işlev yaşana bilirlğe katkı sağlayacaktır. Tarihi yapıların korunması öncelikli amaç olacak şekilde kültür ve turizm rotaları hazırlanması yapıların tanına bilirlği ve geleceğe aktarılması açısından önem arz etmektedir. Özgün işleviyle kullanılmayan yapıların ise uygun işlevlerle gelecek nesillere ulaştırmak toplumsal bir gereklilktir.

KAYNAKLAR

Acar, G. (2000). Tanzimat Dönemi Fikir ve Düşünce Hayatının Mimari Alana Yansıması. Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akçadağ, G. (2016). Malatya Şehir Adı ve Şehrin Tarihi Süreçleri Akra Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi(9), 185-206, İstanbul.

Aksu, H. (2008). “Rokoko” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Cilt 35: 159-160. Ankara: TDV Yayınları.

Alsaç, Ü. (1973). “Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi”, Mimarlık, Sayı:121-122, 12-25, İstanbul.

Altuntaş, A. (2014). Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Başkentlerinde Banka Yapıları (1850-1950). Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aslanoğlu, İ. (1980). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Ankara.

Atasoy, N. (1992). “Barok” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Cilt 5: 81-83. Ankara: TDV Yayınları.

Atasoy, Z. B. (2012). 19. Yüzyıl Amerikan Gezi Metinlerinde Geç Osmanlı Mimarlığına Dair Gözlemler. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aydın, A. ve İzgöer, A. (2018). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Malatya, İktisadi sosyal Siyasal ve Kültürel Yönleriyle, Malatya Büyükşehir Belediyesi, Malatya.

Aytaç, İ. (1998). Malatya ve Yöresindeki Türk-İslam Dönemi Yapıları. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya.

Başar M.E. ve Erdoğan H.A. (2009). Osmanlıdan Cumhuriyete Türkiye’de Tren Garları, Selçuk Üniversitesi-Mühendislik- Mimarlık Fakültesi Dergisi, 24(3), 29-44, Konya.

Batur, A. (1994). “Oryantalist Mimari”, D.B.İ.A., Cilt: 6, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 148-149, İstanbul.

Benevole, L. (1981). Modern Mimarlığın Tarihi I. Cilt: Sanayi Devrimi, Çevre Yayınları, İstanbul.

Çağır M. ve Türk İ. C. (2017). 1869 Maarif-İ Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), Cilt 4 Sayı 11, 62-75.

Cephanecigiller V.G. (2009). Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Mimarlık Tarihi İlgisi ve Türk Eksenli Milliyetçilik (1873-1930). Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Cephanecigiller V.G. ve Akın G. (2010). Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Milliyetçilik ve Mimarlık Tarihi, İTÜ Dergisi, 9(2), 29-40, İstanbul.

Cezar, M. (1995). Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, İstanbul.

Cumhuriyetin 50. Yılında Malatya: 1973 İl Yıllığı, (1973) Ankara: Malatya Valiliği Yayını.

Çelemoğlu Ş. ve Atıcı A. (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapılarına Bir Örnek: Malatya Gazi İlkokulu, Anasay Dergisi Yıl 5, Sayı 15, 125 – 144.

Çiftçi A. (2004). 19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Askeri Mimari ve İstanbul’da İnşa Edilen Askeri Yapılar. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çoruh, E. (2013). 19.yüzyıl Osmanlı Cami Mimarisinde Işık-Mekan-Cephe İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Darende Belediyesi, Darende/Malatya.

Darende Cumhuriyet İlköğretim Okulu Arşivi, Darende/ Malatya.

Demirarslan D. (2012). Üsküdar'da Oryantalist Esintiler, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII Kitapçığı Cilt 1.644-654, Altan Basım Tic. Ltd. Şti, İstanbul.

Demirbağ H. (2013). Zaman Siyah Beyaz Akarken Malatya, Malatya Valiliği, İstanbul.

Demirbağ, H. ve Fırat, F., (2013). Medeniyetin Beşiği Malatya, Malatya Kitaplığı Yayınları, Promat Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş., İstanbul.

Demiriz Y. (2008). Geç Dönem Osmanlı Mimarisi. <https://www.sanattarihci.com/gec-donem-osmanli-mimarisi-yildiz-demiriz/>

Doğan, C., (2016). Tekirdağ Kent Merkezindeki Son Dönem Osmanlı Kamu Yapıları (XIX.-XX. Yy.). Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Çanakkale.

Durak, S. (2003). Bir Modernleşme Projesi Olarak Anadolu'da Demiryolları ve Bursa-Mudanya Demiryolu Hattı. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Durukan Kopuz, A. (1999). Cumhuriyet Döneminde Mimarlık Akımları ve Adana'daki Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Duymaz, Ş. (2003). II. Abdülhamit Dönemi İmar Faaliyetleri (Türkiye Örnekleri). Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Eldem, S. H. (1973). Elli Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı. Mimarlık dergisi, sayı 11-12. 5-11. İstanbul.

Erdoğan, H. A. (2005). Konya Tren İstasyonu ve Yakın Çevresinin Gelişimi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Erkan, N. (2012). Ebniye Nizamnamelerinden Şehir Planlama Teorisine Uzanan Yol: İstanbul'da Şehir Planlama, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 21(4), 1-14.

Eroğlu, H. (2002). Adnan Işık Malatya 1830-1919, İstanbul 1998, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi, (11), 905-924. Ankara.

Erol, E.C. (2015) Şanlıurfa'da Geç Osmanlı Dönemi Kamu Yapıları. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ertuğrul, A. (2009). XIX Yüzyılda Ortaya Çıkan Farklı Yapı Tipleri, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 7(13), 293-312, İstanbul.

Eskici, B., (2013). Malatya Türk İslam Dönemi Mimari Eserleri 1, Malatya Kitaplığı, İstanbul.

Eyice, S., (1992). “Batılılaşma” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Cilt 5: 171-181. Ankara: TDV Yayınları.

Eyice, S., (1995). “Empire” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Cilt 11: 159-160. Ankara: TDV Yayınları.

Eyice, S., (1996). “Gotik” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Cilt 14: 117-119. Ankara: TDV Yayınları.

Fidan, A. (2002). Cumhuriyet Sonrası Türk Mimarlığı ve Yabancı Mimarların Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Garbioğlu, Ö. (2017). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hatay'daki Kamu Yapıları. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Programı, İstanbul.

Gazi İlköğretim Okulu Arşivi, Malatya.

Genç, U. D. (2001). Ege Bölgesi'ndeki Tarihi Banka Yapıları (1915-1930). Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Goodwin, G. (2012). Osmanlı Mimarlığı Tarihi, (çev. Müfit Günay), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Gögebakan, G. (2004). Fotoğraflarla Geçmişte Malatya, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya.

Gögebakan, G. (2003), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Cilt 27:468-473 Ankara: TDV Yayınları.

Gökhan Baydaş, Ö. (2007) Diyarbakır Ve Mardin'deki Tarihi Kamu Yapıları II. Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.

Gülsoy, U. (1994) Hicaz Demiryolu. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gün, D. ve Nalcı, A. (2020) Eğitimde Modernleşmeye Bir Örnek: Malatya İdadi Mektebi, Z. Gönen, S. Özer (ed.), İnsanî ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar, (s.500-528) Birinci Baskı, Cetinje-Montenegro.

Güngör, N. (2005). Annem Babam Malatya Bir Kentin Yaşam Öyküsü, Heyamola Yayınları, İstanbul.

Hasol, D. (2017). 20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı (İkinci Baskı), Türkiye: YEM Yayın.

IRCICA Arşivi.

Işık, A. (1998). Malatya 1830-1919, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul.

Kaymaz, H.İ. (2014). Malatya Şehri'nin Mekânsal Gelişimi. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş.

Kösebay Erkan, Y. (2007). Anadolu Demiryolu Çevresinde Gelişen Mimari ve Korunması. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Köşgeroğlu, F. E. (2005). An Approach For Conservation of Railway Heritage; Assessing and Experiencing The İzmir-Aydın Railway Line. Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kuban, D. (2007). Osmanlı Mimarisi, Yem Yayın, İstanbul.

Kuran, A. (2018). Mimarlıkta “Yeni-Türk Üslubu ve Osman Hamdi Bey, Çiğdem Kafesçioğlu, Lucienne Thys-Şenocak, Timur Kuran (editörler), Selçuklular’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Mimarlık. İkinci Baskı. İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları. 597- 603.

Lahor, J. (2007). Art Nouveau, Parkstone International.

Meissner, H. A. (1936). Demir Yollar İnşaatı I-II. (Çeviren: İhsan Bengüler). İstanbul: Yüksek Mühendis Mektebi Matbaası.

Moltke, H. V. (1969) Türkiye Mektupları, Hayrullah Örs (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ölekli, D. D. (2015). Art Nouvea U'nun Osmanlı'daki Yansıması: Raimondo D'aronco'nun Şeyh Zafir Külliyesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Örenç, A.F. (t.y.). İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Tarih Lisans Programı Osmanlı Tarihi (1789-1908) Ders Notu.

Özcan, A., (2003). “Lale Devri” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Cilt 27: 81-85. Ankara: TDV Yayınları.

Özcan, B. (2002). Ankara Anafartalar Caddesi ve Çevresindeki Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Yapıları. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özdemir, A. (2017). Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü Koruma ve Kullanım Durumu. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Diyarbakır.

Özgen, M.M. (2013). Osmanlı Devleti Ordu Sisteminde Redif Teşkilatı ve II. Abdülhamid Dönemi Redif Binaları. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Özgün, S. (2000). Denizli'deki Kamu Yapıları. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özgün, S. (2006). 1839-1940 Yılları Arasında Ege Bölgesi Okul Binalarında Cephe. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Polat, Y. (2014). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları: Malatya Örneği'nde Kentsel Mekânın Dönüşümü. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.

Renda, G. (2002). Yenileşme Döneminde Kültür ve Sanat", Türkler Ansiklopedisi, Cilt:15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Roth, M. L. (2006). Mimarlığın Öyküsü (Üçüncü Baskı), Türkiye: Kabalcı Yayınevi.

Semercioğlu, N. (2006). Battalgazi Kültür Envanteri Eski Malatya. Malatya Battalgazi Belediyesi, Malatya.

Shaw, S. (1994), Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, I-II, E Yayınları, İstanbul.

Sıkıçakar, A. (1991). Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Giriş Cepheleri Analizi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Sivas.

Sözen, M. (1996). Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi (Birinci Baskı), Türkiye: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sözen, M.(1984). "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi ve Mimarları", Mimaride Türk Mill slubu Semineri 11–12 Haziran 1984, İstanbul, s.35–39.

Sözen, M. (1984). Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı, Ankara.

Sözen, M. (1983). Tarihsel Gelişim İçinde Türk Sanatı, İstanbul.

Sözen, M. ve Tanyeli, U. (1996). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul.

şahin, K. M. (2002). Aydın İlindeki Bazı İstasyon Binaları zerine Gözlemler. I. Aşağı Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildirileri. 15-16 Kasım 2001. şanal Matbaacılık, 315-329. İzmir.

şenyiğit, . (2002). Adana-Mersin Demiryolu Hattı zerindeki İstasyon Binalarının Tarihi ve Mimari Analizi. Yüksek Lisans Tezi, çukurova niversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Tamçelik, S. (2000). Osmanlı Dönemi Demiryollarının Tarihi Gelişimi İçerisinde Siyas, İktisad ve Sosyal Etkiler, Erdem, 12(35), 483-535.

Tanju, B. (1999). 1908-1946 Türkiye Mimarlığının Kavramsal şerevesi. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

TC. Malatya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2014). Malatya Kültür Envanterleri, Malatya.

TCDD 5. Bölge Müdürlüğü, Malatya.

Tuğrulca, O. (2017). Malatya Geçmişten Günümüze Şehrin Serüveni, Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Protech Matbaa ve Reklam Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti., Malatya.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi.

Yergün, U. (2002). Batılılaşma Dönemi Mimarisinde, Yapım Teknolojisindeki Değişim ve Gelişim. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Umar, N. (2017). 19. Yüzyılda Adana Vilayeti'ndeki Kamu Yapıları. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yazıcı Metin, N. (2003). Bilinmeyen Yönleriyle Mimar Montani Efendi", Arkitekt, 495, 42-47.

Yıldırım, Y. (1981). Mimar Kemalettin ve I. Ulusal Mimarlık Dönemi Ankara: ODTÜ Yayınları.

Yılmaz Arslantürk, A. (2018). Tanzimat Sonrası Osmanlı Şehirlerinde Taşrada Yerel Hizmetlerin Yeniden Örgütlenmesi Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Yıl: 2018 Cilt: 10 Sayı: 4, 141-150.

Yılmaz, M. (2015). Aydın'da Türk Devri Kamu Yapılar. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı. Konya.

Yılmaz, M. (2018). Malatya Askerlik Şubesi Binası, Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 20, 397.420.

URL-1 cografyaharita.com

URL-2 www.houshamadyan.org

URL-3 <https://www.arguvandan.com/2019/09/19/dunden-gunumuze-resimlerle-malatya-2/>

URL-4 <https://derme.meb.k12.tr/>

URL-5 http://hedik.org/mezan/malatya-gazi-ilkogretim-okulu_69

URL-6 <https://darendecumhuriyetilkokulu.meb.k12.tr>

URL-7 <https://sozluk.gov.tr/>

URL-8 mimarikultur.com/mimari-terimler-sözlüğü

URL-9 https://malatyalisesi.meb.k12.tr/icerikler/okulumuzun-tarihcesi_3949816.html

URL-10 <http://wowturkey.com/>

URL-11 <https://www.kitantik.com/product/MALATYA-VALI-KONAGI-ESKI-DONEM-0z8kgljtjono8dh516m2>

URL-12 <http://www.icomos.org.tr/>

URL-13 <https://rayhaber.com/>